

XXV ОБИКНОВЕНО НАРОДНО СЪБРАНИЕ

ВТОРА РЕДОВНА СЕСИЯ

Стенографски дневникъ

НА

78. заседание

Четвъртъкъ, 3 априлъ 1941 г.

(Открито въ 16 ч. 50 м.)

Председателствувалъ подпредседателътъ Димитъръ Пеше въ. Секретари: Атанасъ Цвѣтковъ и Стефанъ Багриловъ.

С Ъ Д Ъ Р Ж А Н И Е :

	Стр.		Стр.
Съобщения:		4) за оставяне на служба и следъ навършване 60-годишна възраст на запасния подпоручикъ Гаврилъ Дицовъ Нитовъ (Приемане)	1995
Отпуски	1993	Законопроекти: 1. За наименованията съ народностно и обществено значение (Първо четене)	1995
Питания	1993	Говорили: Д-ръ Н. Николгевъ	1996
По дневния редъ:		М. Сакарски	1997
Предложения: 1) за продължаване сроковетъ по международни книжки № 219504, отъ 8 мартъ 1939 г., и 333372, отъ 10 августъ сжщата година, издадени отъ Международния автомобиленъ клубъ въ гр. Шутгартъ — Германия (Приемане)	1993	2. За учебниците и учебнитъ помагала (Първо четене)	2003
2) за разрешаване износа на два тона калай (Приемане)	1994	Говорилъ: А. Кждревъ	2005
3) за намаление вноското мито на внесена, като държавна доставка, амониева и калиева селитра (Приемане)	1994	3. За народнитъ читалища. (Първо четене — разискване)	2007
		Говорили: Т. Поляковъ	2012
		Д. Георгиевъ	2014
		Дневенъ редъ за следващото заседание	2014

Председателствувашъ Димитъръ Пешевъ: (Звъни)
Присъжствуватъ нуждниятъ брой народни представители.
Обявявамъ заседанието за открито.

(Отсъствуватъ народнитъ представители: Александъръ Симовъ, Ангелъ Вълчевъ, Георги Чалбуровъ, Димитъръ Арнаудовъ, Димитъръ Тодоровъ, Дѣлчо Тодоровъ, Еню Клантевъ, Запрянъ Клявковъ, Иванъ Батембергски, Илия Славковъ, Маринъ Вълчевъ, Найдень Райновъ, Никола Генковъ, д-ръ Никола Дуровъ, Симеонъ Андреевъ, Симеонъ Симеоновъ и Христо Таукчиевъ)

Има да направя следнитъ съобщения.

Председателството е разрешило отпущъ на следнитъ г-да народни представители:

Димитъръ Илиевъ — 1 день;
Никола Генковъ — 2 дена;
Петко Кършевъ — 2 дена, и
Симеонъ Симеоновъ — 2 дена.

Постъпили сж питания:

Отъ народния представителъ Стефанъ Стателовъ до г-на министра на земедѣлието и държавнитъ имоти относно изразходването и разхищаването срѣдствата на земедѣлскитъ камари.

Отъ народния представителъ Петъръ Марковъ до г-на министра на земедѣлието и държавнитъ имоти относно липсата и високата цена на люцерновото, детелиновото и други фуражни семена и за изземване на сжщитъ отъ свободния пазаръ.

Питанията ще бждатъ изпратени на г-на министра за отговоръ.

Минаваме на точка първа отъ дневния редъ:

Одобрение на проекторешението за продължаване сроковетъ по международни книжки № 219504, отъ 8 мартъ 1939 г., и № 333372, отъ 10 августъ 1939 г., издадени отъ Международния автомобиленъ клубъ въ гр. Шутгартъ, Германия.

Моля г-на докладчика да го прочете.

Зам.-докладчикъ Стефанъ Караивановъ: (Чете)

„М О Т И В И

къмъ проекторешението за продължаване сроковетъ по международни книжки № № 219504, отъ 8 мартъ 1939 г., и 333372, отъ 10 августъ с. г., издадени отъ Международния автомобиленъ клубъ въ гр. Шутгартъ, Германия.

Г-да народни представители! Презъ месецитъ мартъ и августъ 1939 г., г-нъ фонъ Зайдлицъ, помощникъ-воененъ аташе при Германската легация въ София, е временно внесълъ въ страната два автомобиля, за които сж издадени отъ Международния автомобиленъ клубъ въ гр. Шутгартъ международни книжки № № 219504, отъ 8 мартъ 1939 г., и 333372, отъ 10 августъ с. г., съ валидностъ, първата книжка до 7 мартъ 1940 г., а втората до 9 августъ с. г.

Въ тѣзи срокове въпроснитъ два автомобиля е трѣбвало да бждатъ изнесени обратно за чужбина, обаче това не е било сторено по независещи отъ г-нъ фонъ Зайдлицъ причини.

Изяснението имъ е станало на 24 януарий т. г., т. е. следъ изтичането на казанитъ срокове, поради което, съ писмо отъ 8 февруарий т. г. и заявlenie отъ 7 мартъ с. г., както Германската легация въ София, така и г-нъ фонъ Зайдлицъ молятъ за продължение на сроковетъ на казанитъ книжки.

Продължението може да се извърши само по законодателенъ редъ, понеже въ закона за митницитъ нѣма такава положение.

Горното като излагамъ, моля ви, г-да народни представители, да разгледате и, ако одобрите, да приемете представеното ви за целта проекторешение.

Гр. София, мартъ 1941 г.

Министъръ на финанситъ: Д. Божиловъ

ПРОЕКТОРЕШЕНИЕ

за продължаване сроковете по международни книжки № № 219504, от 8 март 1939 г., и 333372, от 10 август с. г., издадени от Международния автомобилен клуб в гр. Шутгарт — Германия.

Одобрява се следното:

Да се продължат до края на м. януарий 1941 г. сроковете по международни книжки № № 219504, от 8 март 1939 г., и 333372, от 10 август с. г., издадени от Международния автомобилен клуб в гр. Шутгарт — Германия, на името на г-н фон Зайдлиц, помощник-военен аташе при Германската легация в София.

Председателствувашъ Димитър Пешевъ: Ще поставя на гласуване. Които одобряват решението за продължаване сроковете по международни книжки № 219504, от 8 март 1939 г., и № 333372, от 10 август 1939 г., издадени от Международния автомобилен клуб в гр. Шутгарт, Германия, моля, да вдигнат ръка. Мнозинство, Събранието приема.

Минаваме на следната точка втора от дневния редъ:

Одобрение на проекторешението за разрешаване износа на два тона калай.

Моля г-на докладчика да го прочете.

Зам.-докладчикъ Стефанъ Каранвановъ: (Чете)

„МОТИВИ

към проекторешението за разрешаване износа на два тона калай.

Г-да народни представители! Съ писмо № IV—33—3368, от 24 март т. г., Дирекцията на вътрешната търговия, индустрията и занаятите е разрешила на Съюза на консервопроизводителите в България да изнесе за чужбина два тона калай от собствения такъв на членовете на съюза, срещу който ще се получат от странство 200.000 кгр. бѣло калайдисано по галванически начинъ тенеке.

Като съобщава това, казаниятъ съюзъ моли, съ заявлението си от 26 март т. г., да се разреши горниятъ износ на името на Кооперацията на консервопроизводителите в България, която кооперация щѣла да извърши сѣлката.

Излагайки горното, моля ви, г-да народни представители, да разгледате и, ако одобрите, да приемете представеното ви за целта проекторешение.

Гр. София, мартъ 1941 г.

Министъръ на финансите: Д. Божиловъ

ПРОЕКТОРЕШЕНИЕ

за разрешаване износа на два тона калай.

Одобрява се следното:

Да се разреши на Кооперацията на консервопроизводителите в България да изнесе за Германия два тона калай, срещу който ще се внесатъ 200.000 кгр. бѣло калайдисано по галванически начинъ тенеке.

Председателствувашъ Димитър Пешевъ: Ще поставя на гласуване. Които одобряватъ решението за разрешаване износа на два тона калай, да вдигнатъ ръка. Мнозинство, Събранието приема.

Минаваме на следната точка трета от дневния редъ:

Одобрение на проекторешението за намаляване вноското мито на внесена, като държавна доставка, амониева и калиева селитра.

Моля г-на докладчика да го прочете.

Зам.-докладчикъ Стефанъ Каранвановъ: (Чете)

„МОТИВИ

към проекторешението за намаляване вноското мито на внесена, като държавна доставка, амониева и калиева селитра.

Г-да народни представители! Съ III-то постановление на Министерския съветъ, взето въ заседанието му отъ 1 септември 1939 г., протоколъ № 123, е възложено на изборенитъ по-долу фирми да доставятъ и държатъ въ разпореждане на държавата опредѣлени количества амониева и калиева селитра.

За улеснение на доставчиците, съ III-то постановление на Министерския съветъ, взето въ заседанието му отъ 5 юний 1940 г., протоколъ № 90, е наредено до банка „Български кредитъ“ да имъ отпусне 100% варантенъ кредитъ.

Една частъ отъ така доставенитъ амониева и калиева селитра е използвана отъ Министерството на войната — оръжейна инспекция, и съответно заплатена. Другата частъ отъ амониевата и калиевата селитра сега не била необходима за нуждитъ на държавата, поради което следвало да бѣде освободена и предадена на доставчиците, за да я употребятъ въ производството си.

Понеже въпросната селитра била обременена съ разходи, като лихви, наеми за складове, осигуровки и др., то, ако доставчиците бѣдатъ заставени да заплатятъ изцѣло следуемото се мито, стойността ѝ ще бѣде по-голяма отъ стойността на новодоставената на пазара селитра.

Вследствие на това, налагало се, при предаването на селитрата на доставчиците, сжщата да се освободи отъ заплащане на частъ отъ митото, за да се получи едно изравнение на цената ѝ съ пазарната такава.

За да се постигне такова изравнение, Министерството на търговията, промишлеността и труда — отдѣление за ценитъ, е съобщило съ писмото си № 8205, отъ 21 мартъ 1941 г., че следва да се направи съответното намаление, както следва:

1. На Д. Стоименовъ — акционерно дружество, София, по 1.77 л. на килограмъ за амониевата селитра.
2. На „Еловица“, акционерно дружество, Габрово, по 0.86 л. на килограмъ за амониевата селитра.
3. На „Росица“, акционерно дружество, Габрово, по 2.14 л. на килограмъ за амониевата селитра, и
4. На Ст. Величковъ и с-ие — София, по 2.24 л. на килограмъ за амониевата селитра и по 1.74 л. на килограмъ за калиевата селитра.

Горното като съобщава, Министерството на войната — Дирекция за гражданската мобилизация, моли съ писмото си № 5524, отъ 25 мартъ т. г., да се направятъ нуждитъ постѣпки.

Това като излагамъ, моля ви, г-да народни представители, да разгледате и, ако одобрите, да приемете представеното ви за целта решение.

Гр. София, мартъ 1941 г.

Министъръ на финансите: Д. Божиловъ

ПРОЕКТОРЕШЕНИЕ

за намаляване вноското мито на внесена, като държавна доставка, амониева и калиева селитра.

Одобрява се следното:

Да се намали само вноското мито на внесената, като държавна доставка, амониева и калиева селитра, която не е прнета отъ държавата и ще се върне на доставчиците, както следва:

1. На Д. Стоименовъ — акционерно дружество, София, за 25.000 кгр. амониева селитра съ по 1.77 л. книжни на килограмъ.
2. На „Еловица“ — акционерно дружество, Габрово, за 25.000 кгр. амониева селитра съ по 0.86 л. книжни на килограмъ.
3. На „Росица“ — акционерно дружество, Габрово, за 20.000 кгр. амониева селитра съ по 2.14 л. книжни на килограмъ, и
4. На Ст. Величковъ и с-ие — София, за 30.000 кгр. амониева селитра съ 2.24 л. книжни на килограмъ и за 1.000 кгр. калиева селитра съ по 1.74 л. книжни на килограмъ.

Председателствувашъ Димитър Пешевъ: Ще поставя на гласуване. Които одобряватъ решението за намаляване вноското мито на внесена като държавна доставка амониева и калиева селитра, моля, да вдигнатъ ръка. Мнозинство, Събранието приема.

Минаваме на следната точка четвърта отъ дневния редъ:

Одобрение на проекторешението за оставяне на служба и следъ навършване 60-годишна възраст на запасния подпоручикъ Гаврилъ Диновъ Нитовъ.

Г-не министъръ-председателю! Предполагамъ, че Вие представлявате г-на министра на войната.

Министъръ-председателъ Богданъ Филовъ: Да.

Председателствувашъ Димитър Пешевъ: Г-нъ министърътъ на войната се представлява отъ г-на министъръ-председателя.

Моля г-на докладчика да прочете предложението.

Докладчикъ Д-ръ Иванъ Вазовъ: (Чете)

ПРОЕКТОРЕШЕНИЕ

за оставяне на служба и след навършване 60-годишна възраст на запасния подпоручикъ Гаврилъ Дицовъ Нитовъ.

Разрешава се на министъра на войната да задържи на служба за срокъ четири години надзирателя на военнo-историческата къща-музей „Царъ Освободителъ Александър II“, въ гр. Плевенъ, запасния подпоручикъ Гаврилъ Дицовъ Нитовъ, навършилъ 60-годишна възраст, поради особени морални и възпитателни съображения, като ветеранъ отъ войнитъ, произведенъ за бойно отличие, съ четири рани и четири кръста за храброст и жива връзка съ епохалнитъ борби за свобода и обединение“.

Председателствувашъ Димитъръ Пешевъ: Ще поставя на гласуване. Които одобряватъ решението за оставяне на служба и след навършване 60-годишна възраст на запасния подпоручикъ Гаврилъ Дицовъ Нитовъ, моля, да вдигнатъ ръка. Мнозинство, Събранието приема.

Минаваме на следната точка пета отъ днешния редъ:

Първо четене на законопроекта за наименованията съ народностно и обществено значение.

Моля г-на докладчика да го прочете.

Докладчикъ Марко Сакарски: (Чете)

„МОТИВИ

къмъ законопроекта за наименованията съ народностно и обществено значение.

Г-да народни представители! Следъ войната 1914—1918 години на нѣколко пѣти, по починъ бѣло на общинскитѣ власти, било на Министерството на вътрешнитѣ работи и народното здраве, бѣха преименувани или, по-точно, побългарени имена на селища, мѣстности, училища, читалища, държавни и общински учреждения и предприятия и т. н. Побългаряването продължава и се бива да бѣде спрѣно, защото има своето обществено значение. Стигнахме, обаче, до увѣчания, които не могатъ да се считатъ за положителенъ знакъ при побългаряване и осмисляне на имената. Повлѣчени отъ потока на побългаряването, забравихме нѣкои основни истини. Почти бѣ забравена, напиримѣръ, старата истина, че понѣкога едно име е преди всичко една история, че то е свързано съ известни легенди, предания и спомени, твърде живи при това въ паметта на населението, и че не сѣ малко имената, които, макаръ и чужди, поради горнитѣ причини, значатъ повече за укрепване на българско съзнание, отколкото едно ново име, което нѣма историческо съдържание. Не малкъ брой имена пъкъ, съ чуждъ езиковъ произходъ, сѣ свързани съ преданието за първитѣ заселници, съ характера на мѣстността, съ нѣкое историческо събитие, съ занаятитѣ на населението или съ нѣщо друго и сѣ жива и свежа връзка съ миналото, въ което е заложена една традиция или което не рѣдко бива възхвалителъ на ярко национално съзнание. Не бива да се забравя, най-после, че много съзнания и имена, макаръ и отъ чуждъ произходъ, сѣ добили чисто българско произношение, съвсемъ далечно на произношението въ езика, отъ който сѣ заети. Обикновено явление е, чуждитѣ думи да получатъ въ народнитѣ говори не само чисто български обликъ, но често пѣти да отразяватъ и духа на българския езикъ. Това сѣ, безспорно, съображения, които предлагатъ едно основно проучване и едно по-обмислено отношение при промѣна на имената и названията на селища, мѣстности и т. н.

Подобно отношение се налага и при случаитѣ, когато се кръщаватъ, съ имена на събития или на лица, улици или пъкъ нѣкои държавни или обществени учреждения, като училища, читалища и т. н. Често пѣти вестницитѣ съобщаватъ, че съ имената на живи наши съвременници — писатели, учени, художници, общественици, политици и т. н., се кръщаватъ учреждения, училища, гари, селища и др. И въ това отношение се правятъ грѣшки. Старата истина — че съвременността не може да даде справедлива и вѣрна оценка на лица и събития, е все още много свежа. Ние, съвременницитѣ, сме лишени отъ сигуренъ усѣтъ къмъ историческата стойност на дѣла и личности. Най-после не може да се отрече, че имена, които още не сѣ история въ съзнанието на народа, понѣкога предизвикватъ неприятни и нежелателни настроения и наслоения.

Биха могли да се приведатъ още съображения, но азъ смѣтамъ, че и приведенитѣ сѣ достатъчни, за да ни убѣдятъ, че е настѣпило вече време, при кръщаване и преименуване на имена, да се установи нѣщо постоянно, но осмислено и оправдано отъ държавно-национално и обществено гледище, както и отъ гледище на възпитание и на закрепване на здраво българско съзнание и на зачитане споменитѣ и традициитѣ на населението най-после. Досега въ това отношение не е направено нищо и единъ законъ, който да уреди и тази материя, не е излизалъ.

Г-да народни представители! Министерството, побудено отъ гореизложенитѣ съображения, изработи, съ съдействие на представители на други министерства и научни институти, проекта, който предлагамъ на вниманието ви, съ молба да гласувате за него.

Гр. София, 25 февруарий 1941 г.

Министъръ-председателъ, министъръ на народното просвѣщение: **Б. Филовъ**

ЗАКОНОПРОЕКТЪ

за наименованията съ народностно и обществено значение.

Чл. 1. Този законъ урежда именуването и преименуването на:

- а) селища;
- б) мѣстности: полета, гори, върхове, рѣки, езера и др.;
- в) благоустройствени постройкы, извършени отъ държавни, общински, обществени и други служби; пѣтища, мостове, гари, спирки, кантони, улици, площади и др.;
- г) общополезни постройкы на сдружения съ нестопанска (идеална) целъ: туристически хижи, спортни игрища, почивни домове, сиропиталища, старопиталища и др.;
- д) заведения на държавни, общински, обществени и други учреждения: училища, читалища, библиотеки, болници, театри, кина, мими и др.

Чл. 2. За именуване и преименуване при Министерството на народното просвѣщение се създава комисия за наименованията съ народностно и обществено значение въ съставъ: председателъ, главниятъ секретаръ или неговъ замѣстникъ — висшъ чиновникъ при сѣщото министерство, и членове: главниятъ инспекторъ по история и география при Министерството на народното просвѣщение, по единъ представителъ на географския, историческия и славянския институтъ и института по класическа филология при Университета, на Академията на наукитѣ и изкуствата, на Министерството на вътрешнитѣ работи и народното здраве, на Светия Синодъ, на Министерството на земедѣлието и държавнитѣ имоти, на Министерството на общественитѣ сгради, пѣтищата и благоустройството, на Министерството на желѣзницитѣ, пошитъ и телеграфитѣ и на Държавния географски институтъ, единъ етнографъ и единъ туркологъ.

Комисията се свиква въ пълнъ или намаленъ съставъ, въ зависимостъ отъ случаитѣ, които има да решава. Съставътъ при всѣки отдѣленъ случай се определя отъ председателя.

Комисията може да взема мнения и на други вещи лица, извънъ своя съставъ.

Чл. 3. Решенията на комисията за именуване или преименуване подлежатъ на утвърждаване съ заповѣдъ отъ министъра на народното просвѣщение, а при важни случаи — съ постановление на Министерския съветъ, по докладъ на министъра на народното просвѣщение. Утвърдителниятъ актъ — заповѣдъ или постановление — се определя въ решението на комисията.

Решенията на комисията влизатъ въ сила следъ утвърждаването имъ и обнародването имъ въ „Държавенъ вестникъ“.

Чл. 4. Имената и названията, които комисията определя, трѣбва да сѣ български, отъ класическа, тракийска, славянска и първобългарска епоха, общоприемливи и да сѣ свързани съ исторически събития, географски особености, народности или обществени добродетели или мѣстни особености и названия.

Имена и названия отъ чуждъ произходъ се допускатъ само ако иматъ историческа стойност и значение и сѣ свързани съ особени заслуги за българския народъ, или ако сѣ получили вече български звуковъ обликъ.

Ако въ комисията се предяви искане нѣкое наименование да се напише съ латиница, комисията определя въ решението си, дали да се пише съ латиница и какъ да се напише.

Чл. 5. Имена на заслужили лица могатъ да се използватъ за наименование и преименуване, ако сѣ изминали поне 20 години отъ смъртта на лицата и ако тѣ, или дейността имъ, иматъ връзка съ обекта на наименованието или преименуването.

Този срокъ може да бжде и по-късът, а също така могат да се използватъ имена и на живи дейци, но само при извънредно голъми заслуги. Въ такъв случай комисията обстойно обосновава необходимостта да се отдаде почитъ на скоропочинало или живо лице, а именуването или преименуването се утвърждава отъ Министерския съветъ.

Чл. 6. Комисията взема решения за именуване и преименуване по свой починъ или по искане.

Исканията трѣбва да бждатъ обосновани и се правятъ предъ комисията:

- а) за селища, мѣстности и за общински постройки, заведения и учреждения — отъ съответния кметъ, възъ основа на решение на общинския съветъ;
- б) за държавни мѣстности — отъ Министерството на земедѣлието и държавните имоти;
- в) за благоустройствени строежи, заведения и учреждения на държавни или други обществени служби — отъ съответното учреждение;
- г) за жѣлѣзнопѣтни гари — отъ Министерството на жѣлѣзницитѣ, пошитѣ и телеграфитѣ;
- д) за военни строежи — отъ Министерството на войната;

- е) за общополезни строежи на сдружения съ стопанска и стопанска целъ — отъ съответното сдружение;
- ж) за особени географски и исторически обекти — отъ историко-филологическия факултетъ на Университета.

Чл. 7. Всички автори и издатели на топографски, географски и други карти, планове и скици, както и издателитѣ на всѣкакви описания на селища, мѣстности и пр., сѣ длѣжни да употрѣбаватъ установенитѣ по реда на този законъ имена.

Чл. 8. Всички имена и названия на обекти, посочени въ чл. 1 и дадени следъ 1918 г., подлежатъ на ревизия по реда на този законъ, а за останалитѣ се постѣпва по реда на чл. 6 отъ сѣщия законъ.

Съответнитѣ служби или сдружения, които се засѣгатъ отъ горното повеление за ревизия, сѣ длѣжни да направятъ искания въ шестмесеченъ срокъ отъ влизане на закона въ сила.

Следъ изтичане на срока, Министерството на народното просвѣщение може служебно да създаде производство по реда на този законъ.

Чл. 9. Нарушителитѣ на този законъ се наказватъ съ глоба отъ 1.000 до 10.000 л. Наказателното постановление се издава отъ министъра на народното просвѣщение, възъ основа на актъ, съставенъ отъ органитѣ на министерството.

Ако, въпрѣки наложената глоба, въ срокъ отъ два месеца, нарушителитѣ на закона не се подчинятъ на решението на комисията, глобата се удвоява, като комисията нарежда да се постави новото име и бди за изпълнение на решението.

Наказателното постановление подлежи на обжалване по реда на закона за наказателното сѣдопроизводство, чл. 677 и следнитѣ.

Председателствуващъ Димитъръ Пешевъ: Има думата народниятъ представителъ г-нъ д-ръ Николай Николаевъ.

Д-ръ Николай Николаевъ: (Отъ трибуната) Г-да народни представители! Ако вземамъ думата по този законопроектъ, азъ го правя само отъ желание да опровергая нѣкои думи, които чухъ тукъ, въ Народното събрание, измежду депутатитѣ — че въ времената, които живѣемъ, не бивало да се занимаваме съ такива маловажни законопроекти, като този. Може би на мнозина да се струва, че единъ въпросъ като този, за наименованията на нашитѣ селища, на нашитѣ мѣстности и т. н., не е отъ толкова голѣмо значение, та въ времената, въ които живѣемъ, да спираме вниманието си върху него. Азъ смѣтамъ, че това схващане е погрѣшно. Защото, г-да народни представители, въ каквито и времена да живѣемъ, каквито и задачи да стоятъ предъ нашата държава, никой пътъ ние нѣмаме правото да абдикираме отъ единъ основенъ и най-важенъ дългъ, който имаме по отношение на народа и на държавата, и който е: да внесемъ повече редъ въ нашия животъ, да се заздрави все повече и повече оня държавенъ порядѣкъ, който трѣбва да ни отличава като една благоустроена държава и който трѣбва да се проявява въ всички области на нашия животъ. И тъкмо отъ тази гледна точка — отъ гледна точка на реда въ държавата, на поставянето на всички прояви въ нашия животъ въ единъ правиленъ редъ, насочването имъ къмъ една обмислена целъ — този законопроектъ е отъ доста голѣмо значение. Защото, г-да народни представители, има ли нѣкой, на

кого то да не е ясно, какъвъ хаосъ, какво безредие се въвесяше съ бързитѣ и често пѣти необмислени наименования и пренаименования на наши селища, на наши мѣстности, наименования и преименувания, които зачестиха особено презъ последнитѣ години? Опасността бѣше голѣма да скжсаме съ нѣщо, което е много важно за правилното възпитание на нашия народъ, да скжсаме съ традициитѣ, да скжсаме съ историята. Имена, които сѣ влѣзли въ свѣтовната история; имена, които въ течение на вѣкове пълнѣхъ българската история, свършено лекомислено бидоха заличени, за да бждатъ замѣстени съ крайно несполучливи или съ нищо незначещи имена. Да не ходя да търся много примѣри. Славното име на градъ Анхило, който носи името на близката рѣчица Анхило, където великиятъ царъ Симеонъ нанесе най-славната победа надъ войскитѣ на византийския императоръ, това име сѣ свършено лека рѣжа се премахна, понеже било отъ грѣцки произходъ, за да се замѣни съ названието Поморие, което въ никой случай не може да бжде название на градъ, а може да бжде название на една областъ, на една мѣстностъ. Поморие е въ сѣщностъ цѣлата наша черноморска граница, всички мѣста, които лежатъ край Черно море.

Увлѣченията въ тия пренаименования отидоха още нататкъ. Никому да не се види чудно, че ние днесъ имаме тъкмо 19 населени пункта, които се наричатъ „Ново-село“. Нови села имаме и преди 1918 г. Турцитѣ наричаха Еникѣй новитѣ селища, обаче презъ миналитѣ години и специално презъ 1934 г. се нарекоха „Нови-села“ още 6-7 селища, които нѣматъ нищо общо нито съ турското „Еникѣй“, нито пъкъ съ наименованието „Ново-село“, а това бѣха села, които имаха свои специфични имена, на които можеха да се намѣрятъ съответни български имена. Напримѣръ, „Ново-село“ е наречено селото Индже-балканъ, Котленска околия. Сѣщо така „Ново-село“ сѣ наречени селата Вземенъ орманъ, Пловдивско, Каба-агачъ, Свиленградско, Янаклари, Старозагорско, Неби-кѣй, Харманлийско.

Въобщо всѣкога, когато новитѣ кръстници сѣ с намирали въ затруднение да намѣрятъ съответно българско название на нѣкое село, турили му едно „Ново-село“. И затова, ако разгърнете списѣка на населенитѣ мѣста, ще видите, че сѣ се наредили безброй много населени пунктове съ едни и сѣщи имена: „Ново-село“ около 19 пѣти, „Надежда“ 5-6 пѣти, „Пещера“ — сѣщо 5-6 пѣти и т. н. Име, което се е утвърдило вече въ съзнанието на народа, а то имъ на известенъ, определенъ, типиченъ населенъ пунктъ — напримѣръ, наименованието „Твърдица“ — е поставено още на нѣкои села, които нѣматъ нищо общо съ това наименование. Напримѣръ, едно свършено ново селище, изникнало въ чифлика на покойния голѣмъ заслужилъ български държавникъ Стефанъ Стамболовъ, се кръщава Твърдица, когато нѣма нищо общо съ това наименование, и най-добре бѣше да се нарече Стамболово, по името на човѣка, въ чиито земи се е основало това селище.

Г-да народни представители! Нѣма да се простирамъ много върху тази тема. Искамъ да бжда свършено кратъкъ. Увлѣченията, грѣшкитѣ съ пренаименованията и съ новитѣ наименования сѣ много голѣми въ последно време и бѣше крайно време държавата да се погрижи да установи единъ редъ въ тая материя. Досега въпросътъ за наименованията и пренаименованията бѣше предоставенъ на добрата воля на всевъзможни учреждения, чиито функции въ това отношение не бѣха правилно определени. Общинскитѣ съвети имаха право да именуватъ и преименуватъ улици, площади и т. н., Дирекцията на жѣлѣзницитѣ бѣше си присвоила правото да именува гари и спирки, Министерството на вътрешнитѣ работи пъкъ сѣ заповѣда на министъра на вътрешнитѣ работи само утвърждаваше различни наименования на села, градове и т. н.

Настоящиятъ законопроектъ, г-да народни представители, си поставя като първа своя задача да тури редъ, да каже кой може да се занимава съ наименованията на населени пунктове, на мѣстности, на благоустройствени постройки, на общополезни постройки и т. н. да посочи едно компетентно тѣло при Министерството на народното просвѣщение, една комисия, въ която влизатъ цѣла рѣдъ специалисти по история, по география, по славянска филология, по туркология и т. н., които да могатъ да дадатъ една смисълъ по-дълбока и да насочатъ къмъ едно по-голѣмо възпитателно значение всички наименования и пренаименования, които ще се правятъ въ бждеще. Следъ това туря се редъ, като се посочва и начинътъ за одобрение решенията на тази комисия, а именно, че ще има нужда

отъ едно утвърждаване отъ министра на народното просвѣщение, а въ особено важни случаи, които сж посочени въ закона — отъ Министерския съветъ. Следъ това е необходимо и обнародване въ „Държавенъ вестникъ“.

По този начинъ се създава една процедура, която несъмнено ще даде по-голѣми гаранции за правилното именувание, за избѣгването на досегашните грѣшки въ наименованията и ще се тури край, навѣрно, и на онова безредие, на оня хаосъ, който царѣше въ тази областъ. Законопроектътъ дава и нѣкои правила, които трѣбва да се спазватъ при наименованията. И тѣзи правила, изброени въ членове 4 и 5, сж твърде полезни. Специално за названията е посочено, че тѣ трѣбва да бждатъ отъ български произходъ. Обаче е дадена твърде широка амплитуда на имената отъ български произходъ, като тѣ могатъ да бждатъ заети отъ класическата епоха, отъ византийската епоха, отъ прабългарската епоха, отъ славянската и т. н. Следъ това иска се да иматъ тѣ и български обликъ, да сж свързани съ нѣкои исторически събития, съ особености на мѣстности, съ съществуващи названия. Чл. 4 позволява, и това е много правилно, да се оставятъ прежните наименования, макаръ и отъ чуждъ произходъ, ако иматъ историческа стойностъ и значение и ако сж свързани съ особени моменти отъ живота на български народъ и съ българската история. Много важно е постановлението на чл. 5, съ което се забранява въ бждеще да се назоваватъ мѣстности, постройки, селища и т. н. съ имена на заслужили хора, ако отъ смъртта на тѣзи заслужили хора не сж изминали 20 години. Тази историческа отдалеченостъ, която трѣбва да има отъ смъртта на даденъ деецъ, за да може неговата дейностъ и неговото мѣсто въ живота на народа да бжде правилно оценено, е крайно необходима, за да се избѣгнатъ тѣзи прибрзани и необосновани, често пѣти подъ влияние на моментни настроения, жестове, които много често сж довеждали до положение, самитѣ инициатори на тия жестове въпоследствие да се разкайватъ за това. Не може единъ човѣкъ, докато е живъ, каквито и да бждатъ неговитѣ заслуги, да се увѣковѣчава, да се прехвърля неговото име къмъ вѣчността, докато нѣмаме цѣлия активъ и пасивъ на неговия живогъ, докато не внаемъ, какъ той, въпрѣки заслугитѣ, които е принесълъ вече, ще завърши земния си животъ.

Тодоръ Кожухаровъ: И на Пенчо Славейковъ му разровиха коститѣ следъ 25 години.

Д-ръ Николай Николаевъ: Тѣмко затова, г-нѣ Кожухаровъ. Ако при нашитѣ нрави, следъ повече отъ 20 години отъ смъртта на Пенчо Славейковъ, могатъ да се явятъ такива коюнства, каквито си позволи г-нѣ Кирилъ Христовъ къмъ паметта на Пенчо Славейковъ, толкова по-необходимо е да се спазва това правило, и да увѣковѣчаваме имената на заслужилитѣ наши хора, следъ като има известна историческа отдалеченостъ, която ще ни позволи да се обединимъ поне въ признаването на тѣхнитѣ заслуги.

Исключенията, които се даватъ въ втората алинея на този членъ, сж сжщо така правилни.

Много добре е, че всички постановления на закона, за които говоримъ, не сж останали само платонически. Много правилно сж постѣпили авторитѣ на този законопроектъ, че сж прибявили осмия и деветия членове, които съдържатъ санкциитѣ за провеждането на тѣзи постановления.

Азъ смѣтамъ, г-да народни представители, че г-нѣ министърътъ на народното просвѣщение, като внася този законопроектъ, извършва едно добро дѣло, защото дава възможностъ да се внесе повече редъ, да се внесе по-голѣма осмисленостъ въ една материя, която дава преди всичко външния обликъ на нашата страна. Нѣкои особености и голѣми дефекти въ този законопроектъ не намирамъ. И като се радвамъ, че една инициатива, която бѣше свързана съ моето министерствувание, сега се осъществява отъ министъръ-председателя г-нѣ Филовъ, азъ ви моля да гласувате този законопроектъ, който действително ще бжде отъ полза за нашата страна. (Рѣкоплѣскания)

Председателствуващъ Димитъръ Пешевъ: Има думата народниятъ представителъ г-нѣ Марко Сакарски.

Марко Сакарски: (Отъ трибуната) Г-да народни представители! Вземамъ думата по този законопроектъ не само като докладчикъ, но главно затуй, че разбрахъ отъ г-на председателя, какво освенъ г-нѣ Николаевъ, други нѣма записани да говорятъ по него.

Азъ считамъ, че това е единъ видъ пренебрежително отнасяне къмъ самия законопроектъ. . .

Обаждаатъ се: Не е вѣрно.

Марко Сакарски . . . и къмъ съответното министерство, което го внася.

Таско Стоилковъ и други: Не е вѣрно.

Марко Сакарски: Считамъ, че въпроситѣ, които се повдигатъ съ този законопроектъ, сж отъ такова съществено значение, споредъ моето разбиране, че не трѣбва да има такива малки разисквания по него. Азъ считамъ, споредъ моята мѣрка, че този е единъ отъ най-важнитѣ, единъ отъ най-същественитѣ законопроекти, които сж внасяни за разглеждане и които ще се разглеждатъ въ юбилейното XXV обикновено Народно събрание, защото постановленията на този законопроектъ нѣматъ времененъ характеръ, както много отъ законитѣ и закончетата, които постоянно гласуваме тукъ и въ които, още преди да излъзатъ отъ Държавната печатница, се налага да правимъ измѣнения и допълнения.

Значението на този законопроектъ за наименование съ български имена на наши селища има чисто народностно значение, има историческо значение за нашия народъ и за българщината. Последницѣтъ отъ този законопроектъ трѣбва да преживѣятъ насъ, да преживѣятъ поколенията следъ насъ, да преживѣятъ столѣтия, може би да преживѣятъ и хилядилѣтия. Да се постави името на едно селище, на една планина, на една рѣка, на една мѣстност, ако щете, и на единъ човѣкъ, то не е така лесна работа. Така лесно не трѣбва да се гледа на този въпросъ. Хиляди години има, откакъ сж умрѣли народи, обаче имената, останали отъ тѣхъ, стоятъ още.

Вие знаете, че тракитѣ, едни отъ първитѣ жители на Старопланинския полуостровъ, сж умрѣли, сж изчезнали отдавна, сж погълнати навѣки, обаче името „Тракия“ стои и досега и цѣлата тая областъ въ Южна България чакъ до Бѣлото море се нарича „Тракия“. Вие знаете, че македонцитѣ сж се загубили още веднага следъ смъртта на Александъръ Македонски, но името „Македония“ стои и досега. Така е и съ Илирия, и съ Далмация, така е и съ Мизия, така е и съ наименованията на много близки страни на нашата земя, така е и съ наименованията въ самата нея.

Споредъ мене, г-да народни представители, въпросътъ е много важенъ. И благодарение може би на това, че г-нѣ министъръ Филовъ е историкъ, археологъ и знае какво значение има кръщаването на мѣстности, на селища, познава изобщо историята, затова внася въ Народното събрание за разглеждане, обсъждане и приемане на този законопроектъ. Азъ считамъ, че съ този законопроектъ се е закѣснѣло цѣли 62 години — отъ освобождението насамъ. Той е трѣбвало да бжде внесенъ, разгледанъ и приетъ, може би, веднага следъ нашата конституция.

Вие знаете, че по силата на този законопроектъ, който утре ще стане законъ, ние, нашиятъ народъ отъ всички покрайнини на България, ще трѣбва да кръщаваме наши селища — градове, села, паланки и колиби. По силата на него ще трѣбва да се кръщаватъ наши планини, долини, мѣстности, рѣки; ще трѣбва да се даватъ имена на голѣми държавни съоръжения, на желѣзнопѣтни и други постройки, за които ние тукъ сме предвиждали, изразходвали, предвиждаме и сега милиони, даже милиарди лева да бждатъ похарчени. И запомнете думитѣ ми — това ни казва историята и животътъ — може ние да измремъ, може да се забрави кой е строилъ дадено селище, дадени съоръжения, обаче името, съ което е кръстено това селище или това съоръжение, ще остане, и бждещитѣ, грядущитѣ поколения ще помнятъ едно съоръжение, или една мѣстностъ по това име, което е дадено. Римлянитѣ отдавна сж измрѣли, нѣма следа, близу 1500 години, отъ римската империя, обаче и досега нашиятъ народъ често сочи: тукъ е минавалъ римскиятъ пѣтъ, тамъ е била римска крепостъ, татъкъ е било римско градище, като нѣкъде даже паметятъ и имената имъ.

Вие знаете какво значи кръщаването въ съзнанието на нашия народъ. Не е ли кръстено едно дете у насъ, счита се отъ баща му, отъ майка му, отъ всички близки, че то не е християнизирано, и ако умре, го погребватъ извънъ гробищата. Некръстена вода преди Богоявление смѣтатъ за „грѣшна вода“. Всѣки пита за името на човѣка. Всѣкъде се търси „името на човѣка“: въ сѣдилища, между търговци, за обществено, за сватѣсване и пр. Името на човѣка е, което създава представа за него. Ние имаме представа за Христо Ботйовъ, за Василь Левски, за българскитѣ ханове, за царъ Крумъ, за царъ

Симеонъ, за царь Борисъ и т. н. само отъ тѣхнитѣ имена. Не е безъ значение какво ще бѣде името и какво ще бѣде произношението му. Следователно, щомъ това е така, ние не можемъ съ една лекота да минемъ тоя важенъ въпросъ.

Азъ считамъ, че трѣбва да се разисква по предложението законопроекта; трѣбва да се обсъди здраво, съ всичката сериозностъ материята, която съдържа всѣки членъ отъ тоя законопроектъ.

Димитъръ Марчевъ: Г-нъ Сакарски! Както по много важни въпроси не дебатирате, защото съзнаваме, че нѣма нужда отъ дебати, така и по този законопроектъ не дебатирате. Не маловажността на въпроса ни кара да не дебатирате. Всички сме съгласни съ Васъ и ценимъ закона. Недейте мисли, че го смѣтаме за маловаженъ и затуй не искаме да разискваме по него.

Марко Сакарски: Въ всѣки случай, ако даже се счита отъ почитаемото Събрание законопроекта за важенъ, фактътъ, че то не разисква по него, говори само по себе си за една незаинтересуваностъ и безразличие. Азъ считамъ, че има постановления по този законопроектъ, по които се налага да разискваме, защото тия постановления сѣ отъ голѣмо значение. Има нѣща, които, споредъ моитѣ разбирания, трѣбва да легнатъ въ законопроекта.

Всички народи — така ни казва историята — въ миналото сѣ имали като единъ начинъ за поглъщане, за асимилиране, за приобщаване на новозавзетитѣ земи, наименованията, които, веднага съ завладяването, сѣ поставяли почти винаги насилствено. Единъ важенъ начинъ за въздействие на поробенитѣ жители, отъ тѣзи, които сѣ победители, сѣ били новитѣ наименования, поставяни въ завзетата земя. Така сѣ постъпвали всички народи. А у насъ, отъ вече 62 години отъ освобождението, търпимъ едно положение, което отдавна не трѣбва да съществува. Македонцитѣ, римлянитѣ и още по-старитѣ народи, па и по-новитѣ — турци, гърци и др. — винаги при завземане на една областъ сѣ преименували селищата, мѣстноститѣ и др. А у насъ, отъ 62 години следъ освобождението, градове и села, мѣстности, гори и планини носятъ още турски и грѣцки наименования. Почти навсѣкжде въ нашитѣ землища мѣстноститѣ носятъ турски и грѣцки названия.

Д-ръ Никола Минковъ: София трѣбва да се замѣни съ „Срѣдецъ“.

Марко Сакарски: Ще кажа и за София, г-нъ Минковъ. Най-старитѣ жители на Балканския полуостровъ сѣ били тракитѣ. Тѣ сѣ имали за много наши градове свои имена. Втората столица на България, Пловдивъ, сѣ наричали Пулпудева. Завоевателитѣ Филипъ Македонски, следъ поражението на тракитѣ, веднага кръщава градъ Пулпудева на своето име Филипополи. Следъ македонцитѣ въ Тракия дохождатъ римлянитѣ. Когато тѣ завладяватъ Тракия, даватъ на Филипополи ново име, Тримонциумъ, понеже е построенъ на три възвишения. Дълго време е съществувало това име. Къмъ IV и V вѣкъ се заселватъ на Балканския полуостровъ славянитѣ. Тѣ, като сѣ знаели, че на този градъ първоначалното име, което сѣ му дали тракитѣ, е Пулпудева, и понеже нашата славянска кръвъ и миролѣдъ сѣ мистични, тѣй да се каже, възприематъ първоначалното име Пулпудева, като го пославянчаватъ на Пловдивъ. Идватъ следъ вѣкове турцитѣ и завладяватъ Тракия. Съ стѣпването си на наша земя тѣ кръщаватъ Пловдивъ на Филибе. И още у насъ мнозина отъ старитѣ люде казватъ на Пловдивъ Филибе. А ние го именувате „побългарено“, както се казва въ законопроекта, Пловдивъ, отъ тракийското Пулпудева.

Същата история би могла да се каже и за много други наши градове. Напримѣръ, Одринъ. Тамъ е живѣло тракийското племе „одризѣ“. Градътъ е билъ столица и центъръ на земята имъ. Отъ тоя фактъ и отъ името на одризитѣ, славянитѣ, пъкъ и ние досега, го наричаме Одринъ — градъ на одризитѣ. Самитѣ одризѣ, споредъ историята, сѣ го наричали Ускудама. Идватъ римлянитѣ, превзематъ тоя градъ и веднага го кръщаватъ по името на тѣхния императоръ Адрианъ — наричатъ го Адрианополи. Така се именувалъ, докато сѣ владѣли римлянитѣ Тракия. Следъ тѣхъ владѣтели ставатъ византийцитѣ, които сѣ казвали на тоя градъ Адрианополисъ, както и сега понѣкога се нарича. Славянитѣ, т. е. ние, българитѣ, винаги сме го именували Одринъ. Когато дохождатъ турцитѣ, като завоеватели, веднага го преименуватъ Едирне — потурчено Адрианополи. Така се нарича тоя градъ и досега въ тѣхнитѣ книги, документи и въ говоримия имъ езикъ.

Значи, старитѣ народи сѣ кръщавали всички селища, мѣстности, рѣки и планини, гори и поля въ нашитѣ земи, щомъ като сѣ ги превземали. Този е билъ изпитаниятъ начинъ за претопяване, за поглъщане на мѣстнитѣ, туземнитѣ населенія и за повдигане владѣлческия духъ на онѣзи, които сѣ завладявали земитѣ.

Вие всички сте проследили историята и знаете, че турцитѣ-завоеватели, когато дохождатъ на Балканския полуостровъ, най-напредъ сѣ завзели нашето отечество и по заповѣдь, по нареждане на тѣхния султанъ сѣ преименували съ турски наименования всички селища, мѣстности, гори, планини, рѣки и т. н. Това е направено съ целъ да претопятъ поробения български народъ. И на много мѣста се е водила мѣлчалива, но упорита борба между българитѣ и турцитѣ за наименованието на дадено селище. Турцитѣ го кръщаватъ съ турско име, а българитѣ упорствуватъ, не приематъ това име, именуватъ го упорито съ хубавото старо българско име. И макаръ че по турскитѣ книги, по турскитѣ официални документи едно селище се именува даже до днесъ съ турското име, както турцитѣ сѣ го кръстили, българитѣ презъ цѣлото робство упорито сѣ го наричали съ старото му българско име. Такива случаи биха могли да се посочатъ хиляди изъ отечеството ни. Ще ви посоча само нѣколко. Напримѣръ, въ нашия край с. Главанъ е било наречено отъ турцитѣ Имуклари. То е било и е голѣмо българско селище. Носило е и носи името си отъ българския владѣтель Главасъ, ренегатъ отъ второто българско царство, който е ималъ градище и кули на сѣмъ селото, чийто развалини стоятъ и досега. Преди 100 години, при похода на Дибича Забалкански, селото е брояло 700-800 чисто български къщи и нито една турска. Отъ него сѣ се изселили маса семейства въ Добруджа, Бесарасия, Лудогорието, Чепинско и пр. Това село е било населявано всѣкога отъ добри, твърди и здрави българи, които покоянитѣ ни поетъ Йорданъ Йовковъ възпѣва като „главаци“ изъ равна Добруджа. Това село цѣли пѣтъ дѣлги, безкрайни робски и църни вѣка е водило борба за запазване българското си наименование. Турцитѣ му казвали „Имуклари“ и употребявали всички срѣдства да наложатъ името „Имуклари“, а българитѣ не приемали, упорствували и презъ цѣлото робство го наричали Главанъ. И досега е останало Главанъ.

Пакъ по нашия край имаме село Дрипчево, добило името си отъ дрипа, парцалъ. То е сѣщо едно чисто българско село, което се намира всрѣдъ Сатергъ-планина, на южния ѝ склонъ, тамъ, където е сега кракътъ на България. Завоевателитѣ турци го кръщаватъ „Демиръ-ханлий“, защото имало стара българска странноприемница, ханъ, съ желѣзни врати и огради, а българитѣ го наричали упорито „Дрипчево“, презъ цѣлото робуване. Останало е това българско име и досега. То е чисто българско патриотично село, което е дало първия учител по български езикъ въ Велико-Търново, отецъ Зотикъ, въ школата на Георги Джамджията. Той е училъ търновчани на българско четмо и писмо. То е дало попъ Йовчо, който за пръвъ пѣтъ е започналъ да свещенослужи на български езикъ литургия и други молебствия въ гр. Тръвна, въ голѣмата историческа църква, построена отъ българскитѣ царе, братята Асена и Петъръ. И още много други ратници на българщината е дало това село. За името на това село сѣщо така се е водила дълго време, презъ цѣлото робство, мѣлчалива, но упорита борба между турци и българи. Турцитѣ го именували и пишели „Демиръ-ханлий“, а българитѣ — „Дрипчево“. Следъ освобождението остава Дрипчево.

Сѣщо такава борба въ миналото е имало за именуването на селото Бѣлица, пакъ въ нашата околия, където навремето се е родилъ славянинътъ Василий Македонянинъ, който станалъ византийски императоръ. Предполага се, че то е било историческото „Бѣлипра“, което впоследствие, като славянско селище, е било наречено Бѣлица, както се именува и досега. То винаги е било чисто българско селище, което дало много изселници въ разни покрайнини на България. И досега въ него се пазятъ обичаи и обреди отъ чистата вѣра на старитѣ славяни. Завоевателитѣ-турци дълго се мъчили да му наложатъ турското име „Съртъкой“, или нѣщо подобно, но не сѣ успѣли.

Г-да народни представители! Турцитѣ въ силния си стремежъ за асимилиране, сѣ кръщавали съ турски имена не само селища, рѣки, мѣстности, гори, планини и върхове, но сѣ кръщавали съ мечъ, огънь и сопи и българитѣ съ турски имена. Вие знаете, че като се кръсти единъ човѣкъ, който може да бѣде и най-добриятъ българинъ, съ името Османъ, Мехмедъ, Хасанъ и пр., щомъ

нѣкой следъ това чуе името му, безъ да се рови и пита за произхода и миналото му, заключава само отъ името, че този човѣкъ не е българинъ, а турчинъ, защото носи турско име. А потомците на сѣщия не следъ много почватъ да се чувствуватъ наистина турци. Ето каква сила и значение има името. Съ огънь и мечъ знаете, че е било потурчено цѣлото Чепинско корито. И досега тамъ помацитъ приказватъ български много по-добре отъ менъ, отъ васъ и отъ много българи, но носятъ турски имена, като Ахмедъ, Османъ и т. н. и се чувствуватъ турци. Не само че насила християнската имъ вѣра е била замѣнена съ мохамеданската, но и имената имъ промѣнени отъ български на турски. Това промѣна напълно тѣхния душевенъ обликъ и свѣтогледъ и има голѣмо значение за по-нататъшното имъ народностно обособяване.

Вѣрата и езикътъ, тия две основни сѣщности отъ душевния миръ на човѣка, сѣ били винаги и ще бждатъ всѣкога най-големитъ крепители на народностното съзнание. Загубятъ ли се тѣ у единъ народъ, загубва се за винаги народността му. А имената, наименованията, за които става дума въ тоя законопроектъ, сѣ една отъ най-важнитъ сѣщности отъ езика на народа.

Вие знаете съ какви усилия, съ колко кръвъ, съ колко жертви и страдания нашиятъ народъ 5 вѣка се е мѣчилъ да запази своето име, да запази своя езикъ, да запази своята вѣра. Вие знаете отъ нашитъ народни пѣсни и предания и отъ вашитъ майки и бащи, какъ нашитъ дѣди сѣ измѣчвани, изтезавани и бити, за да не говорятъ, пѣятъ и ромолятъ на свой роденъ, звученъ български езикъ; бити, убивани, измѣчвани и изтезавани сѣ били и отъ турци, и отъ гърци презъ цѣлото ни 500-годишно робство. Вие много добре знаете, че въ нашитъ народни пѣсни се пѣе, какъ на българи и българи сѣ вадили, сѣ изтървали езика отъ устата съ рѣждясалъ ченгелъ, съ куки и желѣзни клещи, отрѣзвали го съ ножове, обгаряли го съ нажежено желѣзо, или го мушкали съ игли и шишове само затуй, че този езикъ приказвалъ, говорилъ по български. Има запазени народни пѣсни, въ които се пѣе и разказва, че така мѣченически изтъргнатиятъ езикъ, захвърленъ на земята отъ безмилостния мѣчителъ, въ праха и нечистотиятъ, пакъ се върти, пакъ приказва и ромоли на чистъ български езикъ и се моли и славя българската вѣра, българския говоръ, България. Така дѣдитъ ни сѣ пазили хубавия ни езикъ и нашата вѣра.

Какъ тогава ние, народнитъ представители отъ XXV-то общонародно Народно събрание ще оставимъ този законопроектъ неразискванъ?

Не сѣ само турцитъ, които сѣ си играели и сѣ се гаврили петъ вѣка съ нашия езикъ, съ нашитъ имена, съ нашитъ наименования и съ нашата вѣра. Гърцитъ, тия фини византийци, които сѣ знаели въ по-големи тънкости претопяването, отколкото турцитъ, презъ сѣщото време и много вѣкове преди това, сѣ отишли много по-далечъ отъ турцитъ. Тѣ сѣ знаели тайната какъ да се асимилиратъ буйни и силни народи, като нашия, по миренъ и лекъ начинъ, безшумно. И тѣ сѣ прокарвали постоянно своята политика на претопяване, като сѣ си служили, както учи нашето минало, съ тия нагледъ невинни, но страшни оръдия: жени, езикъ, имена и наименования. Тѣ сѣ си казвали: дай на грубия и буенъ българинъ жена, дай му гъркиня — той има голѣма слабостъ къмъ такава — и ето ти го готовъ грѣкъ, превзетъ, плененъ и погълнатъ безъ кръвъ и безъ бой. Децата, които ще роди тая гъркиня, ще бждатъ възпитани въ грѣцки духъ, ще говорятъ на грѣцки езикъ, ще воятъ грѣцки имена и следъ 2-3 поколения нѣма да остане и следа отъ тоя българинъ и потомството му. Съ тоя начинъ на действие гърцитъ винаги сѣ постигали голѣми резултати, защото, печална за насъ истина е, че грѣкътъ заради отечеството си продава, продава жена си, а българинътъ, заради жена, предава и излага отечеството си. Вие знаете, че още нашиятъ великъ ханъ Крумишъ вдигналъ обсадата и се върналъ отъ Цариградъ, защото получилъ въ даръ нѣколко красиви, пѣстреполни гъркини. Сѣщо така и неговитъ кавхани, боили, таркани и канари получили гъркини. А следъ тѣхъ и много други наши ханове и царе, народни водачи, воеводи и други сѣ имали все тая слабостъ. Ако щете, и до днесъ ние, всички здрави българи, имаме тая слабостъ къмъ чуждитъ жени, които често ни заслѣпява до степенъ, че не виждаме какви злини вършимъ на себе си и на отечеството си.

Но гърцитъ, въ стремежа си за погърчване посрѣдствомъ имената, наименованията и езика, не се спиратъ само дотукъ, не се задоволяватъ само съ това. Ако пре-

листите нашата църковна история, или ако обиколите и разгледате нашитъ манастири, църкви и параклиси, вие ще видите, г-да народни представители, докѣде е отивалъ гърцизмътъ чрезъ религията, чрезъ вѣрата и чрезъ имената на светии и светци въ своята асимилаторска политика.

Въ много български църкви и до днешенъ день ще видите най-вече на иконостасни икони, или на отдѣлни помалки икони, нарисуванъ св. Димитрий Солунски, възкаченъ на хубавъ бѣлъ конь, и съ дълъгъ маждракъ пробожда единъ човѣкъ, падналъ подъ коня и тъпканъ отъ него. Като се взрете внимателно около главата на този човѣкъ, ще прочетете написано „Скило-Яни“. Това „Скило-Яни“ значи „кучето Иванъ“. А това „куче Иванъ“ значи българскиятъ царъ Калоянъ. Славниятъ и храбъръ български царъ Калоянъ, който билъ убитъ, когато обсаждалъ Солунъ, отъ изиѣнника Манастраъ, подкупенъ отъ гърцитъ, е изобразенъ въ иконата на св. Димитрий Солунски да бѣде мушканъ съ маждракъ. Въ църното и приспивно петвѣковно робство гърцитъ сѣ успѣли да ви наложатъ тоя и много други свои светии и светци и сѣ докарвали рабската дотамъ, че ние, българитъ, и до днесъ днешенъ да заставаме молитвено предъ иконата на св. Димитрий, да палимъ свѣщи, да кадимъ таманъ и да му се молимъ затуй, че мушка и пробожда нашия царъ Калоянъ. Дотамъ сѣ отивали гърцитъ, пѣкъ и дотамъ е отивало, уви, и до днесъ нашето заслѣпление, че, въпрѣки протеститъ на добри българи, тая икона и досега се мѣдри и стои по нашитъ църкви. Много куртизанки и фаворитки на византийскитъ императори, много тѣхни военачалници и просвѣтителъ сѣ удостоавани съ посмъртна офикия „светия“ или „светица“ и сѣ налагали на насъ, българитъ, да имъ се молимъ и кланяме, та да забравимъ и изоставимъ нашитъ светии, светици и заслужили ратници за вѣра и просвѣта.

Да ви казвамъ ли и други факти? Сѣщото нѣщо е и съ грѣцкия светия св. Георги, който, сѣщо като св. Димитрий, мушка съ маждракъ нѣкаква лама, нѣкакъвъ змей. Добри познавачи на иконописното изкуство и на свещената история, които тълкуватъ добре символа и значението на тѣзи иконни символи, подтвържатъ, че тази лама, която мушка св. Георги, символизира, изобразява славянството, което навремето е нападнало Бѣломорието и Пелопонесъ и налагало императори и управници отъ свой родъ въ Цариградъ, което е заплашвало да разсипе и заличи завинаги гърцизма. св. Георги, като храбъръ византийски военачалникъ, е защищавалъ крепостъ по Бѣломорието, нѣкъде къмъ Филипи или къмъ Димотика, и прогонилъ славянитъ. Та тази лама символизира, че славянството е прогонено и промушено отъ св. Георги.

Гърцитъ сѣ кръщавали почти всички наши църкви, манастири и параклиси съ имена на грѣцки светии. Кажете ми, за Бога, кѣде е имало въ България презъ време на петвѣковното турско робство, манастиръ, църква, или параклисъ, освенъ Рилския манастиръ, които да сѣ кръстени на името на български светия или българска светица? Само тукъ-таме нѣкои манастири, уврѣни въ недостъпни планини, сѣ останали съ имена на български светци, но тѣ сѣ били тѣй малко и така неизвестни за мнозинството отъ българския народъ, че може да се каже, че не е имало никакви почти манастири, кръстени съ имена на български светии. Всички сѣ били кръстени на грѣцки светии и светици, като: св. Георги, св. Димитрий, св. Николай, св. Трисветители, св. Параскева и т. н. Кѣде сѣ нашитъ български светии и светици? Кѣде е св. Царъ Борисъ, който ни даде вѣрата, християнството, който въ 866 г. покрѣсти българския народъ? Кой отъ насъ, отъ българския народъ, празнува и памети отредения день на св. Царъ Бориса? Ние празнуваме и тачимъ паметта на св. св. Константинъ и Елена, които сѣ покрѣстили гърцитъ; сборова и панаири правимъ тогава, наши нестинарки по жерава играятъ, а не тачимъ деня на нашия царъ и светия св. Царъ Борисъ, чиито заслуги за християнството сѣ много по-големи, отколкото тия на Константинъ и Елена. Известно ви е, че за възприемане и налагане на християнската вѣра въ велика България, св. Царъ Борисъ избоде очитъ на първородния си синъ царъ Владимира, изби много разбунтували се боили и боляри за връщане къмъ прабългарската вѣра, потуши съ кръвъ и огънь въстанието, а самъ стана монахъ и се посвети въ служба Богу и народу своему заради християнската вѣра. Ние, широкитъ ни народни маси по села и колиби, не тачимъ и досега деня на светитъ братя Кирила и Методия, за празнуването на който нашитъ църковеници отъ възраждането сѣ водили

дълга, упорита и непосилна борба с гърците. Едва на 1851 г. просвѣтителът ни Йоакимъ Груевъ и други въ Пловдивъ сж могли да наложатъ празнуването на тоя день като училищенъ празникъ. А гърците не признаватъ нито тѣхъ, Св. Кирила и Методия, нито кой и да е български светия или светица и до днесъ, камоли пъкъ да ги тачатъ и иматъ въ календара си! Ние не тачимъ достатъчно и нашироко паметъта на нашитѣ просвѣтители Светитѣ Седмочисленици, а тачимъ тая на гръцкитѣ просвѣтители — Св. Трисветители и др. Ние не знаемъ дори кои сж нашитѣ светии и светици, каквито имаме: Св. Петка, Св. Злата Мъленска, Св. Олга равноапостолная и много други. Мнозина отъ насъ и до днешенъ день не знаятъ, че е български светия Св. Иванъ Кукузелъ, който е билъ въ миналото най-големиятъ композиторъ въ свѣта и би билъ гордостъ и слава на всѣки другъ народъ. Св. Иванъ Кукузелъ, стъ гр. Дурацо, е създателъ на източната музика, на мусийкиното, или паралагийно, осмогласно пѣне, което, поради невежество у насъ, се казва и досега „гръцко пѣне“. Неговитѣ величави творби: „Полилеятъ на българката“ и „Майчинска пѣсенъ“ никога нѣма да остарѣятъ и повѣхнатъ, защото идватъ отъ дълбочината на здраво и кораво българско сърдце. Но ние го не знаемъ и не тачимъ.

Д-ръ Любенъ Дюгмеджиевъ: Има хижна на името на Св. Иванъ Кукузелъ на Витоша. Вие пъкъ това не знаете, а то не е малко за паметъта му.

Председателстващъ Димитъръ Пешевъ: Свършете, г-нъ Сакарски!

Марко Сакарски: Г-да народни представители! Азъ съмъ тамъ, че тѣзи въпроси не бива бѣгло да ги минаваме.

Въ законопроекта нѣма писано никъде, че българскитѣ църкви трѣбва да се кръщаватъ по този или по онзи редъ. По силата на кой законъ у насъ днесъ се кръщаватъ българскитѣ църкви? Правилъ ли е нѣкой отъ васъ църква и интересувалъ ли се е да знае какъ се кръщаватъ българскитѣ църкви?

Председателстващъ Димитъръ Пешевъ: Г-нъ Сакарски! Този въпросъ, който повдигате, не е въ връзка съ законопроекта. Това е църковенъ въпросъ.

Марко Сакарски: Азъ ще искамъ да се вмъкне въ закона.

Д-ръ Атанасъ Поповъ: Това ще стане въ комисията.

Председателстващъ Димитъръ Пешевъ: Друга е материята, която Вие третираете. Азъ Ви моля да се ограничите въ рамките на законопроекта, който се разглежда.

Марко Сакарски: Азъ ще предложа, г-не председателю, да се вмъкнатъ въ този законопроектъ и наименованията на църквитѣ и манастиритѣ, да се промѣни името на закона и да се вмъкнатъ и други нѣща, които не сж предвидени въ законопроекта, а трѣбва да влѣзатъ въ него, като еднородни. Знаемъ, че не за това ме прсичатъ Вие, а за друго. Тачи и зачитамъ бележитѣ ви отъ висотата на мѣстото, което заемате. Като говоря за гръцки светии и светици, вие мислите, и такава впечатление остава, че азъ съмъ безвѣрникъ, атеистъ и светотатствувамъ и кощунствувамъ съ паметъта на светитѣ. Не! Азъ съмъ вѣрващъ човѣкъ, тача това чувство у всички, благоговѣя предъ него, занимавалъ съмъ се съ църковни и вѣрски въпроси, писалъ съмъ статии и книги по това, стрѣсилъ съмъ и съмъ кръщавалъ църкви, та зная кое какъ става и имамъ боязнь Божия. Ако соча тия случаи и говоря така, то е, за да изтъкна, че гърците сж имали като едно силно оръжие и вѣрата, и светитѣ, и църквитѣ, и иконитѣ, и всичко, за да претопяватъ нашия народъ. Азъ зная, че 10 вѣка дѣлятъ земния животъ на Св. Димитрий Солунски и нашия царъ Калояна, но това не е попрѣчило на гърцитѣ да изопачатъ историческата истина и да поставятъ така, както изтъкнахъ. Ето защо, настоявамъ, че трѣбва съ законопроекта да се разрешатъ още въпроси, които не сж разрешени въ него.

Д-ръ Атанасъ Поповъ: Въ комисията трѣбва да се изтъкнатъ тѣзи работи, а не тукъ.

Марко Сакарски: И тукъ трѣбва да се изтъкнатъ, за да се иматъ предвидъ въ комисията. Ако толкова много ви омръзнахъ съ своитѣ приказки, да спра. Обаче азъ бихъ желалъ да се изкажа, ако имате желание да ме из-

слушате, макаръ че не съмъ подготвенъ и не съмъ никога мислилъ да приказвамъ по законопроекта. Азъ не мислѣхъ, че така бѣгло ще мине той презъ Народното събрание. И сега считамъ още, че не може единъ такъвъ важенъ законопроектъ да се мине така набързо.

Георги Тодоровъ: Говори, Марко! Българскиятъ народъ слуша. Важни, интересни и народополесни работи казвашъ. Карай докрай!

Марко Сакарски: Какъ можемъ, напирѣмъ, да искаме въ толкова кратко време, 6 месеца, побългаряването на нашитѣ селища, както е предвидено въ законопроекта? Можемъ ли да противопоставимъ това кратко време на единъ периодъ отъ най-малко 500 години робство подъ турци и гърци — презъ който сж преименувани българскитѣ имена на селища, на църкви, на манастири и на хора съ турски и гръцки? Я се погледнете вие тукъ! Колцина отъ васъ иматъ български имена? Не сж ли повечето отъ нашитѣ имена гръцки — Стефанъ, Димитъръ, Никсела, Георги, Ставри и не зная още какви? Колцина отъ васъ иматъ хубави, звучни, сладки български имена? Ако мислимъ за българската държава истински и за уредбата на българщината, ние трѣбва да вмъкнемъ въ законопроекта повеление — и имената на българитѣ за въ бъдеще да не бждатъ чужди, а да бждатъ български. Ние имаме достатъчно български имена, било татаро-български, прабългарски, било славянобългарски. Нашитѣ хубави, звучни български имена сж изхвърляни умишлено, предумишлено и насила отъ столѣтия насамъ отъ чужденцитѣ поробители съ ясна целъ. Азъ ще ви кажа само единъ случай, за да ви обрисувамъ прегледно какъ гърцитѣ сж налагали да бждатъ кръщавани български деца съ гръцки имена. Между милионитѣ случаи ще ви посоча само единъ прѣсенъ случай.

Струва ми се, че е било презъ 1924 г. — точно не помня. Въ единъ прекрасенъ лѣтенъ день гърцитѣ, които насилнически, безправно и леко-леко окупираха българска Бѣломорска Тракия, отиватъ въ чисто българското село Дервентъ, Дедеагачка околия, забирайтъ цѣлото население както си работило по полето, каратъ го като волове на заколение и го закарватъ на брѣга на Бѣломоре. Тамъ го натоварватъ на една полупрогнила гемия и следъ като го мѣкатъ 10-15 дни по водитѣ на Срѣдиземно-море, закарватъ го на островъ Критъ, скритомъ и потайно, да не узнае България, или друга приятелска държава, че добритѣ и корави българи отъ това българско село се откарватъ на заколение. Между многото мизерии, унижения, нечовѣшки издевателства и мъжки, на които е било подложено това българско население тамъ, за които нѣма да говоря сега, ще посоча само единъ фактъ, който представлява интересъ сега. Ражда се на този островъ Критъ едно момченце, българче. Нашиятъ селски народъ, макаръ заведенъ на тая Голгота, по старъ бѣтовъ обичай не чака дълго време да не бжде кръстено новородено дете. Но понеже нѣма български попъ и българска църква на о-въ Критъ, трѣбва да отидатъ въ гръцката църква. Отиватъ тамъ да кръщаватъ детето кръстникътъ, бащата, сродници и всички българи, които по обичай присъствуватъ въ такива случаи. Кръстникътъ, бащата, както и всички, като сж мислили за България и сж идеализирали нашата страна, която за тѣхъ представлява свободата и българщината, решили еднородно, понеже България и българщината се представляватъ и възглавяватъ отъ царъ Борисъ и това име покрива всичко мило и драго за тѣхъ, да кръстятъ това българче съ името Борисъ. Въ момента, когато става кръшението, кръстникътъ казалъ на попа: „Името на детето ще бжде Борисъ“. Гръцкиятъ попъ, който извършвалъ таинството, скочилъ като ужиленъ и извикалъ ядовито: „Какъ можешъ да кръстишъ това дете съ такава гаменско, вулгарно, просташко, диво и грубо име Борисъ! Не може! Името ще бжде Ставридисъ, Ставри“. И се започнала борба между кръстника, бащата и присъстващитѣ българи, отъ една страна, и попа-гръкъ, отъ друга страна, за името на детето, борба между българщината и гръцизма. Попътъ се налага, като записва въ списъцитѣ и кръщелното свидетелство името на момченцето Ставридисъ, а не Борисъ. Българитѣ, обаче, именуватъ отрочето си оттогава и досега съ хубавото българско име Борисъ. Впоследствие това дете съ родителитѣ си идва въ България като бѣжанче, израстнало тукъ — мисля, че сега живѣе въ Борисовградъ или Тополсвградъ, точно не мога да ви кажа где — именува се Борисъ, служи като войникъ на възглавения ни царъ Борисъ III, но официално, по гръцкитѣ книги на островъ Критъ, е записано Ставридисъ. Така сж кръщавали сто-

лтия наредъ гърците добри и истински българи съ гръцки имена, като: Стефанъ, Никола, Димитъръ, Ставри, Зембюля, Дафина и пр. и пр.

Докога ние, българитѣ, ще търпимъ и понасяме това?

Азъ мисля, че въ основата на този законопроектъ ще трѣбва да легне и именуването на новороденитѣ, които за въ бъдеще да не се кръщаватъ съ чужди имена, а да се кръщаватъ съ хубави, изразителни и звучни български имена. Не може и не бива повече да търпимъ чужди именъ, наименования и въобще чужди думи въ нашия езикъ.

Ако тръгнете изъ София, или изъ който и да е отъ другитѣ наши голѣми градове, ще срещнете все чужди наименования на общественѣ заведения, като, наприимѣръ, „Бирхале“, „ресторантъ“ и т. н. Откъде-накъде въ нашата страна, въ България, ще има чужди наименования? „Бирхале“ е наименование на заведение, което у насъ се казва още, пакъ съ чужда дума, „бирария“. Ние казваме на питието „бира“, „пиво“ и ако кажемъ „пивница“, както нѣкои добри българи тукъ-тамъ пишатъ и употребяватъ, това ще бѣде чисто българско име. Защо да търпимъ и кѣлимъ езика си съ чуждитѣ „бирария“, „бирхале“, „ресторантъ“, което значи „гостилница“ и т. н. — все чужди наименования на наши публични заведения? Тия наименования трѣбва да се премахнатъ, и колкото по-рано стане това, толкова по-добре за българщината.

Свѣтъ това, тукъ въ София и въ другитѣ градове, ще срещнемъ много заведения, кръстени съ чужди имена: „Савоя“, „Паласъ“, „Парижъ“, „Лондонъ“ и пр. и пр. — всѣкая всячина съвсемъ чужди наименования на български заведения въ свободна България. Нима българскитѣ имена — и сѣществителни, и прилагателни, толкова звучни и красиви — сѣ така малко, та не можемъ да кръщаваме съ тѣхъ общественитѣ си заведения? Нима ние не сме имали и нѣмаме бележити градове, крепости, велики ханове и царе, боговъдѣновени патриарси и духовници, прославени просвѣтителни и книжовници, славни всеначалници и боини, самопожертвували се храбри юначи, воеводи, четници, вѣстаници, герои, съруги и майки, съ каквито никой народъ не може да се похвали като насъ, и съ тѣхнитѣ имена да кръщаваме такива заведения, да славимъ и ширимъ паметта имъ. ами съ нишо неоправдано маймунско подражание прибѣгваме до чужди имена?

Г-да народни представители! Азъ смѣтамъ, че ние вършимъ престѣпление спрямо българщината и спрямо българския езикъ, като немаримъ по отношение наименованията на лицата, заведенията, селищата и мѣстноститѣ. Всички вие знаете какво нѣщо е народностъ, какво нѣщо е държава и какви съставни части сѣ нуждни, за да има една народностъ. Вие знаете, че за да има народностъ, трѣбватъ четири сѣществени основи: народъ, езикъ, вѣра и земя, т. е. да има народъ, люде, които да бѣдатъ обединени въ едно чрезъ единъ езикъ, чрезъ една вѣра и да живѣятъ на единъ късъ земя, отъ която да се прѣизгигатъ. Цѣлото наше законодателство отъ освобождението досега се свежда само къмъ двѣтѣ сѣществени основи: къмъ людетѣ въ тѣхнитѣ отношения и къмъ земята — запазването на земята отъ врази, или разпределението ѣ между жителитѣ. Имаме ли закони въ тая страна, съ които да се уреждатъ другитѣ две по-важни и съ по-голѣмо значение сѣществени основи: езикътъ и вѣрата? За нашата вѣра има само нѣкакъвъ овехтѣлъ екзархийски уставъ съ вкоченявали правила, а за езика ни азъ и досега не зная да има нѣкакъвъ законъ — този може би е първиятъ — който да урежда нашия езикъ, нашия говоръ, нашитѣ наименования. Ние сме храбъръ народъ, силенъ народъ и смѣтаме, че може да се води борба за българщината само съ юначество и геройство, въобще съ груба сила. Но не е достатъченъ само този начинъ за увеличаване и защищаване на българщината. Милостото, многовѣковната опитностъ и житейски знания на народитѣ ни учатъ, че по-важенъ и по-сѣществень отъ борческия духъ е езикътъ. Така мислятъ хората, които работятъ съ езика на народитѣ, съ езиковѣдѣнието. По важностъ веднага следъ езика идва вѣрата. Езикътъ и вѣрата сѣ двѣтѣ душевни сѣщности на човѣка. Загуби ли си езика и вѣрата единъ народъ, като не-посѣствена послѣдства идва и загубване на земята му, загубване на народа. Трѣбва да шадимъ българския езикъ като око си. А това шадене може да стане и съ наименованията, които предпиха този законопроектъ, на селищата, на благоустройственитѣ постройки и пр. и, както азъ предлагамъ, съ наименования на църквитѣ, на нозоренитѣ, на частнитѣ и общественѣ заведения и т. н. Всичко да бѣде съ българско наименование въ България.

Г-да народни представители! За да видимъ какви измѣнения и допълнения и какви нови работи трѣбва да се въкънатъ въ този законопроектъ, трѣбва да погледнемъ какъ въ миналото се е процедирало у насъ при кръщаването на селища. Ние вече имаме нѣколко случая на кръщаване на селища у насъ, т. е. имаме опитъ за побългаряване имената на селищата. Първото кръщаване на селища, което азъ зная и което би могло да се вземе като историческа основа за побългаряването имената на селищата ни, е онова кръщаване, което сѣ направили нашитѣ революционери. Както знаете, тѣ сѣ имали нѣкакъвъ таенъ езикъ за запазване отъ врага и за заблуждаването му. Тѣ не сѣ имали намѣрение, желание и целъ да кръстятъ едно селище съ нѣкое българско име и това име да остане, да се запазятъ завинаги, но понеже сѣ имали таенъ езикъ, кръщавали сѣ селищата за себе си, само тѣ да ги знаятъ. Ако вземемъ списъка, съ който си е служилъ Василь Левски, съ който сѣ си служили нашитѣ революционери, ще видимъ на сегашни български градо-не селища, които и досега сѣ съ чужди имена, какви хубави, сладки, мили и звучни български имена сѣ имъ поставили тѣ. Не сѣ оставили или възприели нито едно чуждо име защото, онѣзи велики люде тогава били надѣхвани и изпѣло погълнати отъ здравата мисль да правятъ българска държава и да защищаватъ българщината съ всички срѣдства и възможности. Азъ не мога да си спомня въ момента нѣкои отъ тѣзи хубави имена, но все пакъ съмъ запаметилъ, че гр. Стара-Загора биль кръстенъ отъ тѣхъ съ трѣрдото, като жителитѣ му, име Желѣзникъ. И действително, въ освободителнитѣ времена старозагорчани доказаха, че сѣ отъ желѣзо. По нѣкои пригизаци и особености били кръстени отъ революционеритѣ ни борци и много други селища съ български имена.

Следъ освобождението на България, официално и по-голѣмо покрѣстване на селища имаме между 1906 и 1908 г. — не си спомнямъ точно коя бѣше годината. Тогаза се бѣха побългарили и селищата само въ Старозагорския окръгъ. Намѣриха се въ Старозагорската окръжна постоянна комисия умни и разбрани люде, възглавявани отъ единъ окръженъ управител добъръ и твърдъ българинъ, които наредиха по надлежния редъ да се кръстятъ съ български имена всички селища въ Старозагорския окръгъ. И оттогава тия селища минаватъ за побългарени. Доколкото си спомнямъ, при кръщаването на селищата тогава се е процедирало така. Окрѣжната постоянна комисия разпратила до всички села, до всич и обштински управления, до всички обштински съвети едно послание, едно изложение, едно окръжно дълго и широкъ, съ което, като обяснява нѣкои постварителни работи, които да се иматъ предвидъ, подкана обштинския съветъ на всѣко село чрезъ рапуть на стари люде, чрезъ стари предания, или по другъ подходящъ начинъ, да намѣри най-прилично и хубаво име за селището си и съ единъ протоколъ да го кръсти и прати протокола на комисията. Тия отъ кметовѣтѣ, които изпѣлиха това окръжно, дадохъ на селищата си най-хубави и подходящи имена, които се запомниха веднага отъ населението въ Старозагорския край. Тия отъ селищата, обаче, които кметове не изпѣлиха това окръжно, направиха голѣма грѣшка и мѣчно поправимо опущение, като предоставиха на окръжната постоянна комисия тѣ да опредѣли имената. И имената, които е опредѣлила окръжната постоянна комисия и които отъ 1908 г. досега сѣ въ употребѣ, сѣ извънредно много грѣшни и досега населението не може да свикне съ тѣхъ. Тѣ съставятъ само смѣхъ, заклички и подигравки въ селянитѣ. Наприимѣръ, по насъ е кръстено едно село „Изворово“, а въ него нѣма нито единъ изворъ, нито единъ кладенецъ, въобще нѣма никаква вода! И селянитѣ тамъ основателно се смѣятъ на неоснователното и неулачно кръщаване. Кръстили го така, като помислили, че побългаряватъ турското му наименование „Бунгарчево“, като думата „бунгаръ“ — кладенецъ — превели си думата „изворъ“. А спомедъ мѣстнитѣ предания, както си ги знаятъ селянитѣ тамъ, наименованието „Бунгаръ-Чалларъ“ значи „тия копатъ“. Би трѣбвало да се преведе на български правилно „Краллево“, а тѣ го кръщаватъ „Изворово“, безъ да има тамъ изворъ.

Пакъ по насъ, селото „Селихлери“ побългаряватъ съ „Набожно“, безъ жителитѣ му да сѣ набожни, като изкаратъ, че копенѣтъ на името му биль отъ арабска дума, означаваща мохамеданска молитва, произнесена, като вѣрско достояние, само отъ най-набожитѣ и поавовѣрни мохамедани. И така — ни въ клинъ, ни въ рѣжакъ — кръщаватъ селото „Набожно“, когато това село, по запаметенитѣ мѣстни предания, носи името си отъ турската дума „Селяхъ“. Името дошло отъ тамъ, че обитателитѣ на селото, корави и твърди българи, обичали въ мина-

жото, обичат и сега, за понятия потреби, да носят пи-
леси, ножове, ками, револвери — „селях“ на кръста. И
вместо да бъде кръстено селото от „Селяхлери“ — „Въсържено“, кръстили го точно обратно — „Набожно“.
А то е едно село, като много други български села, въ-
кото никой не е набожен, никой не ходи в църква,
освен когато го занесат там три пъти през земния
му живот, — за да го кръщават, за да го вѣнчават
и за да го погребат.

Друго село, селото „Гердеме“, превеждат и побълга-
ряват, също крайно неудачно, на „Хлѣбово“, когато въ-
него нѣма никакъв хлѣб, не става никакво жито, ни-
какви храни; то е едно от най-бедните села въ Харман-
лийска околия.

Село „Сорут“, носещо името си уж от руската
дума „Сурат“ — т. е. образ, лице — побългаряват на
село „Навѣсен“, когато въ това село людетъ съвсемъ
не сѣ навѣсени и свѣсени, а тъкмо наопаки — тѣ сѣ
много весели и засмѣни, защото, като добри и храбри
българи, много често и доста порядъчно си попиватъ
цѣлено вино, или бѣла ракия, та имъ е весело и ра-
достно.

Стъ нищо неоправдано и явно противъ българщината
сѣ „Смавлий“ кръщават на село „Троян“, т. е. на
името на римския императоръ Траян, който не е ималъ
и не може да има нищо общо съ България и българитѣ.
Отъ кѣде-накъде ще му се увѣковѣчава името, кой-
то неслужено, съ наименоване на български селища? Като-
челъ ние не сме имали славни и велики ханове, царе, вое-
началници, воеводи, водачи, духовници, книжовници и
други, съ които имена гордо и достойно можемъ да кръ-
щаваме селищата си!

Такива груби грѣшки, опущения, недомислия и глупо-
сти не бива да се правятъ и не бива да се допускатъ по-
вече за смѣтка на хубавия и изразенъ български езикъ
и явно противъ вѣжделенията на българския народъ!

Друго, трето по редъ и най-големо наименование и
побългаряване на селищата ни бѣше направено велика
следъ поеврата на 19 май 1934 г., т. е. тогава то бѣше
публикувано въ „Държавен вестникъ“, доби гласностъ и
изгѣзе на бѣлъ свѣтъ. За това последно покрѣстване и
побългаряване работи тукъ, въ София, една многолюдна
комисия много дълго време още въ така нареченитѣ
„платийски години“, въ „позорното минало“, както го каз-
ватъ, и тя изработи списъкъ съ новитѣ наименования на
селищата. Веднага следъ преврата на 19 май, или много
наскоро, още въ първия месецъ следъ поеврата, докол-
кото си спомнямъ, този списъкъ, това дѣло на тая коми-
сия, погълнало много народни срѣдства, бѣше публику-
вано. Спомнямъ си, че тогава, на бърза ръка, прегле-
дахъ този списъкъ и видѣхъ изуменъ, колко неудачно-
сти и колко грѣшки има направени и допуснати при на-
именованията на хубавитѣ ни селища. Професори, учени
хора, езиковеди, историци и дигетатори дълго работѣха
и гадаеха въ тая комисия, но повече, изглежда, за засе-
датели и дневни, защото отъ тукъ, отъ масата, като си
пущатъ пунта, и запитъ кафето, кръщаватъ и поставятъ
имена на нѣкои селища ей тамъ, въ покрайнинитѣ на
България, на които не знаятъ нито мѣстоположението,
нито миналото, нито събитията, които сѣ ставали около
тѣхъ, нито нищо, а наизустъ и наслуха поставятъ левичо
и полусъбно имената имъ. И се направиха маса грѣшки,
глупави грѣшки, глупаво козѣване, на което населе-
нието се смѣе и досега и за авторитѣ на което — за
крѣстниците — то не би дало нито пукнатъ грошъ.

Тогава, напомнимъ, по насъ тамъ, едно село кръстили
съ името „Ратьовина“. Жителитѣ му и околнитѣ и досега
не могатъ да свикнатъ и запомнятъ това име „Ратьо-
вина“, а си го именуватъ по старому. Наистина името му
произлиза отъ хубавата българска дума „ратъ“, която
значи „война“, но тая дума се употребява повече въ го-
вора на Западна България, а по насъ, въ Тракия, на она, на
която отива на война, не казваме „ратникъ“, а казваме
„боецъ“, човѣкъ, който се бие. И ако се вслушаме,
както се налага и както трѣбва въ езика, въ говора на
мѣстнитѣ жители, това село трѣбваше да бъде кръстено
„Бѣйница“, а не „Ратьовина“.

Друго село кръстили „Орловъ-долъ“, азъ не зная кой
отъ васъ каква представа има за орлитѣ, но, като чо-
вѣкъ отъ село, отъ народа, отлично зная, народътъ ни
каква представа има за тѣхъ. Като се каже „Орелъ“ на-
селението долъ, простиятъ ни ужъ народъ, знае, разбира,

ясно и отсѣчено, голѣма птица, която лети, каца и жи-
вѣе горе, въ висинитѣ, въ облацитѣ, по върховѣтъ, на
планинитѣ, най-малко по високитѣ вѣковни дървета. Но
орелъ да слѣзе въ долъ, въ трапъ, въ низина, да се
снизил и загуби орловата си гордостъ и достоинство —
това никой отъ простия ни и неукъ народъ не може да
допусне и да си представи. Тамъ, въ дола, подскачатъ
жаби, пълзятъ змии, гущери, охлюви, червеи, вони отъ
смадъ и нечисти работи. Тамъ изглежда, че е мѣстото
и на тия професори и учени, които сѣ пропѣзѣли въ
тая комисия и кръщавали жабежки невежество. Може
ли професоръ да кръщава село съ име „Орловъ-долъ“!
Тая работа не мога да разбера и никаква представа не
мога да имамъ за неговата ученостъ!

Ако остане, г-да народни представители, сжщата или
подобна комисия и въ бъдеще да рѣшава и кръщава
имената на селищата въ България, както е предвидено въ
законопроекта, увѣрявамъ ви, че още по-големия глупости
ще се допуснатъ. Така не може. Трѣбва да се създаде
нѣщо по кръщаването на селищата, да се извикатъ и
силитѣ на нашия народъ отдолу, познаватъ на нѣмъ
минало, стари люде, учителитѣ, тѣзи, които сѣ по-мѣстни,
историци и сѣ работили тамъ, на самото мѣсто, да се
сѣбератъ легендитѣ и преданията, и всичко, което може
да бъде отъ полза за целта, и чакъ тогава да се при-
стъпи къмъ кръщаване и побългаряване, като се поста-
вятъ правилно имената на селищата, ако искате да създа-
дете нѣщо трайно, паметно и българско.

Азъ не мога да разбера, защо въ законопроекта е
предвидено, че само въ шестмесеченъ срокъ, откато за-
конътъ влѣзе въ сила, тѣзи отъ кметовѣтъ, които искатъ
да промѣнятъ обосновано досегашнитѣ имена на сели-
щата си, иматъ право да направятъ това. Само 6 месеца!
Сега, въ тия смѣтни времена да отиде нѣкой да се за-
нимава съ имена на селища въ тоя кратъкъ срокъ! Азъ
ви увѣрявамъ, че ще изтечатъ тия 6 месеца преди нѣкой
да се сѣти да предприеме тая работа или даже да про-
чете закона. Шестъ месеца сѣ единъ нищо и никакъвъ
срокъ за изправлението на едно величаво българско
дѣло, което у насъ, въ България, чужди народи — гърци,
турци — вѣкове и хилядилѣтия сѣ хитринически рушили.
Не може никакъвъ срокъ и никаква повеля да се дава,
за да се говори въ България по български, за да се кръ-
щаватъ български селища съ български имена. Всѣкакви
срокове за това трѣбва да се махнатъ.

Председателстващъ Димитъръ Пешевъ: Свършвайте,
г-нѣ Сакарски.

Марко Сакарски: Свършвамъ, г-не председателю.

Г-да народни представители! Азъ ви моля да се спремъ
сериозно на този законопроектъ, да внимнемъ въ него-
вата същностъ, да разберемъ неговата държавническа
цель, целта, която той преследва за защита на българ-
щината, на българския езикъ, и да го гласуваме следъ
като напомнимъ нуждитѣ поправки въ него. Никой отъ
насъ никога не трѣбва да забравя, че нашиятъ народъ
будителъ, когото често поменаваме, Отецъ Паисий, на-
времето, въ ония усияни години на нѣщо робство още,
е казалъ: „О, неблагоприятни и юроте! Попати что се
срамишъ да се наречешъ българинъ! Или болгари не сѣ
имали царство и господство! Ти, болгаринно, не поелътай
ся, знай свой родъ и езикъ!“ Тия проповѣски и назидателни
думи никога не трѣбва да забравяме, ако искаме
да пребждемъ. Не бива да поенебояваме и да се сраму-
ваме отъ своя езикъ, че билъ ужъ простъ и грубъ.

Въ тоя моментъ азъ чувстввамъ да витае тукъ сѣн-
ката на оня костеливъ, зловѣвъ българинъ, първиятъ нашъ
революционеръ Георги Сава Раковски, който навремето,
ако не можеше да намери подхольна българска дума, за
да кръсти нѣкое селище, нѣкое лице, нѣкая наука, или
нѣкое отвлѣчено понятие, бѣше създавалъ наковалня да
кове български думи, и сѣчамъ какъ тая сѣнка на тоя
великъ духъ ми подсказва, че тая наковалня е нужна и
на насъ сега, най-вече сега, за осъществяване на българчи-
ната въ утрешна Велика България. Тая наковалня непре-
статно трѣбва да чука нашитѣ глави, за да се научимъ а
мислимъ по български, да говоримъ по български и да
крѣпваме пукъ, български. Тая наковалня, съ много по-
големъ чукъ, отколкото можемъ да си я представимъ,
че е била, е особено нужна сега на великия духъ на Ра-
ковски, като единъ отъ първитѣ наши вестникари, да
блъска и удря непростатно главата, ума и пелото на
днешнитѣ ни вестникари, та да ги научи да говорятъ и
пишатъ по български, а не да достигнатъ до позорното
и смѣшно положение — да се срамуватъ да се наречатъ
съ хубавото българско изразно име „вестникъ“, ами

да употребяват чуждите „журналисти“. По пътя, по който сме тръгнали и вървим от години насам на езиково взаимстване и глупаво подражание на чуждото, ние сме създали вече, или скоро ще създадем, едно езиково обкръжане в нашата хубава страна и ще дойдем дотам, да имаме едно смъщение на езика, като при великото стълпотворение на библейския потоп, и един ден, който почти идва вече, да не можем да се разберем — българи учени от градовете и българи прости от селата. Тръбва да шадим своя матерен език. А една важна и съществена част от този език са наименованията на нашите селища, наименованията, кръстните имена на жителите на страната ни, наименованията на частните и обществени заведения, наименованията на обществените и другите имущества и наименованията на всичко, което имаме. Навсякъде всички чужди имена у нас трябва да бъдат изхвърлени и вместо тях да бъдат поставени български.

Никой от нас никога не трябва да забравя, че една чужда дума, вмъкнала се в нашия език под каквато и да е форма, е чужденец, е предател, вмъкнал се в нашата рай-земля, който рано или късно ще направи предателство спрямо нашата земя и държавата ни. Никой от нас не трябва да забравя, че един чужд израз, едно чуждо изречение, влязло в обращение в нашия език, е една чужда релгия от войници, една неприятелска верига от бойци, коварно вмъкнали се в нашата страна и заели здрави позиции на нѐкой връх, от който рано или късно ще отправят стрелба, ще направят нападение върху нашия матерен език, върху нас самите и земята ни. Никой никога не трябва да забравя, че едно чуждо име, с което сме кръстили нѐкое селище, нѐкой връх, нѐкая планина, или каквото и да е у нас, е една чужда крепост, едно чуждо градище, от което рано или късно ще забъхват огън и жупел срещу българщината.

Председателстващ Димитър Пешев: (Звъни)

Марко Сакарски: Аз ви призовавам и ви моля, елате с общи сили да побългарим България, да кръстим всички селища, всички мери, всички гори, всички води, всички планини и всички градове у нас с български имена. Не бива да търпим, например, най-големия град на България, столицата ни, да носи името на една гръцка езическа богиня София, което значи мъдрост, или, както екзальтирани схоластици го преиначават, охристиянчават и тълкуват, като нѐкоя несъществуваща и невъзможна „мъдрост Божия“. Не бива да търпим нашата горда Стара-планина да носи турското име „Балкан“ и то да се употребява от уж божием родолюбив служения, като туристите ни, в свещената им зовна пѐсен, в химна им: „Балкани, влигайте се“. . . Къде по дяволите ще се вдигнат българските планини с турски наименования и молб? Самата употреба на тая чужда дума вече обижда България и напътит с кръв и сълзи български юнашки планини и гори.

Председателстващ Димитър Пешев: Свършвайте, моля Ви се.

Марко Сакарски: Хайде, свършвам, щом настоявате. (Слиза от трибуната всрѣд оживление и продължителни ръкоплѣскания)

Председателстващ Димитър Пешев: Ще поставя на гласуване. Които приемат на първо четене законопроекта за наименованията с народностно и обществено значение, моля, да вдигнат ръка. Мнозинство, Събрание приема.

Минаваме към точка шеста от дневния ред:

Първо четене на законопроекта за учебниците и учебните помагала.

Г-да народни представители! Предвид на това, че законопроекта е много дълъг, моля да се съгласите да бъдат прочетени само мотивите.

Които приемат това предложение, моля, да вдигнат ръка. Мнозинство, Събрание приема.

Моля г-на докладчика да ги прочете.

Докладчик Марко Сакарски: (Чете)

„МОТИВИ

към законопроекта за учебниците и учебните помагала.

Г-да народни представители! Още с първия общ и пѣлостен закон за народното просвѣщение от 1891 г.

министерството предявява своето право да се грижи за учебниците: „Специални комисии от вещи лица, гласи чл. 3, изказват своето мнение върху всички важни въпроси — особено върху . . . учебниците“. Малко по-късно — в закона от 1909 г. — грижата за учебниците добива по-определен и по-категоричен смисъл. „Въ народните училища“, казва се в чл. 8 на тоя закон, „се употребяват само учебници, одобрени от министерството“, което „награждава учебници и помагала по предмети за каквито не се намират частни издатели“. Решителна стъпка прави законът за народното просвѣщение от 1921 г., чиито повеления се запазват и в сегашния действащ закон от 1924 г. Според това повеление, „Министерството може да издава само учебници и помагала, да откупува или да отпуща парични срѣдства за издаване на такива, които предварително са одобрени. То може да обяви и конкурс за такива учебници“. Напоследък, когато училището се стреми да бъде не само образователен институт, но още, и дори преди всичко, народностно-възпитателен, горното повеление става много по-важно, отколкото изглежда на прѣв поглед.

Въ това отношение една анкета, произведена в 45 държави, дава твърде поучителни примѣри. Данните от анкетата говорят, че въ мнозинството от анкетираните държави, или, по-точно, въ всички, ако нѐколкото отстъпления се вземат като изключения, държавата е, която, по различни начини и с различни срѣдства, е осигурила своето право върху учебниците. То се простира еднакво върху съставяне, съставяне, подбор, одобрение, издаване, разпространение, цена, хигиенически и технически условия и т. н. Това широко право се обяснява и обуслови от необходимостта, държавата — преценявайки изгледите за своето утрешно съществуване и културно и стопанско развитие — сама, и чрез учебника, да владе апарата за национално и държавно-гражданско възпитание на младежта.

Ще се съгласите, вървам, г-да народни представители, че и у нас е настѣпил вече моментът, който налага, държавата да вземе изцѣло въ ръцете си учебниците. Тѣмъ тая повеля иде да изпълни проектът, който предлагам на вниманието ви. Правото на държавата да издава учебници, за всички видове и степени на народните основни и срѣдни училища, се оправдава не само от необходимостта да се внесе педагогическа и методическа единност при преподаването за цѣлата страна, но — което е по-съществено — да се внесе единство и въ възпитателните и народностни задачи, които училището цели да постигне и чрез учебниците. Освенъ това, чрезъ този нов закон ще се получатъ придобивки и отъ културно и социално естество: а) цената на учебника ще се намали до размѣри, които ще дадатъ на ученика евтинъ учебникъ; б) беднитъ ученици ще получатъ безплатно учебници; в) българската книжнина ще бъде насърчена; г) българските учители ще бъдатъ културно и социално подпомогнати.

Г-да народни представители! Излагайки причините, които обуславятъ необходимостта отъ единъ специаленъ законъ за учебниците и учебните помагала, както и основните идеи, върху които той е изграденъ, не смѣтамъ за излишно да подчертая още веднѣж, че този законъ всѣщитно не бива да изненадва никого. Той е само изтъкване на едно задължение на закона за народното просвѣщение отъ 1924 г., на което азъ се надѣвамъ, че ще се отзовете, като гласувате за проекта.

Гр. София, 14 мартъ 1941 г.

Министър-председател и министър на народното просвѣщение: **Б. Филозъ.**

(Ето текстътъ на законопроекта:

ЗАКОНОПРОЕКТЪ

за учебниците и учебните помагала.

І. Общи положения.

Чл. 1. Учебникътъ или учебното помагало е указателъ за учителя и основно ръководство (помощно срѣдство) за ученика.

Чл. 2. Издаването на учебници и учебни помагала по всички предмети за всички народни основни училища, гимназии и институти за първоначални учители е право на Министерството на народното просвѣщение.

Това право се простира и върху учебниците и учебните помагала по въручение, български езикъ, българска история, българска география и гражданско учение въ народните и частни специални и професионални — иници, практически и срѣдни училища.

Чл. 3. Обучението по въоружение, български език, българска история, българска география и гражданско учение въ частните основни и съвдни общо-образователни училища се води изключително по учебниците и учебните помагала, издадени от министерството за народните основни училища и гимназии.

За инородните, инославните и иновърските основни и съвдни училища, министерството одобрява или съставя нарочни учебници и учебни помагала по някои предмети, съобразно съ програмата им.

Чл. 4. По всеки учебен предмет, за всяко отделение или клас, министерството издава един учебник (учебно помагало) — общ и задължителен за всички училища въ страната, поменати въ предходните два члена.

Чл. 5. Времето, ползуването на всеки учебник трае от четири до шест години.

II. Съставяне и одобрение на учебниците и учебните помагала.

Чл. 6. Авторы на учебници и учебни помагала могат да бъдат само българи, български поданици, които не са осъдени за престъпления от общ характер и не са лишени от граждански и политически права.

Чл. 7. Починъ за съставяне на учебници и учебни помагала взема министерството, като обявява състезание.

За състезанието и условията за участие въ него се обявява трикратно въ „Държавен вестник“ и най-малко въ два столични всекидневника.

Чл. 8. Състезанието за одобрение на учебници и учебни помагала е тайно и безименно.

Участниците въ състезанието не плащат никакви такси.

Чл. 9. Всеки учебник или учебно помагало се рецензира обстойно, отделно и самостоятелно от трима души: специалистъ по предмета, филологъ и педагогъ — всички най-малко съ права на редовни учители.

Чл. 10. Окончателно одобрение на учебника или учебното помагало става от нарочна комисия за учебниците и учебните помагала, която се състои от: главния секретар на Министерството на народното просвещение и неговъ заместникъ — за председател, съветника, според учебника, началникъ на отделение, двама постоянни членове — вещи лица — педагогъ и филологъ, и специалистъ по предмета.

Дължовител на комисията е единъ подначалникъ въ министерството.

Всички членове на комисията, както и вещи лица, рецензентите, докладчиците и дължовителът се назначават от министра на народното просвещение съ заповѣдъ.

Комисията взема решения въз основа на обстойно писмено изложение на докладчика-учител или професоръ, специалистъ по предмета.

Докладчикът изработва изложението си за комисията въз основа на своите проучвания и въз основа на рецензиите по чл. 9.

Решенията на комисията влизат въ сила след одобрението им от министра.

Чл. 11. Ако при състезанието нито един учебник или учебно помагало не получи първа награда, комисията за учебниците и учебните помагала по своя преценка произвежда ново състезание или, съ одобрение на министра, възлага, по дадени от нея указания, на един или на няколко участници въ състезанието или на други лица да съставят учебник или помагало по даден предмет.

Чл. 12. Окончателно приетите от комисията учебници и учебни помагала, по нейно предложение, се одобряват съ заповѣд на министра.

Чл. 13. Лица, които участват въ състезанието или са натоварени да съставят учебник или помагало, не могат да бъдат рецензенти и членове на комисията за учебниците и учебните помагала.

Чл. 14. Служителите при централното управление на министерството не могат да бъдат автори на учебници и учебни помагала, нито рецензенти и докладчици. Те не могат да взимат, под каквато и да е форма, участие въ състезанието за учебници и учебни помагала.

III. Награди, хонорари, възнаграждения.

Чл. 15. По преценка и предложение на комисията, съ заповѣд на министра, авторът на приетия за издаване учебник или помагало получава първа награда. За добри учебници или помагала могат да се определят още три награди.

Размерът на наградите се определя въ зависимост от учебника или помагало и се обявява въ условията на състезанието.

Чл. 16. Наградените учебници или помагала се смѣтат откупени от държавата. Върху тях учебници Министерството на народното просвещение придобива авторско право и може да ги използва до ново състезание както намѣри за добре.

Чл. 17. Когато награден учебник или помагало е съставен от повече автори, наградата се изплаща общо на правоимащите.

Върху наградите не се налагат запови и секвестри.

Чл. 18. Авторы, чиито произведения или части от тях са помѣстени въ учебници и учебни помагала — ако не са загубили това право по силата на закона за авторското право — получават до ново състезание еднократно хонораръ, изчислен върху печатна кола и определен от комисията за учебниците и учебните помагала. Това се отнася и до наследниците на автора.

Чл. 19. Съставителите на учебници и помагала, когато помѣстват творения на български автори, могат, съ оглед на възрастта на учениците, и целта на обучението, да правят съкращения, а въ рѣдки случаи и да замѣстват думи, по начинъ, който не ще накърни стила и духа на дадено произведение.

Чл. 20. Рецензенти, докладчици и членове на комисията за учебниците и учебните помагала, които дават писмени рецензии и доклади, свързани съ проучвания на учебници и рецензии и извършени въ неслужебно време, получават за тези писмени работи, съобразно съ положения трудъ, възнаграждение въ размеръ, определен от комисията и одобрен от министра на народното просвещение въ съгласие съ министра на финансите.

Вещи лица, както и членове на комисията, които не са на служба въ централното управление на министерството, получават възнаграждение за участие въ комисията, безразлично дали са представили или не писмена работа. Размерът на възнаграждението се определя от комисията въ зависимост от положения трудъ и се одобрява от министра.

IV. Отпечатване и продажба.

Чл. 21. Отпечатването и подвързването на учебниците и помагала се извършва чрезъ трѣг, съгласно съ закона за бюджета, отчетността и предприятата, под контрола на Министерството на народното просвещение.

Когато намѣри за добре, министерството може да отпечата учебниците и помагала въ Държавната печатница.

Чл. 22. Въ търгове за учебници и помагала могат да участват само българи, български поданици, които не са осъдени за престъпления от общ характер и не са лишени от граждански и политически права и които отговарят на общите условия по закона за бюджета, отчетността и предприятата.

Чл. 23. Техническите изисквания, указания за хартията, формата, иллюстрациите, буквите, изобщо всички въпроси от техническо, естетическо, здравно и качествено естество, свързани съ отпечатване на учебниците и помагала, се изясняват точно въ поемните условия.

Чл. 24. Продажбата на учебниците и учебните помагала се извършва от книжарите, които ги закупват въ брой от Министерството на народното просвещение съ 15% отбивъ или срещу парична банкова гаранция, издана от Българската народна банка. Българската земеделска и кооперативна банка, банка „Български кредит“ или популярни банки, посочени от Българската земеделска и кооперативна банка, която носи пълна отговорност за всяко конфискувано свидетелство или удостоверение, ако то не бъде изплатено от популярните банки, които са го издали. Срокът за изплащане на учебници срещу банкова гаранция е първи февруарий.

Книжарите предплащат учебниците и помагала еска година през месец януарий или след изтичане на срока на даден учебник. Те имат право да върнат въ министерството непроданите екземпляри, ако са добре запазени и ако не са употребявани, срещу което получават обратно стойността, за която са ги купили.

Селища, въ които няма книжарница, училищата или училищните потребителни кооперации, ако има такива, закупват необходимите учебници и помагала от Министерството на народното просвещение.

Чл. 25. Експедиционните и пощенски разноски при изпращане на учебници и помагала до книжарници, училища и училищни потребителни кооперации сж за сметка на Министерството на народното просвещение, а при връщане в министерството — за сметка на училището, кооперацията или книжарницата, която ги връща.

Чл. 26. Цената на всеки учебник или помагало се определя от нарочна комисия, назначена с заповед от министра, която взема предвид всички разходи — печат, книга, подвързия, експедиция, книжарска отстъпка, хонорар и др. и към така получената стойност прибавя 15% печалба, като цената закръгля в лева.

V. Срѣдства.

Чл. 27. Всички суми, добити от продажба на учебници и помагала, се внасят на приход в фонда „Учебници и учебни помагала“, който се учредява като юридическа личност при Министерството на народното просвещение. Тия суми се внасят в Българската народна банка и Българската земеделска и кооперативна банка.

Бюджетът на фонда се вписва в бюджета на разнитъ фондове на държавата, съгласно с чл. 118 от закона за бюджета, отчетността и предприятията.

Чл. 28. Фондът „Учебници и учебни помагала“ служи за издаване на учебници и помагала, подобрене на учебниците и помагалата, награди, хонорари, възнаграждения, помощи и за издръжка на службата за учебниците и учебните помагала, която се създава при Министерството на народното просвещение.

Чл. 29. Лихвите от наличните суми в фонда и чиститъ печалби от учебниците и помагалата се разпределят така:

- 30% за държавното съкровище;
- 10% за капитализиране (резерв);
- 30% за откупуване на учебници за бедни ученици;
- 20% за подкрепа на българската книжнина;
- 10% за културно и социално подобрене на учители и служители по ведомството на Министерството на народното просвещение и на техните деца.

Размѣртъ на наградите и помощите се определя от комисия, въ състава на която влизат висши служители в министерството и решенията на която се одобряват от министра. Раздаването на наградите и помощите става съгласно членове 16 и 40 от закона за бюджета на държавата за 1935 г.

Чл. 30. Всички служители на фонда „Учебници и учебни помагала“ се смятат държавни служители по ведомството на Министерството на народното просвещение и се ползват с всички права и задължения, които законите на страната определят за тях.

Чл. 31. За да извършва издателската си работа, фондът „Учебници и учебни помагала“ получава оборотен кредит до 30 000 000 л. от „Фонда за кооперативен строеж на народни основни училища“.

Получените оборотни суми фондът „Учебници и учебни помагала“ връща ведно с лихвите в размѣртъ, който Българската земеделска и кооперативна банка плаща на сѣмния „Фонд за кооперативен строеж на народни основни училища“.

Чл. 32. За прилагане на закона за учебниците и учебните помагала Министерството на народното просвещение, въ съгласие с Министерството на финансите, изработва правилник, който се утвърждава с указ и влиза въ сила, след като бѣде обнародван въ „Държавен вестник“.

Чл. 33. Този законъ отменя само по отношение на учебниците и учебните помагала, които издава Министерството на народното просвещение:

- букви „в“ и „г“ от алинея трета на чл. 103 от закона за народното просвещение;
- правилника за учебниците и учебните помагала въ народните училища — „Държавен вестник“, брой 111, от 22 май 1939 г.;
- всички други повеления въ закона за народното просвещение и други закони и правилници, които му противоречатъ.

VI. Преходни наредби.

Чл. 34. Заваренитъ състезания за одобрение на учебници въ първоначалните училища ще продължат и ще завършатъ по съществуващия правилникъ преди влизане въ сила на този законъ, а заваренитъ състезания за одобрение на учебници въ прогимназиите ще се извършватъ по реда, установенъ отъ тоя законъ.)

Председателстващъ Димитъръ Пешевъ: Има думата народниятъ представител г-нъ Атанасъ Кждревъ.

Атанасъ Кждревъ: (Отъ трибуната. Често) Г-да народни предъсители! Предложенитъ законъ е една трѣтѣ забавлява редкия общо съзнателенъ и съзнателенъ съ учебникарската практика, която даде поводъ да се изнесатъ предъ сѣда потресаещи данни, подриващи престижа на учебното дѣло и училищните власти до техните върхове.

Безспорно е, че трѣбва да посрещнемъ съ облекчение инициативата на г-на министъра да ликвидира съ този боленъ въпросъ по радикаленъ начинъ. Но трѣбва още предъсѣдно да помислимъ, че въ мотивитъ, както и въ постановленията на самия законопроектъ, не сж напипани самитъ източници на злинитъ и корупцията съ този въпросъ.

Самитъ мотиви на законопроекта сж бледи, неубедителни и не сочатъ корена на злото, не сочатъ целесъобразното построение на съответните законодателни мѣроприятия.

Нуждата отъ режима на учебниците и учебните помагала, който е предметъ на законопроекта, произтича и се основа на не на постановленията на закона за просвѣтата отъ 1891 г., 1909, 1921 или 1924 г., а на повеленията на конституцията, която предвижда безплатно и задължително обучение. Поради това именно и мотивитъ на законопроекта трѣбва да се търсятъ не въ мъглявитъ резултати отъ някаква анкета въ 45 държави, чийто данни и факти оставатъ скрити и непознати за народното представителство. Напротивъ, тия мотиви сж отъ наше, чисто българско, естество, произтичащи отъ конституцията и носятъ характерния обликъ на нашитъ, българскитъ условия, при които имаше да се развива държавата и народътъ ни.

Никой не е отричалъ и не отрича, че държавата си е осигурила правото на контрол върху учебниците, но това не може да служи за аргументъ да се иска монополното право върху учебниците. Това въ никой случай не може да се сочи за „мотивъ“. Сѣщо така това право не произтича отъ необходимостта на държавата да владѣе апарата за националното и държавно-гражданско възпитание на младежта, както се казва въ мотивитъ. Това право държавата е имала всѣкога. Не това я е спъвало досега да обяви и обсеби монополното право.

Сѣщо така не представлява никакъв аргументъ, че съ този законопроектъ се цѣлѣло да се внесе единство въ възпитателните и народностни задачи, които училището цели да постигне чрезъ учебниците, както се пише съ мотивитъ, защото и досега държавата е притежавала тия възможности: тя нарежда програмите, тя одобрява методичните качества на учебника, тя изобщо имаше изключително право даже и върху техническитъ въпроси за отпечатването на учебниците. Следователно, въпросътъ за единството на възпитателните задачи нѣма никакво отношение и никаква зависимостъ съ въпроса за монопола на учебниците.

Като последенъ и може би малко по-издържанъ мотивъ се посочва, че щѣло да се получатъ „придобивки отъ културно и социално естество“, второ, че цената на учебниците щѣла да се намали, трето, че Българската книжнина щѣла да бѣде насърчена и, най-сетне, че българскитъ учители щѣла да бѣде културно и социално подпомогнати. Ето това сж, г-да народни представители, мотивитъ на този законопроектъ. Никѣ въ мотивитъ не се поменава нито дума, че съ предложения законопроектъ ще се подпомогне, макаръ и малко, за реализирането на безплатното обучение, което е и си остава илюзия на обещанието, измама на надеждата. Единичното върно, което не е въ мотивитъ, но се чете между тяхъ, е, че корупцията съ учебниците, съ която училищната бюрокрация дълго време спекулираше, доведе най-сетне наистина моментъ, държавата да се възползува отъ монополното право.

Една дузина привилегировани учебникари, споени тѣсно въ една група съ пензионисти, доклатични и книжарствени, изграха предсѣтително удѣла на държавата и неяваха въ нея онзи паякъ, който ще дърпа ницката за одобряването на учебника, и трѣвоа да се приласа, макаръ и въ тая мрежа работѣше отличенъ и бледоликитъ дѣла на българския народъ, притискани отъ пресата на нуждата, изнеждаха отъ малкитъ си слаби ржички стоици милиони лева въ джебчетъ на всички, които, поѣко или косвено, вземаха участие въ учебникарския монтажъ. Редъ години обществото бѣше скандализирано отъ срамнитъ сѣсти на подкупничеството. Стигна се дори дотамъ, че сѣдѣтъ бѣше сюрпризиранъ съ дѣла, въ които се мѣждоха

висши държавни чиновници по просвѣтното ведомство. Ето интимните мотиви, които наистина трѣбваше да доведат до монополът, който, както ще видим, вмѣсто да събере придобитите печалби, за да служатъ за реализиране принципа на безплатното обучение, както повелява конституцията, разпраща тия печалби отъ децата за други цели.

Основената идея, която трѣбваше да легне въ основага на този законопроектъ, е останала извънъ неговите рамки. Нашето образователно дѣло се нуждае отъ много разклонения, поддѣления, отъ детски трапезарии, детски ясли, игрища, читални, приюти и пр. Нуждае се и отъ много сръдства и, следователно, събраните отъ децата суми трѣбва да отидатъ изключително за децата. Ако трѣбва и дѣлокоето трѣбва да се задоволяватъ социални нужди, да се насържда книжнината или да се подпомага „културно и социално“ българскиятъ учител, източници за това трѣбва да се търсятъ отъ други социални, книжовни, културни и пр. инициативи и предприятия.

Какъ, въпрочемъ, е общественото монополното право чрезъ законопроекта и дали съ него се потиква прогресивното развитие на учебното дѣло?

Г-да народни представители! Една отъ задачите, които законопроектътъ претендира да задоволи, както е казано въ мотивите, била да се внесе единство въ възпитателните и народностни задачи. Нека ми позволи г-нъ министърътъ на народното просвѣщение да се усъснимъ и да отговоримъ възпитателните качества на това своеобразно единство. Може би, както се говори изобщо за единство на българския народъ, това понятие просто се пренася въ една област, която му е чужда. Безспорно е, че всѣка програма трѣбва да има „единство“. Такова и сега не липсва на нашата учебна програма и на учебниците ни. Какво собствено се подразбира подъ предвиденото „единство“? Въ мотивите на законопроекта нищо не е обяснено, какво трѣбва да се подразбира подъ това единство. Въ нашите разнородни досега по методъ и по обработка учебници се разглежда една и съща учебна материя, само че похватътъ е различенъ по методъ, по езикъ и по наредба. Съ други думи, има различие въ методическите вариации. Означаватъ ли, обаче, това, че въ досегашните учебници липсва единство? Значи ли това, че е нарушенъ принципътъ на единството? Не. Тѣ сж разработени въ пълно единство и въ пълно съгласие съ предвидената програма.

Напротивъ, това разнообразие въ методическата обработка на единъ и същъ учебенъ материалъ дава възможностъ на учителя да изостри своята критична способностъ и да проявява въ своята непосредна практика, кой учебникъ е по-добъръ по своята методическа обработка, какви сж предимствата и недостатъците на различните по методъ учебници, какъ тѣзи методи се отразяватъ върху децата ученици и пр. и пр. Така зрѣе и се развива педагогическата мисълъ. Така се поощрява учебната практика, така се освобождаватъ децата въ учебното дѣло отъ рутинерство и екаменѣностъ, така се създаватъ учители съ творческа самонамисленостъ и широкъ хоризонтъ.

Какво ни дава новиятъ законопроектъ съ своите новини? Той премахва тѣкмо тази стара струя, която обхваща учителя, когато пробва влиянието на разнообразните методи, по които сж написани учебниците по единъ и същия предметъ. Той предвижда да се въведе единъ единственъ учебникъ съ една цѣла и на тѣкмо този надгъ е нареченъ „единство“. Никакъ не е чудно, защо еднообразното токане на воденицата ще прѣти воденичаря, макаръ и да вдира най-големия шумъ. Това „единство“, предвидено въ законопроекта, неизбежно ще доведе въ долѣта дѣла и въ будните учители. И ако въ тази безнадеждна глухота би могло все пакъ да се очакватъ нѣкакви признаци на животъ, това ще бѣде прѣтѣгането, което всѣки проявява преди да заспи, това е селването, пробуждането, което неминуемо ще дойде следъ досадното еднообразие на уморителна и принудителна почивка.

Азъ се надѣвамъ, г-да народни представители, че никой отъ васъ, включително г-нъ министърътъ на народното просвѣщение, не ще пожелае подобни мрачни перспективи, каквито воля или неволю сж се вмъкнали въ основите на предложенъ законопроектъ.

Понеже се говори за единство и тази теза въ мотивите се потвърждава на анкета въ 45 държави, нужно е да се отбележи този илюзоренъ миражъ и да потърсимъ основания, които се налагатъ отъ нашите български условия. Азъ не знамъ, кои сж тѣзи 45 държави и въ коя отъ тѣхъ има само единъ единственъ учебникъ, по който учителятъ задължително трѣбва да преподава и който да е единственото помощно сръдство на ученика, но да вземемъ за примѣръ една държава, отъ която сме привикнали най-много

да взимаме и всичко да даваме. Вѣрно е, че гр. Виена има, напримѣръ, отдѣленъ свой букваръ, а селската околностъ — другъ. За детето въ индустриалния центъръ и за децата на селско-стопанския битъ има различни по съдържание учебници, и то все въ една и съща държава. Морска Марсилия и центърътъ на Франция — Парижъ — нѣматъ едниородни учебници. Въ гр. Лондонъ учителътъ не е задълженъ да се отжовочи по единъ единственъ стереотипенъ учебникъ. Излишно е да споменавамъ за Съветска Русия, където не само отдѣлните националности иматъ свои учебници, на свой роденъ езикъ, разработени различно по маниеръ и съдържание, но въ една и съща област, съобразно характерните и своеобразности, има различни учебници. И всичко това сж нищо не нарушава единството на възпитателните и народностни задачи. Напротивъ, то въна пълно единство и предпазва отъ шаблонизирани, да възможностъ за критично отнасяне и творчески инициативи.

А какво собствено предвижда законопроектътъ? Чл. 4 казва: „По всѣки единъ предметъ, за всѣко отдѣление или класъ министерството издава единъ учебникъ — учебно помагало — общъ и задължителенъ за всички училища въ страната.“

Непонятно е, при фактите, които посочихме, защо се ограничаватъ методическата свобода на учителя, защо се налага единъ общъ и задължителенъ учебникъ за всички училища въ страната и кой какво печели отъ подобно ограничаване. Разбирамъ, че учебната материя може да бѣде една и съща. Това донѣкъде все още може да се оправдае съ обстоятелството, че стопанските, промишлените и географски различия не сж тѣрде голѣми, макаръ и да има краища въ нашата страна съ малко или повече типични географски, исторически и стопански особености, на които училището трѣбва да обърне по-големъ внимание. Да вземемъ за примѣръ предметното обучение. Защо е нужно да се прѣгва и нивелира интересътъ на децата отъ горско-планински, полски и промишлено-индустриални мѣста? Тѣхните преобладаващи интереси и знания сж отъ разнѣ естество, кръгътъ на тѣхните наблюдения, отъ които обикновено обучението трѣбва да изхожда, сж различни, тѣхното ниво на сръчностъ и стремежи е сжщо различно. Той се определя отъ уroveň и характерната особеноостъ на околната културно-стопанска обществена сѣда. Напротивъ той типиченъ кръгъ отъ знания, наблюдения, интереси и трудови стремежи ще трѣбва да се подхожда къмъ децата отъ дадена околностъ, за да имаме успѣхъ и реални резултати отъ обучението. Но, казвамъ, не сме малка страна, съ слаби екстремъ въ нашата духовна и стопанска структура и следователно всѣ още може да се оправдае и търпи една программа равенство. Не разбирамъ, обаче, защо трѣбва да се въвежда само единъ учебникъ за цѣлата страна, задължителенъ и общъ! Намъ е нужно да развивемъ подвижностъ и гъвкавостъ на ума и методическа сръчностъ въ учителя. А това ще се придобие не съ задължителността и нивелиращата скованостъ на единъ общъ учебникъ, по който ще се води учителятъ, докато го притиски и парализира. Нуждна е пълна свобода на учителя да пробва и опита действието на различни методически похвати, по които може да бѣде написанъ единъ и същъ учебникъ, обхващащъ една и съща по разнѣ учебна материя.

Ясно е, г-да народни представители, за всѣки който по-годе познава учителската работъ, че предложеното мѣрпопятие е крайно вредно и противно на елементарните дидактични принципи.

Но, може би, една отъ съществениите причини за това да е, че общиятъ единствениятъ учебникъ за цѣлата страна ще струва по-евтино на държавата. И тукъ смѣтката и съображенията сж дълбоки. Вмѣсто да се забиятъ похабените клишета, букви и пр. за стереотипното преподаване на единъ и същъ учебникъ, издаванъ въ стотици хиляди екземпляри, наредъ съ него могатъ да бѣдатъ въ действие нѣколко разнообразни учебници, между които гражданниятъ тиражъ ще бѣде поддѣленъ. Тѣзи отъ тѣхъ, които по методъ и обработка се оказватъ неиздържани предъ практиката и критиката на пѣлокупното учителство, ще отпадатъ, ще намаляватъ тиража си и ще изчезнатъ сами по себе си. За тѣхъ, обаче, нѣма кой да се застъпи и агитира, защото нѣма хонораръ, нѣма подкупъ, нѣма коруптивна заинтересованостъ. Отъ казва свобода може ли да има вреда? Азъ категорично отхвърлямъ, като вредно и пакостно за учебното дѣло, въвеждането само на единъ учебникъ за цѣлата страна, по който и да е предметъ.

Ще кажа още нѣколко думи въ връзка съ подбора на учебниците отъ специалната комисия по одобряването на учебниците.

Чл. 10 предвижда окончателното одобрение на учебника да става от комисия, съставена от главния секретар, началника на отделение, двама постоянни членове, наречени „вещи лица“, един педагог, един филолог и един специалист.

Досегашната практика с учебниците е доказала много убедително, че не бива да се предоставя правото на окончателно „вето“ само на един филолог, за да може правилно, справедливо и безкористно да се установят езиковите качества на учебника. Има и сега изобилни курioзи, които нагледно показват, как филологът-рецензент опровергава колегата си филолог-докладчик, или обратно, а често и двамата гръбшат. Същото се отнася и до педагога и специалиста. Често един педагог може да споделя своеобразни схващания за понятията „нагледност“, „аналитичен метод“, „дедукция“ и пр. и съ това да даде повод за сериозни педагогически спорове. Пакъ досегашната практика дава множество смъшени изобличения на оне по-смъшени твърдения досежно метода, по който е разработен даден учебник. Да се даде право на някой педагог да утвърди или отрече методичните качества на някой учебник, без да чуе противни мнения, е равносильно на слънцето произвол. Същото важи и за специалиста. Специалистът учебникарь пише, че гръбначният прешлен е на брой 32 или много рядко 33. Докладчикът, пакъ специалист, твърди, че това е гръшка, без да има налице кой да го опровергае. А такива случаи има много и лесно е да се допустят добри учебници да пропаднат, а лошият — да мине. Подобни възможности тръбса да се изключат от закона. Това може да стане, като се предвидят не по един, а по трима филолози, трима педагози и трима специалисти. Така компетенцията ще се засили и осигури посрѣдствомъ три подкомисии, които да се произнасят самостоятелно, отдѣлно и независимо от главната комисия и от другите подкомисии, като проучат рецензиите, учебника и отговора на съответния автор. Така трите решения се разглеждат въ общата главна комисия.

Съществено е постановлението на чл. 11, споредъ който, ако не се одобри нито един от представителите учебника, комисията по своя преценка произвежда ново състезание, или пък възлага на един или няколко участници въ състезанието или на други лица да съставят учебникъ.

Законопроектътъ тръбва точно да установи случаите за ново състезание. Не бива да се оставя толкова широка власт, комисията по своя само преценка да произвежда ново конкурсъ. Освенъ това, още по-неудобно е да се предоставя на комисията да възлага на отдѣлни лица — състезатели или други — да съставят учебникъ. Това може да даде поводъ за подозрения и да улесни пристрастията.

Тръбва да поменемъ още и това, че режимътъ на учебниците не бива да се прилага къмъ учебните помагала. Новостите въ учебните помагала сж много лични, по-многобройни и по-често твърде различни. Има, например, няколко вида смѣтала или читала. Има също помагала по рисуване съ крѣди, съ различни бои, съ моливи и пр., всѣко отъ които има свои предимства и особености. Голѣма вреда за учебното дѣло и за напредъка на педагогическото творчество у насъ ще бже да се въвежда едно типично учебно помагало. Всѣко ново учебно помагало носи известни своеобразия, има свои особености, внаси свежестъ и нова струя въ привичното монотонно учение. Апаратътъ за свѣтлин картини и кинолентата сж две различни учебни помагала, но и двете сж нуждни, защото всѣко отъ тяхъ има отдѣлни предимства, каквито на другото липсватъ. Картините сж учебни помагала, които цѣлния класъ може да наблюдава, но стереоскопътъ прикована, оживява и пленява. Хиляди случаи могатъ да се наведатъ, за да се види очевидната и незаменима полза именно отъ много и разнообразни учебни помагала. Решително погрѣшно и неизмѣримо вредно е да се избира едно учебно помагало. Ако това положение се узакони, нашата страна, която си е сгечелила високъ педагогически престижъ, ще загуби твърде много предъ чуждия свѣтъ. Освенъ това нашите деца ще се лишатъ отъ разнообразните източници на знанието. Известно е, че различните учебни помагала не сж еднакво достъпни и интересни за уровня на всички деца. Нека дадемъ повече, по различни и по-разнообразни учебни помагала на нашите деца. Всѣко отъ тяхъ наспроти своите особености и духовна зрѣлостъ ще черпи ту отъ едно, ту отъ друго учебно помагало потикъ и впечатления, съответни нему.

Г-да народни представители! Единъ отъ най-важните въпроси на настоящия законопроектъ е, дали реформата

за монопола е срѣдство за правомѣрния вървежъ на образователното дѣло у насъ, или тя се предприема и обзавжда тъй, щото да бже източникъ на нови срѣдства, съ които да се посрѣщатъ други нужди на държавата.

Какъ законопроектътъ разрешава този въпросъ? Въ глава V ние виждаме, какъ се създава и какъ се разпредѣля предвидениятъ фондъ „учебници и учебни помагала“.

Вмѣсто да се направи обучението на българските деца безплатно, вмѣсто да се снабдятъ съ безплатни учебници, помагала и принадлежности, вмѣсто да се набиратъ други източници за удовлетворението на тая нужда, за безплатно обучение, събиратъ се срѣдства отъ самите деца — значи, обучението става платимо, и то доста скъпо, отъ самите ученици: толкова скъпо, че оставатъ голѣми печалби, които се набиратъ въ специаленъ фондъ „Учебници и учебни помагала“.

Но, г-да народни представители, онева, което е чудновато и изумително по своята оригиналностъ, е, че тоя фондъ, изграденъ отъ слабите ръце на децата, събранъ като поръзации отъ оскѣдните издрѣжки на нашите ученици, не се употребява пакъ за тяхъ. Не! Напротивъ, той имъ се отнема безвъзвратно. Той вече не е тяхна собственостъ. Тѣ не се ползватъ отъ събраните тяхни срѣдства. И ето какъ фондътъ на децата се разхищава: 30% за държавното съкровище, 10% за капитализиране, 20% за подкрепа на българската книжнина, 30% за купуване учебници за бедни деца, 10% за културно и социално подпомагане на учителите.

И така, вмѣсто държавата да издрѣжа децата, запредъ децата ще издрѣжатъ държавата! 30% тѣ тръбватъ да отлѣтятъ отъ своите спестявания! Нещастна българска книжнина, която ще се подпомага отъ срѣдствата на децата! Оне една тежка обикъ за българския учител, чийто социални и културни нужди ще тръбватъ да плащатъ и посрѣщатъ неговите ученици съ тяхни срѣдства и спестявания.

Въ своите основни положения, както виждате, законопроектътъ е назадничавъ и противонароденъ. Монополътъ право на държавата тръбва да служи на интересите на просвѣтата и учебното дѣло. То тръбва да облекчи бремето на българските граждани по издрѣжката на техните деца. Монополътъ на учебниците тръбва да се стреми да ги снабди, ако не съ безплатни, то поне съ възможно най-евтини учебници, но въ никои случай той не бива да бже срѣдство и източникъ на печалби, съ които държавата да посрѣща други свои нужди. (Ржкоплѣскания отъ някой народни представители)

Председателствувашъ Димитъръ Пешевъ: Разискванията сж изключени. Ще поставя на гласуване.

Ония отъ г-да народните представители, които присматъ на първо четене законопроекта за учебниците и учебните помагала, моля, да вдигнатъ ржка. Мнозинство, Събранието приема.

Минаваме на следната точка седма отъ дневния редъ:

Първо четене на законопроекта за народните читалища.

Г-да народни представители! Пречидъ на това, че законопроектътъ е много дълъгъ, моля да се съгласите да бждатъ прочетени само дъливите.

Който приема тоя предложение, моля, да вдигнатъ ржка. Мнозинство, Събранието приема.

Докладчикъ Марко Сакарски: (Чете)

„МОТИВИ

къмъ законопроекта за народните читалища.

Г-да народни представители! Известно ви е, че следъ освобождението на България читалищата, като свободни институти за просвѣтна дейностъ, станаха сътрудници въ културното строителство на държавата. Поради това държавата, по законодателенъ редъ, подкрепя читалищата и подсигурава материалната имъ издрѣжка, ангажирайки ржеч и общините. Законътъ за градските общини отъ 1886 г. и малко по-късно законътъ за селските общини отъ 1902 г. задължаватъ общините „да даватъ помѣщения и срѣдства за отваряне на читалищата“. Отъ тогава насетне редица закони и главно законътъ за народното просвѣщение, както и много окръжни и наредби, съ възможните за момента срѣдства, сж насърдавали съществуването на читалищата и сж покровителствували и улеснявали дейността имъ. Нова стѣпка въ грижите на държавата отбелязва законътъ за народните читалища отъ 1927 г.

Днес, обаче, един нов закон е повече от необходим, защото животът се усложни и създаде ново отношение към редица фактори във културния и стопански живот, които искат нови начини и методи във строежа на духовната и материална българска култура. Това е, което налага на държавата да се намеси отново във живота на тъй свежото и жизнеспособно още читалище. То още не е изиграло ролята си и не е престанало да бъде фактор във културното развитие на страната и неговото значение във село е все още твърде голямо. Читалището е огнище на словоречен културен и стопански живот, което обединява селските интеллигентни сръбди за общоселска полза и културен напредък. И тъкмо поради това, от друга страна, то трябва да бъде предпазено от опасни влияния и посязания и да бъде подкрепено морално и материално, за да може, като народен институт, доброволно, свободно и сигурно да сътрудничи на общия духовен и материален напредък на България.

Г-да народни представители! Това е във общи линии моралът, това е духът, това е държавническата идея, която лежи във предложения на вниманието ви нов закон за народните читалища. Подробности сж израз на проучвания и отглас на определени потребности въ момента. Азъ смятам, че този закон е твърде навременен и умъстен и се надявам, че ще споделяте това разбиране и не ще се поколебае да гласувате за законопроекта.

Гр София, 16 мартъ 1941 г.

Министър-председател, министър на народното просвещение: **Б. Филевъ“.**

(Ето текстът на законопроекта:

ЗАКОНОПРОЕКТЪ

За народните читалища.

I. Общи положения.

Чл. 1. Народните читалища сж юридически лица — сдружения съ идеална целъ за държавно-гражданско и народностно възпитание чрезъ културно-просветна дейност. По смисъла на закона за народните читалища, народно читалище е онова сдружение, което има приетъ отъ общо събрание уставъ, изработенъ съгласно тоя законъ и утвърденъ съ заповѣдъ отъ министъра на народното просвещение или упълномощено отъ него лице.

Чл. 2. Единъ Върховенъ читалищенъ съюзъ и по единъ околийски читалищенъ съюзъ за всѣка административна околия обединяватъ и оеднаквяватъ усилията на читалищата, насърчаватъ и улесняватъ откриването на нови читалища и развиватъ във кръга на тоя законъ всѣкаква дейност, която ще подкрепя читалищата да осъществяватъ поставената имъ целъ.

Чл. 3. Селище съ население до 20.000 жители може да има само едно народно читалище.

Въ по-големитъ селища, при нужда, сръдищното читалище може да открие, съ разрешение или по нареждане на Министерството на народното просвещение, квартални читалища, като клонове на сръдищното. Обзавеждането, поддържането и управлението на кварталните читалища сж извършвани отъ настоятелството на сръдищното читалище. Кварталните читалища могатъ да сж управляватъ и отдѣлно, съ свой бюджетъ, сръбства и други служби, но съ одобрение на сръдищното читалище.

Въ селища съ население надъ 100.000 души може да сж сж, по общия установенъ редъ, отдѣлно читалище въ всѣки кварталъ съ население къмъ 20.000 души.

Чл. 4. Въ градове съ повече отъ едно читалище общинскиятъ съветъ и училищното настоятелство, следъ като изслушатъ въ общо заседание представителитъ на мѣстните читалища, обявяватъ едно отъ зазаетитъ отъ закона читалища за сръдищно. Това решение подлежи на утвърждение отъ Министерството на народното просвещение.

Чл. 5. Въ градове съ повече отъ едно народно читалище се учредява градски читалищенъ съветъ, който обединява и оеднаквява дейността на сръдищното и кварталните читалища и разпредѣля приходитъ отъ имотитъ по чл. 23 и чл. 31, буква „г“.

Градскиятъ читалищенъ съветъ се състои отъ председателъ на сръдищното и кварталните читалища и се председателствува отъ представителя на сръдищното читалище.

Чл. 6. Мандатистията по читалищното дѣло въ царството се обхваща и препоръчватъ отъ нароченъ читалищенъ съветъ при Министерството на народното просвещение, който се състои: а) отъ главния секретаръ или неговъ замѣстникъ, за председателъ, и членове: директора на основното образование, директора на сръдното и

висше образование и народна култура, началника на отдѣлението за рече образование и народна култура и председателя на учебния комитетъ — по право; б) отъ две или по околнително и читалищно дѣло лица, назначени отъ министъра на народното просвещение; в) отъ единъ представител на Св. Синодъ; г) отъ трима представители на Върховния читалищенъ съюзъ, посочени отъ последния; д) отъ единъ представител на кооперациитъ, посоченъ отъ Висшия кооперативенъ съветъ въ България; е) отъ единъ представител на Просветния съюзъ, посоченъ отъ управителния му съветъ, и ж) единъ представител на Съюза на българските писатели, посоченъ отъ управителния му съветъ.

Читалищниятъ съветъ се свиква при нужда по нареждане на министъра на народното просвещение.

Чл. 7. Въ селища до 20.000 жители починитъ за културно-просветна дейност на мѣстното читалище и училище (театрални и кинематографни представления, сказки, чест уважня празници, утра, забави, вечеринки и пр.) иматъ предимство предъ всички други почини отъ такъв характеръ. Почини, които не изхождатъ отъ читалището или отъ училището, се разрешаватъ, само ако читалището или училището не използва даденото му предимство.

Читалищата сж длъжни да отпускатъ салонитъ си за представяне на всички подвижни и усадни театри, одобрени отъ Съюза на артиститъ въ България и утвърдени отъ Министерството на народното просвещение по предварително споразумение, поне осемъ дни презъ всѣки театраленъ сезонъ, отъ които единъ сжботенъ и единъ недѣленъ денъ.

Чл. 8. Върховниятъ читалищенъ съюзъ изработва и въвѣки три години попълва основенъ списъкъ на книги отъ глупно установени и познати български автори на съвременна и класическа художествена литература и на книги върху нашия битъ, история и география, които всѣко читалище сж длъжно да си достави, като изразходва 60% отъ сръдствата, предназначени за покупка на книги.

Всички други книги, списания и пр. читалищата си доставятъ по списъци, изработени отъ Върховния читалищенъ съюзъ. Всички списъци подлежатъ на предварително одобрение съ заповѣдъ отъ министъра на народното просвещение. Одобренитъ и препоръчителни книги, списания и пр. отъ Министерството на народното просвещение по „Правилника за одобряване, препоръчване и откупуване на печатни издания“ могатъ да сж доставятъ отъ читалищата безъ допълнително одобрение.

Читалищата си доставятъ и оригинални художествени произведения отъ български автори.

II. Целъ и сръдства.

Чл. 9. Целта на народните читалища е: а) да бълвятъ и разкриватъ у народа държавно-гражданско и народностно съзнание; б) да насаждатъ граждански добродетели и единъ народностенъ възгледъ; в) да провеждатъ дейностъ за народностното възпитание; г) да работятъ за обществено и нравствено възпитание на народа; д) да улесняватъ привързаностъ къмъ земята и къмъ селото и да повишатъ самочувствието за народностна самобитност; е) да затвърдятъ труда, като единствена основа, върху която може да бъде изградено можикството на народа и на отдѣлната личност; ж) да бълвятъ интересъ къмъ четете и да способствуватъ за всестранно развитие на народа, като го приобщаватъ къмъ приобщивитъ на духовната и материална култура; з) да бждатъ сръбства на всички почини въ духовния животъ и материалната култура на селището; и) да укрепватъ у народа знания и привързаностъ къмъ роднитъ изкуства и науки; к) да разпространяватъ основни знания и практическа сожностъ по домашна и тѣлесна хигиена; л) да насажатъ чистотъ и готовността за взаимнопомощъ и жертва за бедни и пострадали граждани.

Чл. 10. За да постигне целитъ си, всѣко народно читалище сж длъжно: а) да урежда и поддържа поотдѣлно общодостъпна безплатна читалня — за възрастни и за деца и младежи; б) да урежда и поддържа библиотека съ книги и печатни издания, съответствуващи на общитъ цели на читалището и съ отдѣлъ за деца и младежи; в) да устройва общодостъпни сказки и народни четения, като подбѣра подготвени лица; г) да урежда възпитателни литературно-музикални вечеринки и утра, празници и състезания, театрални представления, кинопредставления, радиоприемания, както и вечерни и недѣлни образователни и професионални курсове; д) да насажда обща и здравна просвета и култура; е) да урежда подвижна библиотека за близки селища, които нѣматъ читалище; ж) да привиква младежта къмъ народни игри и спортъ;

съответстващи на мѣстния битъ; з) да брани отъ чужди влияния и пропаганда народната пѣсенъ, битъ, езикъ и пр. и да се бори срещу всѣка литература и други влияния, които разрушаватъ нравственитѣ устои и семейнитѣ добродетели; и) да се отзовава на спасителни акции при народни бедствия и да организира и подпомага бедствуващи свои членове; к) да пази народнитѣ наметници и богатства; л) да урежда музейна сбирка, лето има условия за това, и художествени изложби при читалищната библиотека; м) да устройва изжугвания на своитѣ членове и съграждани до бележити исторически мѣста и голѣми културни сръдница, както и до образцови стопанства и полета; н) съ съдействието на медицинскитѣ власти и земедѣлскитѣ катедри и училища да урежда курсове по майчинство (за момичета), хигиена, домашна култура и стопанство; о) да урежда промишлено-стопански изложби, придружени съ сказници, като за устройството имъ използва селскитѣ събори и други народни празници; г) да подпомага бедни даровити младежи да получатъ съответно образование; р) да работи въ сътрудничество съ съответнитѣ учреждения и организации, застъпващи изгнани начинания; с) да зачита и отличава дарители и завещатели за читалищни и културно-просвѣтни цели.

III. Членуване и управление.

Чл. 11. Всѣки пълнолѣтенъ българинъ, български поданикъ, който не е лишенъ отъ граждански и политически права и който не проявява разбираня и дейностъ противъ държавния строй, добритѣ нрави и вѣрата, може да бѣже членъ на читалище.

Нови членове се приематъ отъ настоятелството по предложение на двама действителни членове на читалището.

Чл. 12. Читалищнитѣ членове сѣ действителни, спомагателни, благотелни и почетни.

Действителни членове сѣ, които плащатъ редовно определения въ устава членски вносъ.

Спомагателни членове сѣ учаци и неучаци се младежи до 21-годишна възраст. Тѣ нѣматъ право на избиратели и не могатъ да бѣжатъ избирани въ читалищнитѣ настоятелства.

Благотелни членове сѣ дарители и завещатели на имоти и пари.

Почетни членове сѣ заслужили на читалището лица.

Чл. 13. Всѣко народно читалище се управлява по типовъ уставъ, изработенъ съгласно тоя законъ, приетъ отъ общото събрание и утвърденъ съ заповѣдь на министъра на народното просвѣщение и на министъра на вътрешнитѣ работи и народното здраве или натоварени отъ тѣхъ служебни лица.

Чл. 14. Всѣко читалище въ селища надъ 10.000 жители се ръководи отъ настоятелство отъ дванадесетъ души, избрани отъ общото годишно събрание.

Въ селища съ по-малко отъ 10.000 жители броятъ на членоветѣ на читалищното настоятелство е десетъ.

Въ първото заседание членоветѣ на читалищното настоятелство избиратъ помежду си председателъ, подпредседателъ, секретаръ, касиеръ-домакинъ и библиотекаръ, останалитѣ сѣ съветници.

Чл. 15. Кандидатитѣ за членове на читалищно настоятелство трѣбва да отговарятъ на следнитѣ условия: а) да сѣ били редовни членове на нѣкое читалище най-малко две години; б) да сѣ изправили по народбата-законъ за военни данѣкъ; в) да не сѣ осъдени или да не е възбудено срещу тѣхъ наказателно преследване за престѣпления отъ общъ характеръ и да не сѣ лишени отъ граждански и политически права; г) да не се проявяватъ съ разбираня противъ държавния строй, да сѣ проявили и да се проявяватъ съ дейностъ въ народностенъ духъ, да се интересуватъ отъ културния животъ на страната и особено да се проявяватъ дейно въ читалищното дѣло.

Въз основа на мотивирано решение на настоятелството, председателтъ отстранява всѣки членъ на настоятелството, срещу когото бѣже възбудено наказателно преследване за престѣпление отъ общъ характеръ. Ако наказателното преследване бѣде прекратено по установения редъ, или настоятелтъ бѣде оправданъ съ вѣзла въ законна сила наказателна присѣда, той се възстановява незабавно; ако бѣде осъденъ — изключва се и отъ настоятелството и като членъ на читалището.

Чл. 16. Избиратели могатъ да бѣжатъ всички действителни членове на читалището, които плащатъ редовно членския си вносъ и сѣ членували въ читалището най-малко една година.

Чл. 17. За уредници или библиотекарѣ се назначаватъ, по възможностъ, лица най-малко съ сръдно образование,

проявили се като читалищни дейци, служили въ нѣкоя народна или общинска библиотека, или свършили особени библиотекарски курсове. При липса на подобни лица за уредникъ или библиотекаръ се назначава учителъ отъ мѣстното училище.

Заваренитѣ отъ тоя законъ уредници или библиотекарѣ, които получаватъ заплата, ако не отговарятъ на горнитѣ условия, се задължаватъ, въ тригодишенъ срокъ съ влизане въ сила на този законъ, да завършатъ нѣкои отъ народнитѣ библиотекарски курсове, уредлани отъ Върховния читалищенъ съюзъ въ съгласие съ Министерството на народното просвѣщение.

Чл. 18. Смѣткитѣ на читалищното настоятелство се проверяватъ отъ тричленна провѣрителна комисия, избирана отъ общото годишно събрание. Въ първото си заседание комисията избира одного за председателъ.

IV. Върховенъ читалищенъ съюзъ и околийски читалищни съюзи.

Чл. 19. Върховниятъ читалищенъ съюзъ и всѣки околийски читалищенъ съюзъ е юридическо лице, което се ръководи отъ управителенъ съветъ, съставенъ отъ дванадесетъ души: осемъ избрани отъ събора и четири назначени отъ министъра на народното просвѣщение — за Върховния читалищенъ съюзъ, и отъ областния училищенъ инспекторъ, по препорѣка на околийския — за околийскитѣ читалищни съюзи.

Въ първото заседание членоветѣ на управителния съветъ избиратъ помежду си председателъ, двама подпредседатели, секретаръ, библиотекаръ, касиеръ-домакинъ и редакторъ; останалитѣ сѣ съветници.

Чл. 20. Всѣки две години управителнитѣ тѣла на читалищнитѣ съюзи свикватъ събори на читалищни дейтели, въ които, съ съдействие на пратеници на Министерството на народното просвѣщение, се обсъждатъ мѣроприятия и програми за постигане целитѣ на читалищата.

Въ съборитѣ управителнитѣ тѣла на читалищнитѣ съюзи даватъ отчетъ и за дейността си.

Чл. 21. Всѣко читалище въ административната околия избира най-много трима пратеници за околийския читалищенъ съборъ, а всѣки околийски читалищенъ съборъ — най-много двама за събора на Върховния читалищенъ съюзъ.

Чл. 22. Броятъ на пратеницитѣ на Министерството на народното просвѣщение въ съборитѣ съставя най-много една трета отъ броя на избранитѣ пратеници. Пратеницитѣ за околийскитѣ събори се назначаватъ съ заповѣдь на областния училищенъ инспекторъ по представяне на съответния околийски читалищенъ инспекторъ, а за събора на Върховния читалищенъ съюзъ — отъ министъра на народното просвѣщение.

Чл. 23. Пѣтнитѣ и дневни разноски на всички пратеници въ околийскитѣ събори се заплащатъ отъ съответнитѣ околийски читалищни съюзи, а за събора на Върховния читалищенъ съюзъ — отъ посѣтеника.

Чл. 24. Смѣткитѣ на читалищнитѣ съюзи се проверяватъ отъ провѣрителни съвети, които се състоятъ отъ трима души: двама избрани отъ събора и единъ назначенъ отъ министъра на народното просвѣщение — за Върховния читалищенъ съюзъ, а за околийскитѣ съюзи — отъ съответния областенъ училищенъ инспекторъ, по представяне на околийския училищенъ инспекторъ.

Въ първото заседание тримата избиратъ одного за председателъ.

Чл. 25. Читалищнитѣ съюзи се управляватъ по типовъ уставъ, одобренъ съ заповѣдь на министъра на народното просвѣщение или упълномощено отъ него служебно лице.

Чл. 26. Всички читалища задължително членуватъ въ Върховния читалищенъ съюзъ и въ съответнитѣ околийски читалищни съюзи.

Читалища, които не членуватъ въ съюзитѣ, се лишаватъ отъ облагитѣ, които дава този законъ.

V. Издръжка.

Чл. 27. Всѣко читалище притежава свое имущество, което се състои отъ: а) покрити и непокрити недвижими имоти, върху които има право на собственост или вѣчно плодopolзуване; б) читалищенъ фондъ, нареченъ съ името на читалището.

Чл. 28. За подсилване на издръжката на читалищата общинитѣ сѣ длъжни да отдѣлятъ за читалището части отъ закрѣгленитѣ общински мери. Отдѣлянето се извършва съ протоколно решение на общинския съветъ,

утвърден, по доклад на министра на народното просвещение, съ постановление на Министерския съвет.

Ако народното читалище обслужва няколко селища и се издържа от тях, отделят се съобразно части от общинските мери на всички селища, които читалището обслужва.

За същата цел и Министерството на земеделието и държавните имоти е длъжно да отдели за читалищата, които не са вече получили такава земя, безплатно по петдесет декара от земята на държавния поземлен фонд за трудови земеделски стопанства във всички селища, въ земята на които разполага с такива земи.

Чл. 29. Читалищният фонд се образува от:

а) суми, които се прехвърлят в бюджета на читалището, по реда и в размери, указани в чл. 33 на този закон;

б) излишците по редовните годишни бюджети;

в) дарения, завещания, помощи и други.

Чл. 30. Читалищният фонд се използва за постройка на читалищен дом, за пристройки, поправки и поддържане и особено за подобрене и обзавеждане на библиотеката и читалните, за радиофициране и електрифициране както и за други подобрения и нововъведения въ читалищния имот и за обзавеждането му.

Чл. 31. Читалищните доходи са:

а) приходи от имотите по чл. 28;

б) лихвите на читалищния фонд;

в) членски внос;

г) пет на сто от приходите на училищните недвижими имоти, които училищното настоятелство е длъжно да предава всяка година въ училищния бюджет и да внася въ фонда на местното читалище.

Настоятелствата на чужди частни училища са длъжни също така да предават всяка година въ бюджетите си 5% от приходите на своите недвижими училищни имоти и да ги внасят въ местното читалище.

Ако училищното настоятелство не предвиди въ бюджета си тая вноска, това са длъжни да направят учрежденията и лицата, които утвърждават училищния бюджет.

За нередовно внасяне на принадлежащите се на читалището суми председателите и касиерите на училищното настоятелство лично са считат с невнесена сума, заедно с лихвата, до окончателното ѝ изплащане, освен въ случаите, когато бюджетите са реализирани въ размер под 80%.

д) частите приходи от театрални представления, кинопредставления, градински и други увеселения, забави, вечеринки и утри, които читалищата уреждат, и от назем на читалищните помещения.

Вечеринките, забавите, театралните и кинематографни представления, градинските увеселения и др., уреджани от народните читалища, се освобождават от данъци, акцизи, такси и берии с изключение на таксите, които се събират по наредбата-закон за учредяване фондъ „Български театър, литература и изкуство“, които се внасят въ фонда „Просвета и култура“, учреден при Върховния читалищен съюз;

е) суми, вписани въ бюджетите на общините, и помощи от държавния бюджет;

ж) дарения, завещания и други случайни приходи.

Забележка. Даренията и завещанията въ полза на читалището се освобождават от безвъзмезден данък.

Чл. 32. Всяко читалище извършва походите и разходите си по ежегодния бюджет — по календарна година — изработен от настоятелството, проверен от проверителния съвет, дали е съобразен съ тоя закон и одобрен от общото годишно събрание.

Чл. 33. Въ приходната част на бюджета се включват доходите по чл. 31, както и други непредвидени приходи, разпределени въ отделни параграфи.

Въ разходната част на бюджета горните приходи се разпределят въ разходи въ отделни параграфи, като задължително се спазва следното съотношение:

1. Приходите по букви „а“ и „г“ на чл. 31 се разпределят така: а) 25% за покупка на книгите, посочени въ алинея първа на чл. 8; б) 25% за покупка на книги, списания, вестници и картини от български художници, посочени въ алинея втора и трета на същия чл. 8; в) 40% за читалищния фонд; г) 10% за други читалищни нужди и за поддържане на книги.

2. Приходите по букви „б“, „в“, „д“, „е“ и „ж“ на чл. 31 се използват за други нужди на читалището. От тия приходи могат да се усилват кредитите за покупка на книги, както и за читалищния фонд, когато читалището няма своя сграда.

Всяко читалище освен това задължително предвижда по 1% от brutния годишен приход за Върховния читалищен съюз и 1% за съответния околийски читалищен съюз.

Чл. 34. Читалища, които имат отговаряща на нуждите и целите им сграда и които са изплатили задължението си за нея, разпределят приходите по точка 1 на предходния член така: по 35% по букви „а“ и „б“ и по 15% по букви „в“ и „г“.

Сумите, предвиджани за книги, се изразходват задължително, ако не са набавени книгите по чл. 8, алинея втора. Сумите, предвижани за читалищния фонд, се внасят задължително въ фонда.

Читалища, които са си набавили книгите, предвидени въ алинея първа на чл. 8, въ достатъчно и добре запазени и поддържани екземпляри, предвиждат въ бюджета си 50% от сумите, предвидени за тях — за книги, списания, вестници и оригинални картини от български художници, и 50% за други свои нужди.

Чл. 35. Кварталните читалища, когато се управляват отделно от сръдичното читалище, получават от приходите на сръдичното читалище, добити от източниците по членове 28 и 31, буква „г“, от закона принадлежащата им част съобразно съ броя на платените вноската си членове, нуждите на читалищата и проявената им дейност, като разпределянето на сумите се извършва от читалищния съвет по чл. 5.

Чл. 36. Всяко читалищно настоятелство е длъжно да снабди читалището съ редовни документи за право на собственост или за вечно плодopolзуване на недвижими имоти.

Читалища, които са придобили недвижими имоти по дарително владение и чиято за тях документи могат да се слабят съ документи чрез обстоятелствена проврка, въз основа на чл. 34 от закона за нотариусите, без да плащат каквито и да било мита, берии, такси, гербов събор и др.

Чл. 37. За оригинални документи и заверени преписи от тях за право на собственост или плодopolзуване на читалищните имоти, както и за имоти, придобити по дарение или завещание, било от частни, било от юридически лица, читалищата не плащат никакви мита, берии, такси, гербов събор и др.

Когато читалищата продават свои имоти на частни или юридически лица, плащат за документите, които имат издават — ако подлежат на облагане — мита, берии, такси, гербов събор и др.

Чл. 38. Читалищните имущества, приходите от тях, както и другите приходи не могат да се отчуждават за дългове, произхождащи от каквито и да било и безразлично към кои лица, нито подлежат на секвестър.

За всеманията към читалищното настоятелство, произтичащи от договорни задължения, може да се налага за пор най-малко до 20% върху годишните приходи от недвижими имоти и лихвите на читалищния фонд и 30% от другите приходи.

Чл. 39. Читалищните имущества и фондове, приходите им, както и другите приходи не се облагат съ данъци и такси.

Чл. 40. Когато читалищното настоятелство се нуждае съ заем, то може да даде, съ предварително разрешение от Министерството на народното просвещение, въ залог за обезпечаване на заема до 50% от приходите на читалищното имущество, но само при държавни кредитни и кредитирани от държавата учреждения.

Чл. 41. Читалищата могат да сключват, съ разрешение на Министерството на народното просвещение, ипотечни заеми срещу недвижими имоти, без сградата, въ която се помещават библиотеката, читалните и салона.

Чл. 42. Съ разрешение на Министерството на народното просвещение, читалището може да изтегля взаимнообразно за определен срок суми от читалищния фонд за други читалищни нужди.

Връщането става ведно съ лихвите въ размер, който банката, въ която е вложен фондът, плаща.

Чл. 43. Приходите от частните дарения и завещания се изразходват съгласно съ волята на дарителя или заемателя. Ако тая воля не е изказана, приходите се изразходват според повеленията на тоя закон, като суми от читалищния фонд.

Чл. 44. Читалищният фонд се управлява от читалищното настоятелство.

Чл. 45. Всички суми на читалищния фонд се внасят задължително на сроден влог, а другите суми — на

текуща лихвена смятка във Българската земеделска и кооперативна банка, във Спестовната пощенска каса или в популярни банки, посочени от Българската земеделска и кооперативна банка, която носи и пълна отговорност за вложените суми, ако те не бъдат изплатени от популярната банка, в която са вложени.

Разходите от читалищния фонд стават само с разрешения от Министерството на народното просвещение. Останалите суми се изтеглят от банката въз основа на завършен, препис от протокола на настоятелството, с който е решено изразходването на сумите.

Касиерът е длъжен да извършва разходите помесечно, пропорционално съ съвкупните приходи, съ изключение на сезонните разходи.

Касиер-домакинята на читалището не може да държи у себе си повече от 2.000 л.

Чл. 46. Селища, които нямат читалища, са длъжни съ средствата, посочени в членове 28 и 31 от този закон, да създадат читалищно имущество, обществена библиотека и читалня, ако условията позволяват.

Чл. 47. Докато се образува читалище, имотите, фондите, библиотеката и читалнята се управляват от временен комитет, състоящ се от председателя или някой член на училищното настоятелство, директора на основното училище и един свещеник или, ако в селището няма свещеник, който местен жител, посочен от околийския училищен инспектор.

Съставът на временния комитет и промените се определят и извършват от околийския училищен инспектор — за селата, и от областния училищен инспектор — за градовете. Дейността на временния комитет се надзирава от съответните училищни инспектори.

Сумите за библиотеката и читалнята се изразходват от временния комитет, съгласно с чл. 33 от този закон.

След като се образува читалище, временният комитет прехвърля имуществото, библиотеката и читалнята на читалищното настоятелство.

Чл. 48. Всяка община отпуска задължително, безплатно, подсланище място за постройка на удобно читалищно помещение и съдейства за изграждането му.

Читалищните сгради се строят по планове, изработени в точен чертеж и скици, прегледани и предателно одобрени от Министерството на народното просвещение, съ оглед на нуждите и средствата на читалището.

Чл. 49. Читалищните сгради или части от тях, могат да се използват, по искане на читалищното настоятелство, за нуждите на местните училища, с разрешение на Министерството на народното просвещение. Училищните сгради или части от тях могат да се използват, по искане на местните читалища и с разрешение на Министерството на народното просвещение за нуждите на местните читалища.

Чл. 50. Читалищните съюзи посрещат разходите си от 1%, който процент читалищата внасят, от помощи, дарения и други непредвидени случаи.

Читалищните съюзи извършват приходите и разходите по двегодишни бюджети, съпадащи с две календарни години.

Бюджетите се изработват от управителните тела, просъществуват се от провизорните съвети и се одобряват от съответните събори.

Чл. 51. При Върховния читалищен съюз се учредява фонд „Просвета и култура“, който се управлява от съвета на същия съюз.

Фондът „Просвета и култура“ се образува от: а) изчисления по бюджетите на читалищните съюзи, които те задължително внасят в фонда; б) таксите, предвидени в чл. 31, буква „д“, на този закон.

Основният неприкосновен капитал на фонда „Просвета и култура“ е един милион лева. Докато не се набере тази сума, не могат да се извършват никакви разходи от фонда.

Чл. 52. Сумите свърх неприкосновения капитал и приходите на фонда „Просвета и култура“ се изразходват за насърчение на читалищното дело и културния напредък на страната, за строеж на народни читалища, за народни четения, конференции, публикации и други и за помощи на бедни околийски читалищни съюзи и бедни читалища.

Чл. 53. Чл. 45 от този закон важи и за читалищните съюзи, докато ги засягат неговите постановления.

Касиерът на читалищните съюзи не могат да държат у себе си повече от 5.000 л.

VI. Надзор.

Чл. 54. Народните читалища и читалищните съюзи се намират под върховния надзор на Министерството на народното просвещение, който то упражнява съ свои надзорни органи.

Чл. 55. Околийските училищни инспектори са длъжни да ревизират поне веднъж през годината народните читалища в учебната околия.

Същата ревизия при нужда, по нареждане на Министерството на народното просвещение или на областния училищен инспектор, може да се извърши от директора на училището в селището или от някой учител.

При своите редовни обиколки главните инспектори при Министерството на народното просвещение и областните училищни инспектори могат също така да ревизират читалищата.

Чл. 56. Ревизионният акт се изпраща на областния училищен инспектор, който от своя страна представя в Министерството на народното просвещение доклад за културно-просветната дейност на народните читалища и препоръчва мерки за подобрене на читалищата в учебната област.

Главните инспектори и областните училищни инспектори изпращат ревизионния акт направо в Министерството.

Чл. 57. Всяко читалищно настоятелство е длъжно изпрати до 1 март да изпрати завършен препис от годишния си отчет и завършен препис от доклада на провизорната комисия на областния училищен инспектор, както и да дава на Министерството на народното просвещение и неговите органи всички сведения, които му се поискат.

VII. Наказателни разпоредби.

Чл. 58. Настоятелствата на читалищата, които не изпълняват повеленията на този закон, или не се подчиняват на върховния надзор на Министерството на народното просвещение и неговите органи, се разтурят с заповед на министъра на народното просвещение, като управлението на читалището се възлага на временен комитет по чл. 47. Новите избори се произвеждат в едномесечен срок, смятан от датата на съобщението на заповедта.

За систематичното нарушение на този член по същия ред читалищата се лишават от настоятелство за срок от един месец до три години, като управлението им се възлага на временен комитет по чл. 47. Заповедите на министъра на народното просвещение не подлежат на обжалване.

Чл. 59. Настоятелства на читалища, които развиват дейност против националното съзнание и единство, против държавния строй, против вярата и добрите нрави, срещу съ наказанието на предходния член, се наказват по общия наказателен закон, по закона за защита на държавата и закона за защита на нацията.

По този ред за същите престъпления се наказват и отблъсти членове на читалищни настоятелства, както и отблъсти членове на читалището.

Чл. 60. Членове на читалища, които проявяват между съграждани си или между съграждани с разбратия против държавния строй, вярата или добрите нрави, или които съ дейността си нарушават спокойния живот или развитието на читалището, се лишават съ решението на настоятелството от правото да бъдат членове на читалището — временно или завинаги.

Чл. 61. Касиерите на читалищните настоятелства се задължават съ изразходваните несъобразно съ бюджета или съ този закон суми, заедно съ лихвите за тях — до скопчателното им изплащане.

Разходите, извършени несъобразно съ закона и бюджета, откопчени и неправо изразходвани суми, както и задължението, което произтича от това за касиера, се установяват съ протокол на провизорния съвет или съ ревизионен акт на контролните органи по чл. 55 от този закон. Въ протокола или въ ревизионния акт се определя точно размерът на сумата, съ която е задължен касиерът, лихвата въ размер 10% месечно, смятано от датата, когато почва да тече, до деня на изплащане начета.

Въз основа на протокола или на ревизионния акт областният училищен инспектор издава заповед за личитане на касиера и връчва на последния препис от заповедта. Тази заповед, ако начетената сума, заедно съ лихвите, от деня на установяване на задължението, надминава 2.000 л., подлежи на обжалване въ 15-дневен

срокъ, смѣтанъ отъ деня на връчването ѝ въ преписъ, предъ специалния съдъ при Върховната смѣтна палата, който се произнася по същество и окончателно по реда, предвиденъ въ чл. 4 въ връзка съ чл. 74 отъ закона за Върховната смѣтна палата и областните смѣтни палати.

Заповѣдите, които не подлежатъ на обжалване (подъ 2000 л.), както и решенията на специалния съдъ, се приреждатъ въ изпълнение отъ общинските бирници, по реда за събиране на прѣжитѣ данъци. Общинските бирници предаватъ събраната сума на читалищата.

Чл. 62. За прилагане на тоя законъ Министерството на народното просвѣщение издава нароченъ правилникъ, утвѣденъ съ указъ.

Този законъ отменя закона за народните читалища отъ 1927 г., правилника къмъ него и всички постановления, въ други закони и наредби-закони, които му противоречатъ.)

Председателстващъ Димитъръ Пешевъ: Има думата народниятъ представител г-нъ Тодоръ Поляковъ.

Тодоръ Поляковъ: (Отъ трибуната) Г-да народни представители! Законопроектътъ, който е сложенъ за разглеждане, безспорно, е отъ извънредно голѣмо значение, защото засѣга нашия културенъ животъ. Нѣма никакво съмнѣние, че основата на всѣки напредѣкъ въ материално и въ духовно отношение е образованието. Колкото повече единъ народъ е по-образованъ, колкото народните маси сѣ съ по-високо образование, толкова творчеството на този народъ въ материалната и духовна култура е по-големо. И ако въ България можемъ да се похвалимъ съ доста голѣми постижения въ областта на културното земедѣлие, въ областта на индустрията, ако сме дали нѣщо въ сѣкровищницата на науката и изкуството, това се дължи преди всичко на сравнително високия уровень на образованието на българина. Азъ бихъ казалъ, че въ всички области на материалното и духовно проявление на единъ народъ има значение образованието.

Но веднага тукъ трѣбва да кажа, че образованието, така както се дава въ училищата, четири или седемъ години, е недостатъчно; то не стига на отдѣлния гражданинъ, ако той иска да бѣде свършенъ, ако той иска да се усъвършенствува въ областта, въ която работи.

Ето защо всѣкога се налага образованието, познанията, които се получаватъ въ училището, да бѣдатъ доусъвършенствувани и допълнени съ самообразование. И нѣма да сгрѣбна, ако кажа, че всѣки интелигентенъ българинъ, всѣки ученъ, който остава само съ образованието, което е получилъ въ училището или Университета, вичаги ще бѣде съ половинъ знания, вичаги ще бѣде на срѣдата на пътя, ако той не продължи да се самообразова, защото и науката, както всичко друго, отива все напредъ и всѣки денъ дава нѣщо ново.

Ето защо, г-да народни представители, читалищата сѣ играли, продължаватъ и има да играятъ извънредно много голѣма роля въ нашия духовенъ животъ. Читалищата будятъ интересъ къмъ четене. Тѣ способствуватъ, гражданитъ да доусъвършенствуватъ своето образование, да допълнятъ, да възрабочатъ и разширятъ училищните познания, да получатъ едно научно, нравствено и естествено развитие. Читалищата сѣ факторъ за повдигане материалната и духовна култура на българския народъ, като го свързватъ съ всичко ценно, което българскиятъ и сѣгашниятъ гений е създадалъ въ областта на културата, науката и изкуството.

Г-да народни представители! Трѣбва да се каже, че българските читалища сѣ играли голѣма роля изобщо въ нашата история. Нашитѣ читалища сѣ свързани съ нашето минало отпослѣд освободението, съ нашето национално осъзнаване и възраждане, когато за първи пътъ се е появила искрата за националните освободителни борби. Отъ тамъ почватъ работитѣ на българския народъ, най-напредъ за черковна, а после за национална свобода.

Читалищата сѣ една самобитна рожба на българската действителност. Тѣ сѣ, така да се каже, плодъ на творческата способностъ на българския народъ. Въ организацията, въ строежа на българските читалища, въ тѣхния исторически произходъ и развой нѣма никакво чуждо влияние, нѣма заемки. Въ читалищата се отразяватъ желанията и настроенята на цѣлокупния български народъ. Читалищата сѣ, така да се каже, изразъ на неудѣжливия устремъ на българския народъ за повече знания, за свобода, за всеостраненъ напредѣкъ, който се яви въ времето на нашия ренесансъ.

Ето защо, ако можемъ да кажемъ, че нашиятъ народъ е създавалъ нѣщо самобитно въ своето творчество, въ своята култура, това сѣ читалищата.

Г-да народни представители! Но това, което трѣбва да се отбележи и да се подчертае, то е, че читалищата сѣ свързани неразривно съ нашето национално освободително движение. Не напразно нашиятъ писателъ и специалистъ въ читалищното дѣло, Стилянъ Чилингировъ, казва: „Читалищата родиха свободата на българския народъ“. Въ читалищата се яви първата искра на народно осъзнаване. Тамъ за първи пътъ се заговорва за българска политическа свобода. Въ предосвободителната епоха тѣ бѣха мѣста, въ които българитѣ се събираха и говориха за своето освобождение, за своята политическа независимост. Голѣмитѣ наши революционери отъ освобождението Левски, Бачо Киро, Раковски, Ботйовъ, Петлешковъ и др., сѣ започнали своята революционна дейностъ въ читалищата.

За да не се простирамъ надълго по тоя въпросъ, азъ ще ви кажа каква е дейността на нашия революционеръ Бачо Киро, като читалищенъ деецъ. Стилянъ Чилингировъ пише за него следното: (Чете) „Бачо Киро, като тобѣръ читалищенъ деецъ, следъ черковенъ отпускъ е събиралъ селянитѣ да имъ чете вѣстници и списания. Веднажъ Бачо Киро следъ четенията имъ говорилъ не само върху нуждата отъ просвѣта, но и отъ голѣмата нужда отъ политическа пробуда за освобождението. Той казалъ, че семето, хвърлено още отъ Филипъ-Тотъ, х. Димитъръ, Стефанъ Караджата, Левски и други въ политическата ни нива за народно пробуждане, е паднало на добра почва. Читалището се оснивало отъ него съ главната целъ да се организира народътъ и пробуди духътъ на селянитѣ за политическото ни освобождение. Резултатътъ се знае: на 26 априлъ въ бунтовната 1876 г. се повдигна Бѣлоцерковската чета, предвождана отъ славния войвода Бачо Киро — за Балкана съ 102 въстаника отъ селото ни — всички почти членове на читалището“.

За да видите още каква роль сѣ играли читалищата въ освободителната епоха, ще ви цитирамъ тукъ какво казва Захари Стояновъ въ своитѣ спомени: (Чете) „Единъ денъ дойде въ читалището въ гр. Русе единъ непознатъ калугеръ — дотолкова окжсанъ, што по появянето му предъзвика смѣхъ. Скромниятъ отецъ не обърна внимание на това. Той поздравилъ присѣстващитѣ и седналъ на масата при вѣстникитѣ. Два-три дни следъ това дойде този смѣхливъ калугеръ заедно съ приятеля ми въ читалището, гдето бѣхъ само азъ. Тѣ въззоха въ библиотеката, като заключиха следъ себе си. Азъ погледнахъ презъ една дупчица и що да видихъ! Скромниятъ дрипавъ калугеръ бѣше съблѣкълъ расото си и запасваше на кръста си една дузина револвери, които моятъ приятелъ му даваше единъ по единъ. . . Нѣмаше вече никакво съмнѣние, че моятъ приятелъ завеждаха въ Русчукъ революционния комитетъ и че читалище „Зора“ служеше за свѣрталище на този комитетъ . . .“

Изобщо взето, нашитѣ читалища въ предосвободителната епоха сѣ играли голѣма роль, като сѣ били мѣсто на национално осъзнаване. Въ тѣхъ се е трасиралъ пътятъ за нашето революционно движение, тамъ сѣ създали най-добритѣ наши патриоти, най-добритѣ наши дейци отъ националното възраждане. Читалищата сѣ били, тъй да се каже, една школа за създаване на националенъ духъ; тамъ нашитѣ национал-революционери сѣ се въоръжавали съ знания и духъ; тамъ се родиха и закалиха първитѣ наши интелектуали.

Но читалищата сѣ играли извънредно много голѣма роля още по-рано и около нашето църковно освобождение. Достатъчно е да ви процитирамъ единъ случай въ градъ Айтосъ, презъ 1859 г., какъ читалищнитѣ дейци и членовѣтъ на читалището въ гр. Айтосъ, като разбрали, че въ града имъ е домѣлъ единъ чуждъ владика отъ Анхиало, грѣкъ, за да пѣе на грѣцки въ черквата, всички се надигатъ, отиватъ въ черквата и не допускатъ грѣцкия владика да извърши литургия на грѣцки.

Известенъ е случаятъ, когато читалището въ Сливенъ презъ 1872 г. е устроило митингъ противъ интернирането (заточението) на Панарета Пловдивски и на Илариона Търновски.

Изобщо, читалищата въ предосвободителната епоха сѣ били мѣста, въ които за първи пътъ се е повдигнало българското нагодностно съзнание, гдето за пръвъ пътъ се е почувствувала нуждата отъ получаване на наука, по-голема култура и по-големи познания за българския народъ. Тамъ се е започнала първата пропаганда противъ чуждото влияние върху българския народъ. Тамъ сѣ се подготвяли дейцитѣ за национална свобода и независимостъ.

Г-да народни представители! Колкото голяма е дейността на читалищата в предосвободителната епоха, не по-малка е тя и след освобождението. Тя продължават да играят същата голяма културно-просветна роля. Въ всички по-големи села и градове интелигентни и просветени хора образуват свои кръгове, създават читалища, и там се започва усилена работа за просвета, за култура, за повдигане, изобщо на културен напредък на нашия народ. Там се зароди нашият театър. Оттам се създадох много наши български общественици. Дейтелността на нашите читалища е особено много осезателна от 1910 г., откогато почнаха да се основават масово множество читалища. Азъ ще ви дам някои цифри, за да видите какъ съ се раждали едно след друго читалищата у насъ.

Отъ 1911 до 1915 г. съ основани 83 нови читалища. Отъ 1916 до 1920 г. — 106, отъ 1921 до 1925 — 324, стъ 1926 до 1930 — 1.604 и т. н., за да стигнемъ до днешно време, когато имаме въ България 3.125 читалища въ градове и села, въ които има организирани надъ 120 хиляди читалищни членове. Тия читалища съ устроили презъ 1939 г. 12.177 сказки, посетени отъ 1.131.000 слушатели. Дати съ 9.567 представления и забави съ 2.233.167 посетители. Виждате каква голяма културна и просветна дейностъ развиватъ читалищата. Днесъ има 79 читалищни кина.

Изобщо читалищата у насъ следъ освобождението станали фарове за знание, истина и свѣтлина. Читалищата въ села и градове се превърнали въ крепости на култура и напредъкъ.

Особено голямо е значението, г-да народни представители, на читалищата въ селата. Нашите села още живѣятъ въ духовна и материална нищета. Тамъ читалищата играятъ епохална роля. Въ селските читалища най-напредъ се приучва българскиятъ народъ да се интересува отъ всички културни нововъведения въ областта на земеделието и стопанството въобще. Въ тия читалища се четатъ реферати за кооперативни стопанства, за стопанската криза, сказки за овошарство, за пчеларство, противъ алкохолизма и т. н.

Въ читалищната дейностъ въ селата си даватъ среща учителятъ, агрономътъ, лѣкарътъ, интелигентътъ. Читалищата, най-сетне, се снабдяватъ съ радиоапарати, съ които нашето село се свързва съ културния свѣтъ. Вие виждате каква голяма културна работа вършатъ тѣ.

Отъ особено значение съ читалищата за нашата младежъ. Вие знаете, че за младежта, която е бждещето на всеки народъ, има два пътя: единиятъ пътъ е напредъ и стрѣмъ — другиятъ е нанадолу и назадъ. И младежта още отрано си избира своя пътъ въ живота: или ще върви напредъ по стрѣмния и труденъ пътъ, или ще върви по надолнището и назадъ. Въ това отношение трѣбва да се намѣлятъ читалищата, които даватъ знания, високъ моралъ и създаватъ борчески духъ у младежта. Тулъ младежта изучава живота, изучава днешната действителностъ; и не я изучава само за да я знае, но като изучи днешната действителностъ, чрезъ науката младежта се учи и да я измѣни, да я направи по-добра и по-съвършена.

Вие виждате, следователно, че отъ читалищата, гдето се получава наука и култура, се отива напредъ и нагоре.

Г-да народни представители! Каква е била работата на нашите читалища въ предосвободителната и следосвободителната епоха? Това, което трѣбва да се изтъкне, е, че тя е била една чисто народна, спонтанна работа вътре. Всички читалищни дейци не съ били назначени и платени хора, а доброволци, които работятъ тамъ безплатно отъ идеализъмъ. Тѣ доброволно съ отишли тамъ да се отдадатъ на обществена дейностъ, да служатъ на народа. Това е една къртовска работа на самоинициатива и самостоятелностъ.

Но коя е изобщо причината, г-да народни представители, за да бждатъ толкова много обичани нашите читалища отъ цѣлия народъ, безъ разлика на политическа принадлежностъ? Защо изобщо въ читалищата всеки единъ вижда своето, скъпото, тъй да се каже, общото за всички, което ни обединява?

Азъ ви казахъ, читалищата съ създадени като едно народно дѣло. Самиятъ народъ ги създаде. Нѣма никакво външно влияние, нѣма нищо присадено, нѣма никакви заемки. И което е най-важното — читалищата у насъ съ изникнали и съ организирани на принципа на демокрацията. Читалищата у насъ съ расли благодарение на едно абсолютно самоуправление. Тѣ съ били винаги дѣло на народа. Работата вътре и контролътъ — това е било дѣло на самото читалище, на самите читалищни членове. Сво-

боденъ достѣпъ, свободна работа, вътрешно самоуправление, вътрешенъ самоконтролъ — ето сжщността на читалищната дейностъ.

Ето, г-да народни представители, картината, ето физиономията на нашите читалища. И понеже е имало такава свобода, самостоятелностъ, самоконтролъ и демократичностъ, има творчество, има една много голяма дейностъ.

Г-да народни представители! Автономията на едно такава културно дружество, каквото е читалището, пъкъ и на което и да е културно дружество, не е безъ значение. Азъ смѣтамъ, че тя е основата за самостоятелността, че тя е основата за активността. И ако въ нашите читалища нѣмаше тая автономия, която е знаменателна, ние не бихме имали толкова много усилия, толкова много дейностъ, такава безгранична преданостъ у тия, които работятъ тамъ. Тая автономия отговаря на свободолюбивия духъ на българина, на неговите стремежи, на неговите духовни нужди. Свободата! Та имали нѣщо по-скъпо отъ това? Ами свободата е кислородътъ, който поддържа горенето! Свободата е чистиятъ въздухъ, който поддържа бодростта и укрепва здравето и творческия духъ. И именно тая свобода на читалищата въ предосвободителната и въ следосвободителната епоха е, която издигна толкова много наши читалища и която имъ даде възможностъ да развиятъ такава голяма народополезна дейностъ.

Г-да народни представители! Какво собствено означава автономията на читалищата? Това е преди всичко свободното членуване — всеки, който иска, може да влѣзе вътре да работи; това е самоуправлението въ вътрешното устройство на читалищата — изборността на управителните тѣла; това е, най-сетне, и свободата на дейностъ вътре, преди всичко свободата за набавяне на книги, вестници, четива и пр., която обусловя по-нататкъ творческата културна дейностъ на читалищата.

И сега, г-да народни представители, нека ви кажа, че ние до 1927 г., когато сме имали вече 3.000 читалища въ България, нѣмахме законъ за народните читалища. Едва въ 1927 г. изникна идеята за създаване на законъ за народните читалища. Вие знаете, че режимътъ презъ 1927 г. не може да се похвали, че е билъ най-демократичниятъ и най-напредничавиятъ у насъ. Но трѣбва да се забележи, че законътъ, който се създаде въ 1927 г., изобщо взето, бѣше единъ добъръ законъ, защото въ неговото изработване, взеха участие най-добрите наши читалищни дейци. Това бѣха професионалистите, тъй да се каже, въ читалищното дѣло. Това съ голѣми наши интелектуали, хора изъ свободните професии и други, които вземаха участие въ създаването на тогавашния законъ за читалищата отъ 23 мартъ 1927 г. Съ тоя законъ се запази значително автономията въ управлението на читалищата. Остави се само единъ външенъ контролъ на Министерството на просвѣтата и така наречениятъ Читалищенъ съветъ. Но този контролъ действително не даде отрицателни резултати. Въ тоя законъ съ предвидѣха начини за снабдяване на читалищата съ сръдства, и затова читалищата доста закрепили.

Г-да народни представители! Какво собствено наложи, коя голяма нужда наложи — азъ ще искамъ да чуя това отъ отговорните мѣста — въ България днесъ, когато ние имаме единъ толкова скорошенъ законъ за читалищата отъ 1927 г., да се създава единъ съвършено новъ законъ, който да преобрази съвсемъ сжщността на читалищата, да ги направи почти неузнаваеми?

Кое наложи това?

Иванъ Гърковъ: Въ какво съ неузнаваеми?

Тодоръ Поляковъ: Г-да народни представители! Въ законопроекта за народните читалища се предвиждатъ следните нови нѣща, които съ белегъ на новото време, за което толкова се говори: посѣгане върху автономията на читалищата, назначаване на управителни тѣла или на частъ отъ хората отъ управителните тѣла, назначаване на делегати за сборните и най-после подборъ и разграничение на членовете — което означава ограничение на свободния достѣпъ въ читалищата.

По-нататкъ азъ ще се спра върху тия измѣнения малко по-подробно. Сега дълга да кажа само едно: че това, за което най-много се държеше навремето, това, за което най-много се пишеше и настояваше — а именно автономията на читалищата, за да остане самостоятелността, самоинициативата, за да остане личната инициатива, доброволната, не хазонната работа въ читалищата — върху него именно се посѣга.

Г-да народни представители! Колко много се е държало въ 1927 г. на тая автономия, когато се е разисквал тоя законопроект! Азъ нѣма да ви чета речитѣ на всички народни представители, които сѣ се изказали при гласуването на закона на първо четене. Ще ви цитирамъ нѣкои пасажѣ отъ речта на тогавашния министъръ Николай Найденовъ по този въпросъ, за да видите колко решително се е изказалъ той противъ посегателството на автономията на читалищата. Той е казалъ следното нѣщо:

„Г-да народни представители! Ще засегна и другъ единъ въпросъ, върху който се говори твърде много отъ нѣкои г-да народни представители — въпросътъ за частната инициатива или, по-скоро, въпросътъ за отношенията на държавните органи по Министерството на народната просвѣта къмъ читалищните сдружения въ лицето на окръжните читалищни съюзи и на Общия читалищенъ съюзъ. Частната инициатива не се изключва съ този законопроектъ; напротивъ, съдействието на Читалищния съюзъ е желано. То се предвижда чрезъ неговото участие въ общия читалищенъ съветъ при министерството. Но да отида по-нататкъ — въ ангажиране услугитѣ на Читалищния съюзъ, да се направятъ чрезъ законопроекта Общият читалищенъ съюзъ и окръжните читалищни съюзи органи на министерството — смѣтамъ, че съ това нѣма да се попречи частната инициатива, а, напротивъ, ще се спъне, защото, когато натоварвате частните сдружения съ общественѣ функции, вие, безспорно, етатизирате тия частни организации и трѣбва да предвидите по-голямъ контролъ, трѣбва да предвидите и санкции и, следователно, неминуемо ще дойдете до следния резултатъ — ще спънете частната инициатива. Никога такъвъ законъ не може да даде добри резултати, а най-вече законъ, какъвто е настоящиятъ, ако ония, които по частна инициатива сѣ загрижили за развитие и закрепване, не даватъ своето съдействие. Тѣхното съдействие е не само желано, то е необходимо, за да може този законопроектъ да даде добри резултати. Законопроектътъ предвижда срѣдства и източници“.

Г-да народни представители! Това бѣше становището на бизнис министъръ Николай Найденовъ презъ 1927 г. Той се сбъди решително противъ посегането на частната инициатива, противъ етатизирането на читалищата, съ което вие ще ги убиегте като културно-просвѣтни организации, вие ще ги засегнете въ сърцето, въ тѣхната сжичност!

Г-да народни представители! Когато се приготвяваше този законопроектъ, мнението на читалищните дейци не се потърси, както то бѣ взето въ миналото. Напротивъ, моитѣ сведения сѣ, че законопроектътъ продължително време е крилъ отъ тия, които работятъ въ тая областъ и се интересуватъ отъ читалищното дѣло. И азъ ще ви прочета, г-да народни представители, едно малко извлѣчение отъ писмото, което г-нъ Ячо Хлѣбаровъ, единъ голѣмъ нашъ деецъ въ читалищното дѣло, е писалъ на г-нъ министъръ-председателя. Въ него той, следъ като признава неговитѣ заслуги като деецъ въ областта на нашата просвѣта, култура и пр., казва следното:

„Г-не министъръ-председателю! Нашето читалище отъ основаването си до днесъ, ето вече 85 години, е поддържано отъ идеалисти, доброволци, по села и по градове, винаги предани и свободни въ своята културно-просвѣтна дейностъ, но при всички условия чужди на всѣкаква политическа ересь. Най-убедени политици въ нашия общественъ животъ, въ читалищата тѣ никога не сѣ внасяли своята политическа идеология и не сѣ направили дори най-малки опити за опартизаниране на нашето читалище. Сѣмѣло мога да кажа, че нашитѣ читалища и тѣхнитѣ съюзи сѣ били всѣкога до наши дни далечъ отъ всички политически течения въ страната. Тая констатация най-убедително говори, че нѣма никаква опасностъ нашето читалище да се тури въ услуга на каквато и да било политическа идеология. Нашето читалище всѣкога е било автономно въ своята многостранна културна и просвѣтна дейностъ и не е измѣнило на своитѣ цели и начинания. И ако то бѣде спънато съ новитѣ ограничения въ избори на управителни тѣла, конгреси и пр., то това посегателство върху автономията на читалището ще даде крайно отрицателни резултати — преди всичко ще отстрани отъ участие въ живота на читалищата най-дейнитѣ, най-способнитѣ, най-преданитѣ, истинскитѣ идеалисти и ще останатъ да работятъ ония, които никой не ще защита, които каго официални или, както народътъ ги нарича, казионни представители, ще се движатъ по назначение. А читалището иска предани, безплатни дейци.“

Какво да ви кажа, г-да народни представители? Цѣлото писмо е въ тоя духъ. И той се моли, просто се моли,

да не се върши посегателство върху тия голѣми културни институти у насъ, които не принадлежатъ на тая или на оная група, на тая или на оная идеология, а принадлежатъ на цѣлия български народъ.

Г-да народни представители! Какво изобщо носи този новъ законопроектъ за народнитѣ читалища, който сегани се представя? Азъ казахъ какво дадохъ нашитѣ читалища въ предосвободителната и въ следосвободителната епохи. Читалищата бѣха живи огнища на просвѣта и култура, тѣ бѣха живи огнища за народно съзнание, за напредѣкъ и за изковаване и създаване на добродѣтели въ българския народъ. Но това стана, и тѣ получиха такъвъ голѣмъ резултатъ, тѣ стигнаха до такова голѣмо развитие, до такава голѣма многобройностъ и до такава голѣма висота благодарение на организационната автономия, благодарение на самостоятелността и на това, че тѣ останаха далечъ отъ контролата отгоре.

Г-да народни представители! Сега съ този законопроектъ, който се внася, се цели да се внесе една организирана контрола, да се извърши вмѣшательство въ самоуправлението, вмѣшательство едѣ въ живота на читалищата. Поставятъ се назначени хора, които ще докаратъ обжорократеностъ, хора, които ще вършатъ една казионна работа, които ще работятъ заради заплатитѣ, но не отъ идеализъмъ, и които не ще могатъ да движатъ това колело, което никога не трѣбва да спре и което се нарича българска култура, български напредѣкъ.

За да не бѣда голословенъ, азъ ще се спра върху нѣколко текста отъ законопроекта. Следъ като въ мотивитѣ къмъ законопроекта читалищата се наричатъ „свободни институти за просвѣтна дейностъ“, по силата на чл. 8 отъ законопроекта на читалищата се отнема правото да си избиратъ и купуватъ свободно книги, които ще служатъ за просвѣтата и самообразованието на тѣхнитѣ членове, а това трѣбва да става по единъ списѣкъ, изготвенъ по заповѣдъ, възъ отъ който нѣма да може да се отиде.

Г-да народни представители! Вие знаете, че у насъ има много закони, които предпазватъ общественото отъ много знайни и незнайни, признати или непризнати злини. Но да се подбиратъ книги, които само единъ ограниченъ кръгъ хора ще ги посочи, че ще бждатъ полезни, то значи да се посѣга действително на самостоятелността на автономията на читалищата.

Въ чл. 11, г-да народни представители, е казано, че членовѣтѣ на читалищата се дѣлятъ на действителни, спонсаторни, благотворителни, почетни и пр. Единъ гимназистъ или единъ шестокласникъ, който е пъленъ съ идеализъмъ и гори отъ желание да работи, понеже не е навършилъ 21 година, не ще може да бѣде членъ на читалището. Но когато той навърши 21 година, когато стане 25-годишенъ, когато стане 30-годишенъ, той ще стане много практиченъ и себиченъ, той ще се интересува повече за онова, което става около него, идеализмътъ ще изблѣдне, общественитѣ въпроси не ще ги интересуватъ. А отъ такива членове общественото нѣма много голѣма полза, отъ такива читалищни членове не може да се очаква обществена деятелностъ.

Г-да народни представители! Въ чл. 19 се предвижда, Върховниятъ читалищенъ съюзъ и околнитѣ читалищни съюзи да се управляватъ отъ смѣсено управление на изборни и назначаеми членове. Защо сѣ тѣзи назначавани читалищни дейтели? Та това е въ пълно противоречие съ традицията на нашитѣ читалища. Защо ще влѣза азъ въ едно читалище като членъ, тогава когато ще ме управлява единъ неприятенъ за мене човѣкъ, който не ми е познатъ като читалищенъ деятель и който не е оцененъ по неговата работа и идеализъмъ? Ние ще влѣземъ въ конфликтъ съ една вѣковна вече традиция на нашитѣ читалища — защото отъ 1849 г. и досега ние имаме читалища, и никога това не се е трѣбило. Сега, следъ толкова време, ние стигнахме до назначаване ръководителитѣ на читалищата. Азъ смѣтамъ, г-да народни представители, за честта на нашето народно представителство, че това нѣма да бѣде узаконено. Между народнитѣ представители азъ виждамъ, че има много читалищни дейци, които сами сѣ се убедили, сами ще ви кажатъ, че никѣде у насъ въ България нито едно читалище, нито едно настоятелство не е заподозрѣно въ каквато и да е противодържавна или каквато и да е незаконна дейностъ. Напротивъ, навсѣкѣде една единствена целъ е движала читалищнитѣ дейци и една единствена мисль ги е обединявала: общото дѣло на читалището за култура и напредѣкъ.

Г-да народни представители! Въ членове 20, 21, 22, 24 и т. н. вие ще видите, че се предвиждатъ назначавани делегати въ съборитѣ на читалищата. Една трета измежду тия, които ще отидатъ да взематъ решения за читали-

щната дейност в България, за общата читалищна работа, ще бъдат назначени! Защо е необходимо това? За да се насажда една идеология чужда, за да се посегне върху автономията на читалищата, за да се пратят там хора, които ще искат да тикнат читалищата в едно направление, което не им е свойствено и което не представлява тяхната сжщност. Аз съм да твърдя, че досега, макар и да не е имало назначени читалищни дейци, ние сме имали много достойни ръководители на читалищата. И за да не бъде голословен, аз ще ви прочета имената на тези, които сега са начело на читалищното дѣло и които спомогнаха, читалищата да стигнат на такава висота, та да могат да се похвалят с една голѣма народнополезна работа, да могат да се похвалят, че са изпълнили единъ обществен дълг и че добре са го изпълнили. Това са професоръ Иванъ Д. Шишмановъ, професоръ Михаилъ Арнаудовъ, Стилиянъ Чилинировъ, професоръ Йончевъ, Ячо Хлъбаровъ, Нанчо Анковъ, Андрей Цвѣтковъ, Върбановъ и др. Между тях има длъжностни лица, но длъжностни лица, които не са назначени на тѣмъ мѣста, а са оценени отъ самитѣ читалищни сѣди. Тѣ са избрани като читалищни дейци. Сжщитѣ лица или други са още по-голѣми качества, ако ги назначите, ще бъдатъ неприятели, тѣ ще бъдатъ чужди на сѣдбата и работата си, тѣ ще бъдатъ казионни ръководители на читалищата и ще бъдатъ една спиралка в работата. Тѣ ще убиятъ ентузиазма и самоинициативата, тѣ ще унищожатъ изобщо онова творчество, което е основата на всѣко движение напредъ.

Ето защо, г-да народни представители азъ съмтамъ, че съ тия постановления на закона за народнитѣ читалища — които, впрочемъ, са основната, тъй да се каже, причина, за да се стигне до създаването на законопроектъ — ние ще ударимъ много лошо читалищата, ще ги засегнемъ в тяхната сърцевина, в тяхната сжщност и ще спремъ развитието имъ.

Г-да народни представители! Азъ ще имамъ случая да се изкажа и в комисията по отдѣлитѣ текстове на законопроекта, но прочетете, напримеръ, глава пета и глава седма за надзора и за наказателнитѣ разпоредби и вие ще видите, че читалищата се поставятъ не само въ ржцетъ на върховния надзоръ на Министерството на народното просвѣщение, но че и единъ какъвто и да е училищенъ инспекторъ, съ каквито и да е схващания по работата на читалищата, съ какъвто и да е погледъ къмъ читалищнитѣ дейци, ще има право да ревизира читалищата, да донася за поредкитѣ въ тях и за увольнението на този или онзи.

Г-да народни представители! Стигамъ до така нареченитѣ наказателни разпоредби. Вие ще видите, че въ чл. 58 на тоя законопроектъ се предвижда правото на Министерството на просвѣтата да разгонва, да разтуря читалищнитѣ настоятелства само затуй, защото не са изпълнили нѣкакво нареждане на министерството. А следъ това се стига и до положението да се назначаватъ тричленки — като едновременнонитѣ общински тричленки — отъ председателя на училищното настоятелство, директора, свещеника и пр., което значи да се туря коѣтъ на читалищната автономия и съ това на самоинициативата, самостоятелността и творчеството имъ.

В членове 50, 60 и пр. се предвиждатъ санкции, като при това се предвижда и колективна отговорност на членоветѣ на настоятелството. Само за това, че даденъ членъ на настоятелството билъ извършилъ известно дѣяние, което може да бъде икриминирано по този или по оня законъ, се предвижда колективна отговорност за всички членове на управителното тѣло. Принциплътъ за личната отговорност се изоставя. По този начинъ се стига до единъ надминатъ консерватизмъ дори отъ наказателно-правна гледна точка.

Г-да народни представители! Безъ да се спирамъ повече върху законопроекта, азъ ще заключа. Предлаганиятъ законопроектъ за народнитѣ читалища не носи нищо хубаво за нашитѣ читалища. Азъ намирамъ, че никаква нужда не е наложила този законопроектъ, нивкови интереси на читалищата не са го продукували. Той не изхожда предъ всичко отъ инициативата на нашитѣ читалищни дейци. Всички читалищни дейци се изказаха противъ него. Азъ имамъ тукъ едно изложение на Софийския областенъ читалищенъ съюзъ, въ което той, следъ като прави прегледъ на пощата и развитието на нашитѣ читалища, казва следното: „Ето защо при създаване новъ законъ за народнитѣ читалища ще трѣбва да се държи сметка за историческитѣ традиции и за сегашното състояние на читалищата. Това ще рече, че въ единъ новъ законъ ще трѣбва да запазятъ преди всичко следнитѣ основни начала, които отговарятъ на духа и нуждитѣ на

българското читалище, а именно: свободно членуване, автономия на управлението, изборъ на самоуправителнитѣ съвети на читалищата и тяхнитѣ съюзи, поощряване на частната инициатива, свободна доставка на книги за читалищнитѣ библиотеки“.

Г-да народни представители! Азъ завършвамъ, като искамъ да вървамъ, че народното представителство, имайки предвидъ голѣмата роля, която е играна отъ нашитѣ читалища въ нашето далечно и близко минало, и голѣмитѣ заслуги, които иматъ читалищата въ нашето културно и просвѣтно дѣло, не ще допусне да се извърши едно такъва посегателство върху читалищата, да се нашѣри така чувствително тяхната автономност, защото това ще даде само обратни резултати, това ще спъне тяхния животъ. Азъ се обявявамъ решително противъ законопроектъ и съмъ за свободното членуване на всички български поделения въ читалищата, за автономностъ въ устройството имъ и за изборностъ на всички управителни тѣла на читалищата. Никакви платени делегати, никакви платени членове на управителнитѣ тѣла, никакво казионно управление, защото то ще разстрои читалищата. Свободно участие въ конгреситѣ и свободенъ изборъ на всички книги, вестници и други материали за четене — което всѣкога е било традиция на нашето читалище. Ника не отигаме противъ автономията на нашитѣ читалища, защото гѣка ще отищемъ противъ културата и напредъта на нашия народъ. (Ржкоплѣскания)

Председателствуващъ Димитъръ Пенчевъ: Има думата народниятъ представител г-нъ Деню Георгиевъ.

Деню Георгиевъ: (Отъ трибуната) Г-да народни представители! Азъ нѣма да ви отнемамъ времето и да ви говоря за целиятъ и зачатитѣ на народнитѣ читалища, защото преждеговорившиятъ достатъчно разясни и обоснова своитѣ възгледи за значението и ролята, която са играли нашитѣ читалища преди и следъ освобождението и която продължаватъ да играятъ и въ днешно време. Народнитѣ читалища са общопризнати като народни организации за култура и просвѣта, и тѣмъ по тия съображения държавата е полагаа грижи въ миналото, полага днесъ и ще полага и въ бъдеще, като ги подпомага и съ сѣдѣта. По предлагания законопроектъ конкретно азъ имамъ да направя само нѣколко бележки.

Първо, въ чл. 10 се казва, че читалищата уреждатъ екскурзии до образцови стопанства и полета. Азъ бихъ желалъ, тия екскурзии да бъдатъ съ 75% намаление по българскитѣ държавни желѣзници, за да могатъ и най-бѣднитѣ селски стопани, членове на съответнитѣ читалища, да иматъ възможностъ да посещаватъ тия образцови стопански полета.

Димитъръ Марчевъ: Това е предвидено въ правилника за членство въ читалищата.

Деню Георгиевъ: Второ, по въпроса за Върховния читалищенъ съюзъ и за околийскитѣ читалищни съюзи ще забележа следното. Въ действащия законъ отъ 1927 г. материята за членуването на читалищата въ Върховния читалищенъ съюзъ и въ околийскитѣ читалищни съюзи не беше оформена. Има тукъ-тамъ въ страната образувани околийски читалищни съюзи, въ които читалищата членуватъ по желание. Обаче сега въ чл. 19 на настоящия законопроектъ е предвидено членуването да бъде задължително. Това е една хубава мѣрка, за да могатъ читалищата отъ селата да членуватъ въ съответнитѣ околийски читалищни съюзи, където да се взематъ общи решения, важещи за цѣлата читалищна дейтелностъ въ дадена административна околия. Не сподѣлямъ, обаче, постановлението на чл. 19, споредъ което 8 души отъ управителнитѣ съвети на Върховния читалищенъ съюзъ и на околийскитѣ читалищни съюзи ще бъдатъ избрани, а 4 души ще бъдатъ назначавани. Касае се въпросътъ за читалищни дейтели, които министерството ще трѣбва да назначи за членове въ съвета на Върховния читалищенъ съюзъ за читалищни дейтели, които областнитѣ училищни инспектори ще трѣбва да назначатъ за членове на управителнитѣ съвети на околийскитѣ читалищни съюзи. Хората, които наистина трѣбва да бъдатъ назначени за членове на управителнитѣ съвети на Върховния и околийскитѣ читалищни съюзи, трѣбва да бъдатъ съ доказана читалищна деятелностъ. Отъ друга страна, обаче, не може да се допусне, че хора, които са съ доказана читалищна деятелностъ, нѣма да бъдатъ избрани за членове на управителнитѣ съвети на Върховния и околийскитѣ читалищни съюзи. Това ще трѣбва да се допусне, че за членове на упра-

вителинѣ съвети на Върховния и околийскитѣ читалищни съюзи ще се назначаватъ съвсемъ случайни хора.

Въ законопроекта не е казано, но азъ предполагамъ, че пратеницитѣ на министерството и на областнитѣ училищни инспекции въ съборитѣ ще иматъ право на гласъ; значи, ще гласуватъ известни решения, а нѣма да носятъ никаква отговорностъ за тѣхъ. Тѣзи хора ще присѣствуватъ само на съборитѣ, които ще ставатъ всѣки две години, ще вотираатъ известни решения, обаче отговорността за тия решения ще остане върху осемтѣ избрани и четирмата назначени отъ министерството, респективно отъ областнитѣ училищни инспектори, членове на управителнитѣ съвети. Тѣ нѣма да носятъ отговорностъ, защото нѣма да живеятъ съ управлението, нѣма да живеятъ съ инициативата, нѣма да живеятъ съ провеждането на читалищната дейтелностъ. Тѣ сѣ само пратеници, експоненти на министерството и на училищнитѣ инспекции за единъ-два дена, докато трае съборитѣ.

Друга бележка правя по чл. 28. Чл. 28 третира една материя, която бѣше изпущната въ сега действащия законъ за народнитѣ читалища. Съ този членъ се урежда въпросътъ за оземляването на народнитѣ читалища. Порано бѣше предвидено, земятъ, съ които ще бждатъ оземлени читалищата, да бждатъ заплашани. Сега се предвижда тѣ да бждатъ оземлени безплатно. Това напачо, прокарано въ чл. 28, е хубаво, само че нѣкои отъ читалищата, които бѣха по-редовни въ своето счетоводство и въ отправлението на своята дейностъ, овреме изплатиха съотрѣтнитѣ вноски за земятъ, съ които бѣха оземлени отъ Дирекцията за трудогитѣ земеделски стопанства или отъ общинскитѣ съвети. Добре е да се постави една забележка въ чл. 28, споредъ която тия суми, които сѣ изплатени вече отъ читалищата, отъ тѣхнитѣ оскудени срѣдства, да бждатъ върнати обратно на читалищата. Трѣбва да има едно изравняване. Тия, които бѣха нередовни и не плащаха своитѣ вноски, сега ще се възползуватъ отъ чл. 28 и ще получатъ земятъ безплатно, а за тѣзи, които бѣха редовни, които си плащаха 4-5-6 години вноскитѣ и изплатиха вече, може би, 20-30-50 хиляди лева, не е предвидено, дали тѣхнитѣ вноски оставатъ въ полза на съответния държавенъ поземленъ фондъ или тѣ трѣбва да се върнатъ обратно на народнитѣ читалища, които сѣ ги внесли и които сѣ редовни съ вноскитѣ си за земятъ, които сѣ получили отъ държавния поземленъ фондъ.

Друга бележка. Въ чл. 31 е предвидено: 5% отъ училищнитѣ приходи за читалищни приходи — сѣщиятъ процентъ, какъвто бѣше предвиденъ и по досегашния законъ. Очае тукъ е предвидено условие — ако училищниятъ бюджетъ е реализиранъ по-малко отъ 80%, училищното настоятелство не е длъжно да плаща 5% на читалището. Това ограничение трѣбва да се премахне. Независимо какъвъ процентъ ще бжде реализиранъ отъ училищния бюджетъ, касиерътъ на училищното настоятелство е длъженъ да внесе 5% въ читалищната каса, както бѣше и порано.

Друга бележка. По чл. 34 е предвидено какви проценти трѣбва да бждатъ изразходвани отъ приходнитѣ бюджети на читалищата за съответнитѣ нужди, като се предвижда, че 50% отъ свободнитѣ суми трѣбва да бждатъ изразходвани пакъ за набавяне на книги.

Г-да народни представители! Известно ви е, че всички читалища сѣ съ оскудени срѣдства. Целта на всѣко читалище е да събере голѣмъ читалищенъ фондъ, за да може да построи собствено читалищно здание, собственъ читалищенъ домъ, салонъ, библиотека и т. н. И ние не трѣбва да задължаваме народнитѣ читалища задължително да изразходватъ 50% отъ срѣдствата си за покупка на книги. Сега читалищата нѣматъ шкафове, а купуватъ книги и ги нареждатъ тамъ нѣкъде по прозорцитѣ, за трупани съ прахъ. Ако ние сега ги задължимъ неминуемо да изразходватъ 50% отъ приходитѣ си за купуване на книги, безъ да иматъ съответни помѣщения, то значи да се изразходватъ половината отъ срѣдствата на читалищата за книги, които, докато читалищата набератъ собствени срѣдства, за да си построятъ читалищни здания, ще бждатъ изхабени, защото читалищата нѣма да иматъ възможностъ да ги подвържатъ и да ги подредятъ въ съответнитѣ шкафове. Така че задължението, 50% отъ срѣдствата да се изразходватъ за книги, не трѣбва да съществува. Въ това отношение читалищата трѣбва да бждатъ свободни. Ако едно читалище има собствено здание, ако има собственъ домъ, то може да изразходва 50%, а ако нѣма — всичкитѣ срѣдства трѣбва да отиватъ въ фондъ „Постройка на читалищно здание“. Когато читалището си построи собствено здание, тогава то може да бжде задължено да изразходва 50% отъ приходитѣ си за покупка на книги.

Друга бележка. Въ чл. 40 е предвидено, че читалището може да се сдобие съ срѣдства за постройка на здание и чрезъ заеми. Необходимо е въ закона да се упомене, щото тия заеми да бждатъ дългосрочни и съ най-малката лихва по тарифата на Българската земеделска и кооперативна банка, защото читалищата иматъ малки приходи и ако тѣ се сдобиятъ съ единъ заемъ отъ Българската земеделска и кооперативна банка, макаръ и съ разрешеніе на Министерството на народното просвѣщение, тѣ трѣбва да иматъ възможностъ да го погасятъ въ продължение на 20-30 години, тѣй като, очевидно, тѣ не могатъ да го платятъ за 2-3 години.

Друга бележка. Въ чл. 45 е казано: „Срѣдствата на читалищата се внасятъ въ Българската земеделска и кооперативна банка, въ Спестовната пощенска каса или въ популярни банки, посочени отъ Българската земеделска и кооперативна банка, която носи и пълна отговорностъ за вложениѣ суми, ако тѣ не бждатъ изплатени отъ популярната банка“. Известно е на всички ви, че въ по-олѣнитѣ села въ България има и популярна банка, и селска кредитна кооперация. Нѣкъде популярнитѣ банки сѣ по-силни, нѣкъде селскитѣ кредитни кооперации сѣ по-силни. Не може да се дава една привилегия на популярната банка въ смисълъ, че тя може да държи читалищнитѣ фондове подъ гаранцията на Българската земеделска и кооперативна банка, а селската кредитна кооперация да бжде елиминирана. Азъ искамъ да се предвиди въ чл. 45 и селската кредитна кооперация, за която селска кредитна кооперация Българската земеделска и кооперативна банка ще поеме ангажиментъ и ще гарантира сумитѣ, вложени отъ читалището въ нея, при поискване да бждатъ изплатени.

Въ сѣщия членъ е предвидено какъ ще става изразходването на сумитѣ. Казва се, че касиерътъ на читалищното настоятелство трѣбва да отива въ Българската земеделска и кооперативна банка съ преписъ отъ протоколното решение на настоятелството за предназначението на разхода. Това е една формалностъ, която отегчава процедурата, дълководството въ едно народно читалище. Защо ние ще задължаваме касиера, като ходи въ Българската земеделска и кооперативна банка, непременно да носи и преписъ отъ решението за изразходване на паритѣ? Така, напримеръ, когато се касае за покупка на книги, той ще трѣбва да занесе на Земеделската и кооперативна банка цѣлъ списъкъ на книгитѣ, които ще се купуватъ за читалището. Та какво я интересува Земеделската и кооперативна банка какви книги ще купува читалището, щомъ като въ единъ следващъ членъ е предвидено, че разходитѣ, които извършва читалищното настоятелство, ще бждатъ контролирани отъ околийския училищенъ инспекторъ? Околийскитѣ училищенъ инспекторъ може прѣспокойно да вземе касовата книга и по съответния касовъ номеръ да отмѣта датата на протоколното решение на настоятелството за изразходването на известна сума и ще контролира. А тамъ, където нѣма протоколно решение срещу съответния касовъ номеръ, той ще държи отговорно читалищното настоятелство. Нѣма нужда да се носятъ преписи отъ протоколнитѣ решения на настоятелството въ Земеделската и кооперативна банка.

Въ чл. 48 е предвидено, че общината задължително и безплатно отпуща подходящо мѣсто за читалищно здание. Това е една хубава мѣрка. Досега общинитѣ не само не даваха безплатно мѣста, но дори въобще мѣста не даваха. Сега въ чл. 48 се урежда тази материя, като общинитѣ се задължаватъ да даватъ подходящо мѣсто — значи, въ центъра на селището — и то безплатно, като подпомагатъ и строежа. Тукъ е добре да се предвиди, че подпомагатъ строежа съ временна трудова повинностъ.

И, най-после, предлагамъ една прибавка къмъ гл. VI — по надзора. Въ ревизионния актъ, който ще направи околийскитѣ училищенъ инспекторъ за даденъ ревизиранъ периодъ, който се изпраша съ специаленъ повѣрителенъ докладъ до Министерството на народното просвѣщение, трѣбва да се предвиди, че до крайната дата, докогато читалищното настоятелство е ревизирано, съответниятъ отчетникъ трѣбва да се смѣта за отчетенъ. Тѣй както е, да кажемъ, при банковитѣ ревизии. Ревизиранъ единъ периодъ, напримеръ, отъ 1 май 1937 г. до 30 юний 1940 г. Този периодъ се ревизира отъ инспекторъ при Българската земеделска и кооперативна банка. За всички неуредици, които съществуватъ, се съставя ревизионенъ актъ, и за този периодъ отчетникътъ е длъженъ да изправи всички нередовности и, следъ като ги изправи, той се счита за отчетенъ. Сѣщото нѣщо трѣбва да се предвиди и въ чл. 56. Съ ревизионния актъ на околийския училищенъ инспекторъ, който ревизира дѣлата на отчетника на дадено читалище, ако тоя последниятъ е редовенъ, трѣбва да бжде

счита за отчетенъ. Ако е нередовенъ — да се дадатъ съответнитъ разпореждания и следъ като нередовноститъ бждатъ изправени, въ следващия ревизионенъ актъ трбба да се отбележи изрично, че констатиранитъ нередовности при миналата ревизия сж изправени, и отчетникътъ се счита за отчетенъ. Това трбба да се предвиди, за да не се дойде до положението за десетки години да се търсятъ отчетностъ на касиери на читалищни настоятелства, които вече не сж такива или които сж покойници, и да се търсятъ отговорности отъ тхнитъ наследници. Експедитивността задължава, при вска ревизия да се поправятъ гршките, като се задължаватъ касиеритъ да бждатъ изправни и въ ревизионнитъ актове да ги считатъ отчетени за тхната дейностъ.

Вървамъ, че г-нъ министърътъ на народното просвещение ще се съгласи въ комисията тия бележки да бждатъ прокарани, съ огледъ законътъ за народнитъ читалища да постигне целитъ и задачитъ, които си е поставилъ.

Председателствуващъ Димитъръ Пешевъ: Г-да народни представители! Моля да се съгласите да вдигнемъ заседанието, като за следното заседание, което ще бжде утре, 15 ч. сл. обѣдъ, съ съгласието на правителството ви предлагамъ следния дневенъ редъ:

Първо четене на законопроектитъ:

1. За народнитъ читалища (Продължение на разискванията).

2. За измѣнение на чл. 14 отъ закона за бюджета на разнитъ фондове на държавата за 1932/1933 финансова година.

3. За взаимноспомогателнитъ, взаимнозастрахователнитъ и болничнитъ каси на държавнитъ служители.

4. За допълнение на чл. 51 отъ закона за индустрията.

5. За Института за рационализация.

6. За измѣнение и допълнение на закона за колективния трудовъ договоръ и уреждане на трудови конфликти.

7. За допълнение на наредбата-законъ за трудовия договоръ.

8. За водоснабдяване и канализация на населенитъ мѣста.

9. За благоустройството на населенитъ мѣста.

10. За амнистия.

11. За измѣнение и допълнение на търговския законъ.

12. За измѣнение на закона за нотариуситъ и околийскитъ сѣдии, които изпълняватъ нотариални дѣла.

13. За временно уреждане на наемнитъ отношения.

14. За отчуждаване недвижими имоти за военни укрепителни съоръжения.

15. За взаимноосигурителна каса при Министерството на войната.

16. За Общия съюзъ на запасното войнство.

17. Второ четене на законопроекта за измѣнение на членове 106 и 107 отъ закона за лицата.

Които г-да народни представители приематъ този дневенъ редъ, моля, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема.

Затварямъ заседанието.

(Затворено въ 19 ч. 50 м.)

Подпредседателъ: **ДИМИТЪРЪ ПЕШЕВЪ**

Секретари: { **АТАНАСЪ ЦВѢТКОВЪ**
СТЕФАНЪ БАГРИЛОВЪ

Началникъ на Стенографското отдѣление: **ДОНЧО ДУКОВЪ**